

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

„Dober koledar ili koledar spada medju glavne potrebe svake književnosti, koja neće da ostane samotarg (monopol) pojedinih ljudi, nego želi prodreti u narod, u sve stališe, u sve kuće, u svako sårce. Koledar si zna bi reć sam izmedju svih knjigah prokårćiti put k svim ljudem; jer teško da ima sada človeka, koj ne bi kad kada u koledar zavirio.“

Oglas o izdavanju obćega zagrebačkoga koledara za god. 1846.

I.

Prve sledove koledarja nahajamo že v najstarejši dóbi. Stari Egipćani so z nekakimi koledarskimi znaki krasili svoje vekovite spome-

nike. Egipćanski koledar so rabili tudi stari Grki in Rimljani, seveda prikrojili so ga po svoje. — Znano je, da je slavni Julij Caesar leta 708. po sezidanju Rima, ali leta 45. pred Krist. rojstvom koledar mnogo popravil, ki se po njem imenuje julijski koledar. Tega je sprejelo tudi krščanstvo. L. 325. so ga škofje na nicejskem cerkvenem zboru uredili v krščanskem duhu.

Ker pa julijski koledar ni bil prav natančen, nastala je pomota v štetvi časa do l. 1582. za celih deset dni. Tedanji papež Gregorij XIII., ki je bil sam učen zvezdoznanec, popravil je temeljito koledar, da poslej ni možna nobena nova zmešnjava. Ta „gregorijanski“ koledar so polagoma sprejeli vsi omikani narodi, le pravoslavni Rusi in nekateri drugi štejejo še po starem julijskem.

Čeprav je koledarstvo samo jako staro, vendar je slovstvo o njem izrastlo precěj pozno. V srednjem veku so koledarje prirejali le redovniki za domačo samostansko rabo. Sestavljali pa so jih za več let vkupe, in ta sestav prilagali redovnemu brevirju in missalu, kakor je še sedaj v navadi.

Prvi koledarnik v ožjem pomenu, kolikor je znano, bil je neki brentanski redovnik Guinklan, ki je živel v 13. stol. Vsako leto je spisal knjižico o lunskih izpremenih s ptujim naslovom: „Diagon almanah Guinklan“, to je „Prerokujoči almanah Guinklanov“. Ljudstvu, kolikor je tedaj znalo čitati, prikupila se je ta knjiga po svoji nenavadni in zato mikavni vsebini. Nazivali so jo ob kratkem „almanah“. Ker se je to delce izvrstno razpečavalo, pojavila

Ladija v ledovju.

se je kmalu cela vrsta skaza-zvezdoznancev, vedežev in sanjačev, ki so vse vprek prerokovali v svojih almanahih in z lažmi in vražami služili si mnogo denarja.¹⁾ Tedanja dōba je bila za take spise posebno sprejemljiva.

Poleg teh šušmarskih koledarnikov so pravi zvezdoznanci jeli prirejati pristne koledarje z vedno popolnejšo in zanimivejšo vsebino. Ko pa je sredi 15. stoletja začelo tiskarstvo delovati, razširilo se je koledarstvo v kratkem po celem omikanem svetu, morda najbolj za svetim pismom. Monakovska kraljeva knjižnica hrani nemški koledar, tiskan leta 1471. Dve leti pozneje je dal na svetlo Janez Müller Regiomontanus drug nemški koledar in l. 1476. ravno ta latinski zvezdoslovni koledar za trideset let.

Ko je za časa Lutrovega krivoverstva bujno procvitalo vražarstvo in vedeževanje, množili so se silno hitro sleparski almanahi. Koledarstvo je dobilo tako veljavo, da je Lutrov prijatelj Melanchton spisal celō za šolsko rabo neko slično knjigo z naslovom „Cesio-Janus“. Ker je tem potem vražarstvo vedno huje begalo ljudi, sestavil je neki učenjak zbornik takih zapeljivih nemških spisov ter pisatelje in lahkoverne čitatelje v živo ožigosal in osmešil. Tudi francoski koledarski šušmarji so naleteli na tako ostrega ocenjevalca. Zaradi tega so mnogi sleparski koledarniki potihnili.

Ker so videli, kako je koledarsko slovstvo ljudstvu priljubljeno, jeli so se mnogi učenjaki, zlasti duhovskega stanū, poprijemati koledarjev, da so po njih razširjali med ljudstvo najpotrebnejše verske, gospodarske in druge koristne nauke. Zato je koledar ali almanah dobil tudi ime „Practica“, slovenski „Pratika“, t. j. rabna knjiga, ki poučuje o delu in o potrebnih stvarih.²⁾ Pisatelji pa, ki so take knjige ljudstvu podajali, dobili so ime „pratkarji“. Sloveli so daleč na okoli kot največji učenjaki, da, celō kot nekaki preroki. Zakaj, vsakdo lahko ugane. Napovedovali so vreme, lunske izpremene, solnčne mrakove; poučevali so o najpotrebnejših rečéh, sicer na kratko, a jako poljudno in preprosto. Temu znanju o bodočnosti in o drugih skrivnostih se pa nevešče ljudstvo ni moglo dovolj načuditi. Zato je naslov „pratkar“ že od nekdanj nižjim slojem ljudstva jako časten in visok, mnogim naobraženim pa zaničljiv in sramotilen. Ako trezno sodimo, moramo reči, da pretiravajo i ti i oni. Vrednost pratkarja se pravično ceni

¹⁾ Mnogo takih vraž iz one dōbe se je ohranilo celō do današnjega dne v „sanjskih bukvah“ (Traumbüchl); n. pr. takoj pri rojstvu otrokovega se lahko pozvé, kakšen bo njegov značaj v življenju, ako se določi, pod katerim nebesnim znamenjem je bil rojen itd.

²⁾ Nemški koledarji so imeli navadno naslov: „Practica auf das Jahr...“

po vrednosti njegove pratike in po namenu, katerega namerja doseči s tem delom.

Koledarsko slovstvo se je v 17. stoletju tako namnožilo, da skoro že ni bilo tiskarne, katera ne bi vsako leto izdala vsaj po jeden koledar ali almanah ali pratiko. V isti dōbi so zasloveli med vsemi omikanimi narodi zlasti trije pratkarji, kateri so se ljudstvu jako priljubili. Imenujejo se: Matevž Laensberg, Mihael Nostradamus in Peter Larrivey. Laensberg je živel bojda okoli l. 1600. kot kanonik pri sv. Jerneju v Lüttichu; nekateri pa menijo, da še nikdar živel ni. Larrivey in Nostradamus sta bila rojena v francoski Provenci. Mihael Nostradamus je zagledal luč sveta začetkom 16. stoletja v Saint-Remy-u. Bil je sloveč zdravnik, ki je spisal o zdravilstvu učeno knjigo. Ker je bil osebni zdravnik kralja Henrika III., zatekalo se je vse k njemu.

Te tri najbolj proslule pratkarje so jeli pozneje slikati na pratike v različnih podobah. Ravnikar-Požencan trdi, da so tudi slovenske pratike ohranile spomin na-nje s tem, da imajo na naslovnem listu naslikane tri poljedelce, včasih, zlasti v prejšnjih časih, pa tri kralje.

Nenavadno je zaslovela stoletna pratika, katero je l. 1752. dal na svetlo opat Knauer v Langheimu¹⁾ in katera je tudi poslovenjena.

V najnovejšem času je koledarsko ali pratikarsko slovstvo povsod zelo napredovalo in se razmnožilo. Nastale so najrazličnejše pratike i po vsebini i po obliki, ker se rabijo v različnih okoliščinah dan na dan. Izdajajo se almanahi celō brez koledarskega oddelka; nekateri sicer še priobčujejo koledar, toda le kot nebitveno stvar. Glavna vsebina je tista, ki poučuje, zabava in — ljudi za kako stvar pridobiva. Razven teh pristnih koledarjev stare baže se pošiljajo med svet: „dnevnik“, „žepni koledarčki, (Portemonnaie-Kalender)“, „viseče ali stenske pratike“, ki visé na steni na trd papir prilepljene, „skladni koledarji“ (Block-Kalender), kjer so vsi dnevi zapisani posebej in zloženi v sklad. Dan za dnevom se listek odtrgava, itd. Tudi ure se včasih tako prirejajo, da kažejo „datum“.

V najnovejšem času skoro vsako društvo, čeprav ni slovstveno, izdaje koncem leta „društven koledar“ svojim članom, ki je marsikdaj

¹⁾ Naslov se glasi: „Calendarium Oeconomicum Practicum Perpetuum, dass ist immerwährender kurieuser Hauss-Calender, darinnen zu finden, wie ein jeder Hauss-Vatter sein Hauss-Wesen mit Nutzen einrichten, die Miss-Jahre erkennen, der bevorstehenden Noth weislich vorkommen und die folgende Zeit über, nach der 7 Planeten Influentz judiciren möge. Gestellet von D. Mauritio Knauer, Abbtin zum Kloster Langheim. Deme beigefüget eine feine Anweisung, was von Monat zu Monat durch das ganze Jahr in Haushaltung zu thun sey. Gedruckt im Jahre 1752.“

tudi društveno glasilo. Slovstvena društva pa redno vsako leto z drugimi knjigami vred izdajo tudi koledar ali almanah, v katerem se razpravljajo društvene stvari. — Razni stanovi imajo svoje „stanovske koledarje“; n. pr. duhovski, uradniški, učiteljski, trgovski, rokodelski, delavski, dijaški koledar. Imovitejši trgovci in obrtniki o novem letu izdajejo svoj lastni koledar v tej ali oni obliki, katerega delé brezplačno svojim naročnikom, da si s tem ohranijo njihovo zaupanje in naklonjenost. Marsikak služnik celó na svojo roko založi kak koledarček, da ga za malo letoletno nagrado deli z voščilom vred svojim delodajalcem.

Iz vsega tega vsakdo lahko vidi, kako tehtno je v vsakem narodu koledarsko ali pratikarsko slovstvo! Smelo trdim, da je v sedanjí dóbi število in vsebina vsakoletnih koledarjev važno spričalo o duševnem in gospodarskem gibanju dotičnega naroda in o vrlini njega književnosti. V sedanjem bojnem času je tudi koledar bojno orodje, po katerem se širijo med ljudi razne ideje, zaradi katerih se prelije mnogo, ne sicer krvi, pač pa črnica. Po koledarjih se v podobi „inserterov“ (naznanil) na raznobarnih listih „agituje“ in „reklamuje“ za to ali ono tvrdko, ki se šestokrat ne priporoča le z besedami, temveč tudi z raznimi slikami. Sploh: koledar ali pratika se rabi v naši dóbi v vse mogoče svrhe, žal, da mnogokdaj tudi v — škodljive, pogubne.

Izmed vseh knjig koledar najgloblje prodre med ljudi; saj v sedanjí dóbi skoro ni človeka, ki bi nikoli ne pogledal v pratiko. Druge knjige človek prečita, odloži in kmalu pozabi, kaj je iz njih čital. Koledar pa skoro vsak dan v roko vzame, pregleduje ga, in najde v njem vedno kaj novega, zanimivega. Tako čita knjigo zopet in zopet, da se polagoma navzame duha, ki jo preveva. Pri mnogih narodih si je koledarstvo za ljudsko omiko pridobilo res velikih zaslug. Saj vsakdo sam lahko presodi, kako se pospešuje naobraženost, ako preprosti seljak vsako leto vsaj jedno knjigo ne samo prečita, temveč do cela prouči, zlasti ako ima najraznovrstnejšo vsebino. Da se tudi pristni narodni jezik tem potem ohranjuje in razširja, ni skoro treba posebej omenjati.

Potemtakem lahko trdim, da dobri, vestni koledarniki ali pratikarji, čeprav niso vedno zanesljivi vremenski preroki v pravem pomenu besede, so vendar-le največkrat zanesljiv „zraker“ istodobnega narodnega ozračja in vero-

dostojni preroki narodnega vremena v bližnji bodočnosti.

II.

Kakor drugim omikanim narodom, tako rabita tudi Slovencem dva izraza, ki značita, časoslovno slovstvo: „koledar“ in „pratika“. Obe te dve besedi sta sicer ptujki, a vendar, kakor drugod, tako tudi pri nas popolno udomačeni.

Ime „koledar“ je vsekako mnogo starejše nego „pratika“, ker že v staroslovenskem jeziku zasledimo to besedo. Prirastla je sicer iz grško-latinske korenine (*καλανδριαι*, *calendae*, *calendarium*), a vendar je obče slovanska.

Stari Slovani so po zimi okoli božičnih dnij (navadno 24. grudna) praznovali solnčni praznik, katerega so nazivali „koleda“ ali „kolenda“, ker je jelo solnce gorkeje postajati. Ljudje so se ga veselili ter zato prepevali in obhajali slovesnosti. Od hiše do hiše so hodili pevci-koledniki ali koledarji, pevajoči pesmi-kolednice. Ljudje so jim dajali v plačilo male darove. To koledovanje se je ohranilo tudi pozneje, ko so se Slovani pokristijanili, samo nadelo si je krščanski značaj. Po nekodí še dandanašnji pred božičnimi prazniki hodijo okoli koledniki, koledarji ali kolendarji, ki za mal darek voščijo srečno novo leto.¹⁾

Ta pomen ima koleda pri vseh slovanskih narodih. Jungmann trdi to o Hrvatih, Linde o Poljaki, Vuk Štefanovič o Srbih, Karamzin o Rusih; isto velja o Čehih in Slovaki.

V našem jeziku pomeni koleda sedaj pomlajeno ali novo leto; koledar ali kolednik pa znači onega, ki o novem letu pojoč za mal darček srečo vošči, ali v kakoršnikoli obliki srečo oznanjuje.

Ime „pratika“ se rabi v Slovencih menda šele kakih dvesto let, a vendar je med preprostim ljudstvom mnogo bolj znano nego „koledar“.

(Dalje.)

¹⁾ Dobro bi bilo, da bi nam o tej stvari naši slovstveni prijatelji več poročali. Pri nas n. pr., t. j. po črnovrških hribih, je koledovanje po božičnih praznikih jako imenitno. Zbere se družba godcev in gre od hiše do hiše. Pravi koledniki nimajo harmonike, ta je samo za gostilne, marveč morajo imeti klarinet, fagot in „bombardon“. Tudi „prekelj“ (t. j. brenkelj — od brenkati) je znamenje pravega kolednika, t. j. orodje s strunami, na katere se udarja s paličicami. Kadar pridejo koledniki, zasuče se po hiši hlapec z dekle, ali še kdo drugi. Matigospodinja pa prinese žita, slanine ali kar je še boljšega pri hiši. Če pa pridejo kam opoldne ali na večer, tam je posebno dobra južina ali večerja, zato pa seveda tudi več koledovanja. — Uredn.

oblaka od opazovalca. Visokost samo pa določimo s tako imenovanim kotomerom trigonometrično, česar ni treba tukaj dalje razkladati.

Toda težavno je ob enem meriti kót in šteti sekunde; zato se v določevanje višave jako lahko vtihotapijo pogreški.

Leta 1884. sta merila v Upsali Ekholm in Hagström višavo oblakov po načinu, kateri je brez omenjenih pogreškov. Postavila sta se kakih 1300 m drug od drugega. Vsak je imel sekstant z daljnogledom, t. j. stroj, s katerim se meri kót predmeta, ki se z daljnogledom opaža. Med seboj sta se sporazumevala po telefonu, katero mesto oblaka bodeta opazala. Trigonometrijsko sta iz svojih podatkov določevala višino. Našla sta za različne oblake te-le višave:

Ime oblaka	Srednja v. m	Največja v. m	Najmanjša v. m
Stratus	623	994	414
Nimbus	1527	3700	213
Cumulus	1855	3611	900
Cumulus	1386	2143	730
Cumulo-stratus (vrh)	2848	5970	1400
Cumulo-stratus (osnova)	1405	1630	1180
Strato-cumulus	2331	4324	887
Cirro-cumulus	6465	10235	3880
Cirrus	8878	13370	4970

Vsak hudourni oblak se naznanja z bliskom in gromom. Zato moramo odgovoriti tudi vprašanju: „Odkod je toliko elektrike v hudournem oblaku, da bliska in gromi?“ Znano je sicer, da je ozračje vedno električno, toda ta slaba zračna elektrika ne bi mogla sama po sebi povzročiti tako silne napetosti elektrike, kakoršna je v hudournem oblaku. Torej sodeluje še neka druga okolnost, da se zbere toliko elektrike.

Elster in Geitel trdita sicer, da je v ozračju dovolj elektrike za tako silno napetost, kakoršna je v hudournem oblaku, zakaj oblak deluje kakor kak multiplikator.

Ako je oblak v svoji sredini pozitivno še slabo električen, vendar se ta elektrika počasi razširi po celem oblaku. Ko se na gornji strani oblaka vodeni mehurčki preminjajo v kapljice, tedaj padajo skozi električni oblak ter postanejo po indukciji negativno električne. Ko se vodeni mehurčki premené v kapljice, postaja oblak vedno manjši in manjši, elektrika je čim dalje bolj napeta, da se naposled z oblaka sproži blisek.

Tako pa ne razlagajo vsi učenjaki elektrike v hudournem oblaku. Spring misli, da se elektrika nareja v tistih višavah, kjer zmrzujejo kapljice v točo. Ko se zrna toče drgnejo ob zrak, nastaja elektrika. Toda Faraday je dokazal, da se elektrika ne vzbuja, kadar se drgnejo trda telesa z zrakom. (Dalje.)

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

Kakor pri drugih narodih, tako so tudi med slovenskim ljudstvom pratikarji uživali veliko čast. Do najnovjših časov, ko v naši domovini še ni bilo toliko šol, kolikor jih je sedaj, storil je prvi korak do „domače učenosti“ oni otrok, ki je znal povedati, „koliko je ura“; drugi korak pa tisti, ki je znal „iz pratike brati“ ali, „ki se je na pratiko zastopil!“ Kdor je poznal vremenska znamenja, ščip, mlaj, prvi in zadnji krajec, nekaj rdeče- in črnobarvnih svetnikov in kdor je znal iz pratike celó preračunati, kdaj pride ta ali oni obrok („brišt“), ta je že smel v moških pogovorih katero ziniti, ali pa, ako je bil vendar-le še premlad, občudovali so ga kot „brihtno glavico“, iz katerega utegne kdaj še „gospod“ postati!

Ako pa so že oni sluli kot učeni, ki so znali pratiko prav rabiti, lahko si mislimo, v koliko večjih čisljih je imel narod šele tiste,

ki so pratike sestavljali in pisali, — pratikarje! Prišel je celó v pregovor izrek: „Učen kakor pratikar.“ Ker pa jim je poštene in odkritosrčni slovenski kmetovalec izkazoval toliko čast, zato je pa tudi vedno tirjal, naj bo pratika „resnična“, naj ne — laže. Ko je izkusil, da je vreme marsikdaj drugačno, kakor „kaže“ pratika, zato je polagoma upadlo ono veliko zaupanje v pratikarje. Kmetovalec ni več tako rad pogledoval v to „preroško“ knjigo in ni se več nanjo sklicaval, češ, saj pratika tako pravi. Na to meri tudi znana Prešernova pesem „Zvezdogledom“:

Vsi pojte rakom žvižgat,	Al bo neba togôta
Lažnjivi pratikarji,	Vetrov nam šum zbudila,
Lažnjivi zvezdogledi,	Razsula v polje točo,
Vremena vi preroki!	Vtopila čoln na morju,
Vi modrijani! hoč'te	Sad umorila trte.
V nebeških zvezdah brati:	Lažnjivi zvezdogledi!
Al solnce bo dobrotno	Vsi pojte rakom žvižgat!
Nam dalo srečno leto,	

Seveda je tudi preprosti narod po svoje kazal nevoljo do pratike. Ako ni pogodila vremena, dejal je: „Pratika laže! Ta pratikar sam nič ne vé!“ Ako pa je pratikar kdaj slučajno pogodil deževje ali strelo ali celo točo, potem se je hudovala marsikaka „dobra duša“: „Pratikar jo je zadel! Vedel je, da bo ta dan toča . . .“ Torej: „Pratikar je točo naredil; on je kriv nezgode!“

Take in jednake vraže so se tako ukoreninile po nekod med ljudstvom, da so semtertje morali duhovniki celo očitno izpodbijati in zavračati jih. Nekateri so o tem tudi pisali. Znani pesnik Luka Dolinar je n. pr. l. 1861. priobčil v „Danici“ spis o vremenskih dnevih, kjer pravi med drugim: „Eden sam je, ki ima večno pratiko in dela vedno prava vremena, ogenj, točo, sneg, led in viharje, kateri spolnujejo njegovo voljo; pa ta Eden nam noče povedati naprej, da Mu še tega gospodarstva ne vzamemo, kakor že v drugih rečeh, in da moramo v vremenu spoznati, da je prazno vse naše delo, ako nam On polja ne blagoslovi.“

Dr. Jan. Bleiweis se je takoj v prvem koledarčku, katerega je izdal za l. 1852., zabranil zoper vsako natolcevanje, pišoč: „Te bukvice vam brez prerokovanja naprej povedó resnico: da zna biti ali jasno ali pa oblačno, ali solnce ali dež, ali vročina ali hlad ali pa mráz, in še celo sneg in srež, in da bo marsikaterikrat tako, kakor nimate radi, pa tudi dostikrat tako, kakor imate radi. Da pa ne bote katerikrat zoper koledarca godrnjali, ne pozabite, da noben gospodar ne zna tako dobro gospodariti, nego Gospod nebes in zemlje; po njegovi volji, ne pa po domišljiji pratikarjev se ravna vse na svetu.“ A. Lesar, pišoč o teh vražah, pravi: „Zvezdam tek in vsemu stvarstvu red je odločil Bog, katerega nobena pratika ne bode odstavila od gospodarstva; torej tudi nobena pratika ne more določiti niti vremena niti dobre niti slabe letine niti kaj tacega.“

Jednako misel je izrazil Koseski v pesniški obliki:

. . . Preudari pridno
O stisku tug besed spomin:
Če vse v korist ne steče vidno,
Ne zabi, da si praha sin;
Da v tvoj namen prilično, kratko
Je tebi Bog nalogo dal;
Nebeško pak veliko pratko
Je pisal sam in sam le bral! —

Dandanašnji, ko so šole razširile omiko že v skrajne koticke slovenske zemlje, izgubila je pratika še več časti, ker so jo izpodrinili mnogi koledarji. Sedaj ima preprosto ljudstvo kot najzaneslivejše vremenske preroke le še nekatere

godove¹⁾ in ptiče, n. pr. kukavico, petelina, pivko i. dr. Pratikarska (vremenska) znamenja pa so prišla v nekatere — zabavljive pregovore; n. pr. Tako mu lasje na čelu ležé kakor dež v pratiki. Tvoja žival ni nič večja nego oven v pratiki. Tako si poln kakor lunski ščip itd.

III.

Najstarejši koledar na Slovenskem²⁾ je brez dvoma oni dragoceni rokopis iz l. 1415., katerega hrani licejska knjižnica v Ljubljani.³⁾ Dasi ni slovenski, temveč latinski, vendar je umestno, da ga tu nekoliko opišemo, ker je jako podobna naši sedanji pratiki.

Pisan je na pergamensko listino, ki je dolga 101 cm, široka pa 10 cm. Po dolžini je osemnajstkrat, po širini pa jedenkrat preganjen, tako, da je sestavljen iz 36 malih čveterokotnikov po 5 cm višočine. Torej je že vnanja oblika podobna pratiki.

Po vsebini je razdeljen v dva dela: v kronologični in pravi godovni koledar. Pisava je gotska, in sicer jako lična, kakor se je pisalo koncem 14. stoletja; besede pa so okrajšane.

Notranja oprava je do cela podobna sedanjim pratikam. Nad doprnsnimi sličicami svetnikov, ki imajo vse svetniški sij (aureole) okrog glave, napisano je ime svetnikovo, spodaj pa so številke, seveda ne arabske, temveč sestavljene iz raznih črt. Marsikak svetnik je zaznamovan le z dotičnim simbolom, kakor je to deloma še sedaj v pratikah navada, n. pr. sveto Barbaro znači stolp, sv. Nikolaja škofovska palica, svetega Andreja njegov mučeniški križ itd. Zlasti znamenito je tudi to, da ima ta starodavna pratika naslikane do malega prav iste svetnike, katere ima ali jih je vsaj še nedavno imela sedanja pratika slovenska.⁴⁾ O teh slikah piše

¹⁾ Sv. Blaž v megli, sv. Jurij v temi (v zelenju). Če pred sv. Jurijem grmi, dobro letino proč podí. Ako pred sv. Martinom zmrzuje, je do božiča povoden. Ako dežuje sv. Medarda dan, dežuje potem štirideset dnij itd.

²⁾ Sicer je morda še kje ohranjen kak tako zvani „Holz-Kalender“, podoben sedanjim visečim pratikam. Čul sem, da je še pred nekaj leti jeden visel v strmolskem gradu pri Velesalu. Ta najprimitivnejša oblika koledarska kaže res na sivo starodavnost, a take so narejali še v poznejših dobah. Pratikar je naslikal na desko najbolj znane svetnike ter s črtami nekaj števil; in to je bilo dovolj za domačo rabo. Ako je še kje na Slovenskem kaka taka lesena pratika, je gotovo iz poznejših stoletij; a zanimiva je vsekako po svoji starosti.

³⁾ O tej velezanimivi knjižici je spisal pred par leti Vladimir Milkowicz temeljito razpravo z naslovom: „Ein Taschen-Kalender aus dem Jahre 1415 respectiv 1054“, ki obsega devet folio strani in jedno tabelo, natančno posneto po izvorniku.

⁴⁾ Ker je to v marsikakem pogledu zanimivo, sledé naj tu imena svetnikov, oziroma godov iz pratike l. 1415.: *Prosinec*. 1. Circumcisio: jagnje z grškim sijem; 6. Epi-

Milkowicz: „Iz slik uvidimo, da jih je delala vajena roka sicer spretno, a vendar vse po nekem pravilu (mit sicherem Ductus, aber schematisch),

phania: tri krone druga na drugi; 14. Poncijani; 20. Fabiani et Sebastiani; 21. Agnetis: s palmo; 22. Vincentii: s palmo; 25. Pauli: meč. — Mesečna slika: Mož s krono na glavi, s čašo v desnici, levo opirajoč ob ledje, katero je prevezano z rdečim trakom. Pred njim miza, na kateri je kruh, ribe in sklede. Vse to predočuje večerjo. — *Svečan*. 2. Marie: z dolgimi lasmi in s krono na glavi, ob strani velika goreča sveča; 3. Blasii: z infulo, v ustih pastirski rog; 5. Agathae; 10. Scolastice: črevelj in nad njim kriva palica; 14. Valentini: na obeh straneh zelene mladike; 22. Petri (Cathedra): ključji; 24. Mathiae: s sekuro. — Mesečna slika: Mož, ki koplje z lopato. — *Sušec*. 12. Gregorii: s tiaro in peresom; 17. Gertrudis: s krivo palico, na kateri visi miš (patrona polja zoper miši; kdor je v njen god delal, zglodale so mu miši predivo); 21. Benedicti: blagoslavljajoča roka, obdana s svetniškim sijem; 25. Annunc. Marie: Krilat angel pred Marijo, ki je jednaka Mariji z 2. svečana. — Mes. slika: Mož, ki seka veje z drevesa. — *Mali traven*. 4. Ambrosii: škofovska palica in posoda; 14. Tiburcii: s knjigo; 20. Victoris: ovalen škit, na katerem je križ kot grb; 24. Georgii: s škitom in sulico (kakor 20. malega travna); 25. Marci evangeliste: lev s sijem. — Mes. slika: Mož, ki ima v obeh rokah cvetlice. — *Vel. traven*. 1. Philippi et Jacobi: s palmami; 3. Crucis: križ; 6. Johannis: mož s kotlom; 12. Pancracii: kronan; 13. Servacii: infula in palica; 25. Urbani: s tiaro in trovejnatim križem. — Mesečna slika: Mož, ki ima v obeh rokah zelene mladike. — *Rožnik*. 5. Bonifacii: škofovska palica in mala krogla; 11. Barnabae: z dolgo brado, na roki plapolajoči plamen; 12. Odulfi: s podolgasto kristilno posodo (izpreobrnil in krstil je Frize); 15. Viti: kleščje; 24. Johannis: jagnje (kakor 1. prosinca); 25. Eligii: kladivo. — Mesečna slika: Mož, ki nese les na hrbtu. — *Mali srpan*. 3. Thome: roka, ki s kazalcem poseza v rano (primeri 21. grudnia); 4. Martini: z infulo in kelihom (primeri 11. listopada); 13. Margarete: s trovejnatim križem; 15. Apostolorum: štiri glave; 22. Magdalene: s posodico; 25. Jacobi: z romarskim klobukom, potno palico in školjko; 29. Olavi: krona in čez njo sekira. — Mesečna slika: Mož, ki kosi travo. — *Veliki srpan*. 1. Petri: ključji; 3. Stephani (cf. 26. grudnia); 10. Laurentii: z ražnjem; 15. Marie (cf. 2. sveč.); 24. Bartolomei: s kratkim nožem; 29. Johannis: na vrat je od zadaj položen meč. — Mesečna slika: Mož, ki s srpom žanje žito. — *Kimovec*. 1. Egidii: kriva palica in sulica; 8. Marie (cf. 15. vel. srpana); 14. Crucis (cf. 3. vel. travna); 17. Lamberti: z infulo in jelenom ob strani; 21. Mattei: krilata podoba; 29. Michaelis: tehtnica. — Mes. slika: Mož, ki mlati snopje. — *Vinotok*. 1. Bavonis: kriva palica in grb; 4. Francisci: z razpetimi rokami, na katerih se poznajo rane; 9. Dionisii: z infulo; 16. Galli: kriva palica in posoda (v kateri je bojda nosil kruh ali relikvije); 18. Luce: vol; 21. XI. m. virginum: dve ženski postavi; 28. Symonis: čoln. — Mes. slika: Sejalec. — *Listopad*. 1. Omnium Sanctorum: nekaj obrazov naslikanih v okrogli kapeli; 2. Omnium animarum: več glav; 11. Martini (cf. 4. mal. srpana); 13. Brixi: škofovska palica; 22. Cecilie; 23. Clementis: s tiaro in sidrom; 25. Catharine: s krono in kolesom; 30. Andre: njegov križ. — Mes. slika: Mož, ki kolje prešiča. — *Gruden*. 1. Eligii: z infulo in kladivom poleg sebe (cf. 25. rožnika); 4. Barbare: stolp; 6. Nicolai: kriva palica; 8. Marie (cf. 15. vel. srpana); 13. Lucie: kodelja; 21. Thome (cf. 3. mal. srp.); 25. Nativitatis: dete v plenici; 26. Stephani: s kamenom; 27. Johannis: orel s sijem; 28. Innocentium: s klobukom pokrita in z mečem prebodena glava. — Mes. slika: Mož, ki peč kuri in potice v peč poklada.

ker jih je izdelavala najbrže kot tržno blago.¹⁾ Različni godovi jednega in istega svetnika niso zaznamovani s posebnimi znaki, temveč vse znači jednak simbol. Ženske slike se poznajo po tem, da imajo čez glavo nekako zagrinjalo. Posebno lepo so porabljene barve, katere je naš koledarnik znal prav združevati. Rabil je šest barv: rdečo, višnjevo, zeleno, črno, belo in zlato; pergamena pa mu je dal še sedmo barvo. Izpreminjeval pa jih je brez posebnega vzroka samo zato, da je bilo njegovo delce bolj živo pisano.“

Milkowicz tudi dokazuje, da je ta koledar narejen, deloma celó preprosto prepisan po nekem drugem koledarju iz leta 1054.; zato ima nekaj kronoloških napak. Pisatelj sodi, da je bil isti prvotni koledar najbrže iz trde snovi, n. pr. v les ali pa v kost vrezan.

Kdo je spisal ta koledar ali — recimo — prvo pratiko na Slovenskem? Radics²⁾ méni, da je to delo kartuzijanskega redovnika iz Bistre pri Vrhniki, ker znano je, da se je zlasti v tem samostanu mnogo pisalo in prepisovalo. Milkowicz pa pravi, da je to pratiko spisal kak frančiškan na Kranjskem ali v ptujini. Ta misel je tembolj verjetna, ker je v pratiki naslikan sv. Frančišek Serafinski, dočim ni v njej svetega Brunona, ustanovitelja kartuzijanskega reda, niti sv. Bernarda, začetnika cistercijencev, niti sv. Dominika; le sv. Benedikta tudi zasledimo, a benediktincev na Kranjskem ni bilo. Po nekaterih svetnikih, ki se v knjižici omenjajo, sklepa Milkowicz, da je bila narejena morda kje na Nemškem.³⁾ Radics pa méni, da slike, ki kažejo mesečna opravila in se trdno naslanjajo še na sedanje narodne opravke v raznih mesecih ter predočujejo narodne nošnje, posebnosti, šege in navade (n. pr. kako in kdaj se kosi, žanje, mlati, prešič kolje, potice pekó itd.) pričajo dovolj, da je bil ta koledar spisan v naši domovini. Sploh pa Milkowicz tudi pretirava, ko piše, da so v tej pratiki našteti le rimski, galski in severnonemški svetniki. So med njimi tudi mnogi, ki

¹⁾ „Sein Zweck war, den vorgeführten Inhalt möglichst anschaulich zu machen. Man könnte ihn analog der illustrierten biblia pauperum ein Calendarium pauperum nennen.“

²⁾ Letopis I. 1880., str. 8.

³⁾ „Wollten wir die Heimat unseres Kalenders näher begrenzen, so müssen wir die Heiligenreihe durchgehen. Aus dieser ergibt sich, das ausser den überall vorkommenden römischen Heiligen und einigen gallischen alle übrigen uns nach Norddeutschland führen. Dies verbürgt schon der Name Olaf. Erwägt man ferner, das hier Heilige, wie Bavo (Flandern), Odulfus und Pontianus (beide in Utrecht), Lambert und Servacius (beide besonders in Maesricht verehrt), Victor, Patron von Xanten, Platz fanden, die anderswo selten vorkommen, hier aber sogar durch rothe Verbindungslinien ausgezeichnet wurden, so kann man auf die Gegenden am Nieder-Rhein und an der niedern Maas als auf seine engere Heimat hinweisen.“

drugodi niso bili posebno znani, katere pa je slovenski narod že od pamtiveka zelo častil in jih deloma še časti, n. pr. sv. Valentin, sv. Blaž, sv. Barbara, sv. Jurij, sv. Klemen, sv. Gertruda (Jera), sv. Margareta itd.

Mnenje Radicsevo in Milkowiczzevo se da lepo strniti v jedno, ker se med seboj izpopolnjujeta. Morda bi bila ta pratika narejena po vplivu slovenskega romanja „v Kelmorajn“ k sv. Trem Kraljem, kakor je tudi poznejša prva slovenska pratika iz l. 1726. najbrže tem potem dobila svoj vzorec.¹⁾

Milkowicz sodi, da so frančiškani na Kranjskem spisovali take pratike kot tržno blago.²⁾ Ako pa verujemo tej podmeni, mislimo si tem lože, da so morda že tedaj (v začetku 15. stoletja!) redovniki med Slovenci širili slovenske pratike, poslovenjene po latinskih, ker le-teh preprost narod pač ni mogel rabiti. A naj bo ta stvar, kakor hoče, zanimivo je vsekako, da se ta skoro petstoletna latinska pratika i po vsebini i po obliki tako zelo vjema s prvo slovensko pratiko iz l. 1726. in celo z vsemi sedanjimi našimi pratikami!

Drugi znameniti latinski koledar v rokopisu je oni, ki je priložen dragoceni pisani mašni knjigi, katero hrani kranjski župnijski arhiv; torej koledar v najprvotnejši obliki. Le-ta „Missale“ s koledarjem vred je bil spisan v 15. stoletju; važen je zlasti za kranjsko cerkveno zgodovino. (Gl. „Zgodovinski Zbornik“ I. leto.) V tem pogledu sta zaradi priloženega koledarja zanimiva tudi oglejski brevir iz l. 1496. in oglejski „Missale“ iz l. 1517. V to vrsto moramo prištevati iz prejšnje dôle še Schönlebenov latinski cerkveni koledar (l. 1680.) in škofa Petretiča „Kalendarium Slovenski“ v knjigi „Szveti Evangeliumi“ (leta 1648.), kateri je pisan v kajkavski slovensčini.

Prvi slovenski koledar je spisal Primož Trubar, seveda v najpreprostejši obliki. Priložil ga je prvemu delu „novega Testamenta“ l. 1557., kjer piše na naslovnem listu: „... kar ie vezh per tim, ... tebi ta druga ftran letiga papyria pouei.“ — In med to, „kar je več pri tem“, našteva pisatelj: „2. Potle ta Kolender,

¹⁾ Po tem velikanskem romanju se je deloma uvédlo, deloma razširilo med Slovenci češčenje raznih nemških in frankovskih svetnikov, n. pr. svetega Volbenka, Sigismunda, sv. Valburge, sv. Rade Gundede idr. Celó sv. Viktorja, patrona ksantenskega, še dandanašnji slika naša pratika v dan 20. mal. travna, čeprav ta svetnik Slovincem ni znan. Bolj pozna ljudstvo sv. Servacija, čegar sliko tudi včasih pratika priobči.

²⁾ Istina je, da so v 13. in 14. stoletju zlasti frančiškani in dominikani širili med ljudstvom neke vrste koledarje z versko vsebino, da so tudi tem potem označevali božjo besedo. S tem se je njih popularnost še bolj dvignila.

inu eno tablo, ta kashe dofti leit te nedelske puhftabe, inu kuliku nedel tar dni ie od Boshyza do Pufta. 3. Htretiemu, Eni Raimi, ty prauio kadai fe dobru Vreme, Spomlat, Leitu, Jessen, Syma, inu vfake quatre fazhneio. Inu kadai ie ta Dan inu Nuzh ner dalshi, inu ner kratshi. 4. Kuliku mefceu, nedel, inu Dni ie venim celim leitu. Inu ena praua Raitinga, kuliku je leit od Sazhetka tiga Suita, od eniga zhaša do drusiga, do letoshniga 1557 Leita.“ Ta koledar je posnel Trubar po Melanchtonu. Ker je ž njim dobro ustregel slovenskim čitateljem, zato je priobčil l. 1582. „Ta slovenski Kolendar“ v posebnem zvezku (10 listov v osmerki).

V 17. stoletju ni prišel na svetlo noben slovenski koledar.¹⁾

Prvi slovenski koledar z naslovom „pratika“ je prišel na svetlo l. 1725. Le-ta „Nova Crainska Pratica, Na Lejtu MDCCXXVI.“ je bila natisnjena v Augsburgu v šestnajsterki. Bila je le okoren prevod nemške pratike.²⁾ Poslej je izhajala menda vsako leto. Tiskali so jo razni ljubljanski tiskarji. Muzejski arhiv v Ljubljani

¹⁾ Velezanimivi pa so za kranjsko zgodovino oni nemški koledarji, katere je rabil vsako leto ljubljanski škof Tomaž Hren in vanje zapisaval razne istodobne dogodke iz konca 16. in začetka 17. stoletja. Te na sebi sicer malenkostne beležke podajajo v celoti lepo kulturno sliko. Te koledarje hranita kranjski muzej in stolni kapitelski arhiv v Ljubljani.

²⁾ Kdo je jel sloveniti pratiko, ni znano. O. Marko Pohl in piše (Bibl. Carn. pag. 29.): „Kalendaria Directoria pro dioecesi Labacensi ab immemorabili, suppono, tempore Labaci fuere impressa. — Laybacher Schreib-Kalender in 4° et in 32° germanica primus coepit edere Joannes Heptner, Provinciae Carnioliae typographus, quae etiamnum pariter a Kleinmayrio a Josepho II. privilegiato typographaeo continuantur. — Carniolica: Krainska Prateka in 16° multo antiquiora sunt et certe ad Mayri, imo cum magna probabilitate ad Manlii, primi in Carniolia typographi referenda.“ — Torej Pohl sam ni nič vedel o njenem početku. Povod, da je bila prva slovenska pratika natisnjena l. 1725., bilo je najbrže tedanje „sveto leto“, ki se je na Kranjskem posebno slovesno obhajalo. Po kraju tiska „Augsburg“ pa slutimo, da so se Slovenci na glasovitih romanjih v „Kelmorajn“ z nemško pratiko seznanili ter slično želeli imeti v domačem jeziku. — Kdo neki jo je jel sloveniti? Najbrže kateri tedanjih pisateljev slovenskih. Skoro verjetno je, da je to delo sprožil F. M. Paglovec, ki je sicer mnogo pisal, a spise izdajal brez podpisa ali pa z brezimnim podpisom: „mašnik z gorenjske kranjske strani“. Kopitar pravi o njem: „Es mögen noch mehrere Krainische Uebersetzungen den Pfarrer Pagloviz zum Urheber haben: aber er nannte sich nirgends.“ To je tem dozdevnejše, ker je znano, da je bil župnik Paglovec prav za prav prvi kranjski socijolog, ustanovitelj prve kranjske (kmečke) hranilnice, pospeševalec kmetijstva ter sploh velik človekoljub. Ko je videl, — tako vsaj si lahko mislimo — kako vpliva koledarstvo na omiko in blaginjo ptujih narodov, poskusil je tudi on tem potem probujati in učiti rojake. Kakor uči zgodovina pratikarstva na Slovenskem, posrečilo se mu je vrlo.

hrani pratiko za l. 1741.¹⁾ Od l. 1771. dalje hrani Rudolphinum vse, razven za l. 1775. in 1783. Te prve slovenske pratike so imele na naslovnem listu znane tri može, seveda v najprimitivnejši obliki. Prvi je opravljen gosposki s tedaj modernim klobukom, v „fraku“, a s cepcem v roki; drugi (srednji) je oblečen v suknjo in je gologlav, z lopato v roki; tretji je napravljen kot kmet s peresi za klobukom in s „kranjskimi škornji“ na nogah ter z vilami v roki. Nad njimi so zvezde, (a ni repatice, katera je na sedanjih pratikah!) sonce, lune prvi krajec, vmes med obema pa — avstrijski grb „dvoglavi orel“. Pri vsakem mesecu je naslikano v dveh oddelkih, kaj se v dotičnem mesecu na kmetih dela. Sličice svetnikov so zelo slabe ter črno, rjavo in rdeče pobarvane. Dnevom niso bile še podstavljene dnevne številke; le-te so se uvêdle šele za l. 1788. Iz tega uvidimo, da so računili čas le po svetniških godovih. Znak, kako silno so ljudje tedaj vražam verovali, je to, da so pri vsakem dnevu celo v dveh vrstah naslikana vsakovrstna „snamina tiga Vreména“, v tretji vrsti znamenja delavnikov in praznikov (kakor so še dandanašnji), v četrti vrsti pa „nebeška znamenja“. Vremenska znamenja med drugim tudi napovedujejo, n. pr. katere dni je „dobru se arcnuvati, lase striči, saditi, sejati, otroke odstavljati, dobro lov deržati, lejs sekati, dobro orati itd.“, kdaj bo lepo, mrzlo, deževno vreme, kdaj veter, sneg, babje pšeno, blisek, gromi td. Tudi solčni in lunski mrakovi so bili naznanjeni. Pozneje je jela pratika prinašati tudi uganke in včasih kak neznatni spis. Spisoval je to največ o. Marko Pohlin, ki je nekatere stvari iz pratik pozneje dal na

Dunaju ponatisniti l. 1788.: „Uganke“ v 12° in l. 1789.: „Kmetam sa potrebo inu pomozh“ v 8°. Razven tega je spisal obširnejšo razpravo z naslovom: „Kraynska Kroneka kratkega popisovanja ufe shlaht spomina uredne rezhy, katire so se kadej na slavenski semli pergodile“. Ta prvotno slovenski rokopis je ponemčil in ga pozneje nekaj let porédoma priobčeval v nemških koledarjih: „Kurzgefaste chronologische Beschreibung denkwürdigster Begebenheiten, wie immer das hochlöbl. Herzogthum Krayn betreffend“.

To neznatno slovstveno delce se je pri prostemu narodu tako zelo prikupilo, da je nekatera leta celo v 30.000 izvodih romalo med svet — vsekako za tedanje razmere ogromno število! V skromni, do cela neznatni obliki je izhajala pratika, a vendar je v marsičem blagodejno vplivala na ljudstvo. Iz nje se je izvrstno marsikak Slovenec naučil čitati, marsikaka mlada nardarjena glavica se navadila duha bistriri.

Ker je vsakoletna pratika¹⁾ Slovincem tako ugajala, da skoro ni bilo hiše brez nje, zato je izdal štajerski duhovnik A. Breznik „Večno pratiko“ l. 1789. Naslov pové vso njeno vsebino; glasi se: „*Večna Pratika od gospodarstva, v kateri je najti: Koku vsaki hišni gospodar svoje hišne reči z' nucam oberniti, te slabe leta previditi, tem naprei stoječim nadlugam nasproti priti, inu ta perhodni čass po tih sedem Planetov bode soditi mogel. H' temu je perstavlenu enu tenku Podvučenje, kar od Mesca do Mesca skuz celu letu per enimu hišvanju je potrebnu sturiti. Vundanu od Antona Breznika, Beneficiata v Žavci. — V Ljubljani J. Fr. Eger 1789. 8°. 93.*

¹⁾ Ta izvod imam pred seboj. Naslovljen je: „Nova Crainska Pratica, Na Letu MDCCXXXI. V Leblani per Adamu Reichhard.“ Obseza 16 listov v 16°. Razven praktikarske vsebine ima na štirih stranéh „Kratke Regulze na Sleidni Mefiz“. Ker je ta pratika menda jedina še ohranjena in znamenita po svoji starosti, sledé naj tukaj ista vremenska pravila: *Jan. Prosheniž.* Suetiga Vincenza Sonze: pernefse obilnu inu dobru Vinze. Kadar ob Suetim Pauli lepu Uremeny: fe dobra leitina Sadoby. — *Febr. Sižhan.* Kadar od Sveizhnizi Sonze feie: bo Vekshi fneih potler, koker je poprei bil. Kadar ie fizhan meffiz gorak spomlad ie rada marsla Kadar stol Svetiga Petra marsuie: she XIV. dny syma noruie. — *Mart. Sushez.* Na Svetig Bedénika dan iimash fiati iezhmen inu grah, zebul faditi, tertie reisati: drevie safaiati inu Ceipiti per gori iemléshi Luni. Koker zehen ozvid toku tudi terje. — *April. Mali Travèn.* Sushèz fuhoten, mali Travèn mokróten, inu ta Maynyk hladan: polni fenize is fenjom, Kashzhe is shytom: inu ta Keider bo s' vinom darován. Aprila fusha: Kmete pohujsha: ali Aprila deshevje: iim pernéfse leipe shegnie. Kar v fushzi neifi sijal: sdei fei inu Ceipi, toku bosh dobru djal. — *Manyk. Veliki Travèn.* Kader na Suetiga Philip Jacopa Vezher defhy: ali toifto nuzh rofsy: fe dobru leitu trosht obdershy. Suetiga Urbana Sonze, dobru Vinu rody: Kadar je pak Deshevie, Ceilla jessen nerodna leshy. — *Junius. Roshni Zveit.*

Kadar na S. Jansha dan desh slo iima she XIII. dny desheiti, inu hudo leitino pernefse. — *Jul. Mali Serpán.* Kadar na Suetiga Jacoba dan deshy malu shelóda rody. — *August. Velik Serpan.* Sonzhnu siánie na véliki shimárn: ie enu snaminie dobriga Vina. Koker Suetiga Jernela dan Vremeny: toku fe Ceila iefsen sadèrshy. — *Septemb. Kimoviž.* Ako v' Kimovizu garmy: veliku shita inu fadia rody. Kadar na Suetiga Matteusha dan ie dobru Vreme: ie na prihódnú leitu dóbriga Vina vupanie. — *Octob. Kasapèrsk.* Kadar listie od drevia neradu pada: iima tèrda inu dolga syma nahaiati. Kadar divie Gofsy inu sherijávi od nafs leté: syma fe perblishuie. Okuli S. Galla dan: jima ena kratka lejtna topluta ratati. — *Novemb. Ljifovgnuj.* Po vñih Suetnykou dnevi iima Ljifovgnui veliku rofse, mokrote, inu nefstanovitniga uremena. Kadar Sonze v' lokalstreilza stopi: veliku desheie vunkaí Ropi. Kakor Leta meffiz Vremey: po tem se Sushez sadèrshy. Na Sonza S. Martina, nahaiia velika syma. — *Decemb. Gruden.* Kadar v' Grudnu nebu garmy prihódnú leitu mnogo veitrov buzhy. Aku na Boshizhno nuzh Veiter od sonzhniga ishoda perpihuie: moryo te shivine pomeinuie. Aku od sonzhniga fahoda; pomeini velikiñ oblaftnyuk fmert. Aku odpulndne: hudè boleisni.

¹⁾ Okoli l. 1790. sta včasih izhajali že dve pratiki v Ljubljani, pri Merku in Egerju.

V predgovoru pravi pisatelj o smotru te knjižice: „Kir enmo hišnimo Gospodarju je na temu veliko ležoče, da on ve, kai za enu vreme perhodni letu bode, namreč, al mrzlu, al gorku, al suhu, al mokru? koku dougu Spomlad, koku hitru pak bode Jessen merzla. To se sicar v' Pratikah usaki letu spruti naide, al za naprei ne. Skuz drugu zamerkuvaine se je tolkain znaidlu, de usake 7. let, če ne vsse, toku vender veči Tail se je glih znaišlu, to pa brez cvibla se more tem 7. Planetam perpisati, kateri uselei to ureme skuz letu vižajo, inu eden teh Planetov uselej svoje letu spouni, inu temu, katiri za nim pride, svoje vižajne čezda . . . če glih vsse za en noht nebode zadetu, toku gvišnu ta veči tal se bode toku znajdel. Vender

Bogu usigamogočnimu se nesme naprej pissati, aku on nass za volo naših grehov strafati oče, to aku se zgodi, toku se zgodi čez ta cill tega tem Planetam v stvarjenu daniga Vižarja, kateri, koker firmament, inu vse vstvarjene reči, inu Elementi so v njegovi oblasti“ itd.

Tako je bilo slovensko koledarstvo ali pratikarstvo pred Val. Vodnikom: skromno sicer, kakor je bilo sploh vse dotedanje slovstvo, a vendar ne malega pomena za naobrazbo slovenskega naroda. Vodnik, ki je s svojim vsestranskim pisateljskim delovanjem začrtal v domačem slovstvu novo dōbo, spravil je tudi koledarstvo v nov, rekli bi „moderni“ tir. To je storil s svojo „Veliko Pratico“, ki je uprav pred sto leti prvič zagledala beli dan! (Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige družbe svetega Mohorja.

(Dalje.)

Slovenske večernice. 48. zvezek. Na prvem mestu društvenikom jako priljubljenih „Večernic“ čitamo letos 52 strani obsegajoči spis: Turki na slovenskem Štajerskem. Pisatelj M. Slekovec je znan po mnogih zgodovinskih razpravah, v „Večernicah“ nam opisuje letos 34 turških napadov „na slovenski Štajer“ od leta 1396.—1710. Spis je jako temeljit in natančen; pisatelj je rabil tudi rokopisne vire. Prav zato pa menimo, da sodi to delo bolj v kako znanstveno glasilo, kakor v knjigo, namenjeno „za pouk in kratek čas“. Jako hvaležni pa moramo biti g. pisatelju, ker je objavil mnogo primerne građiva kot izborni snov za povesti. Opozarjam le na junaške slovenske žene (str. 46.), na turškega jetnika Serepca Bolfenka (str. 49.) itd. Dōba turških bojov je pisana s krvavimi črkami v naši zgodovini, a je najslavnejša. Takrat smo Slovenci s Hrvati branili Lahe in Nemce, da so mirno napredovali v omiki. Naši sosedje so to pozabili: vzbujajmo vsaj sami ljudstvu narodno zavest, kličoč mu v spomin slavne dogodke. Zato bi želeli, da bi se bile i v tem spisu nekoliko obširneje opisale bitke pri Radgoni, pri Brežicah itd. — V spisu „Pogreb na morju“ nam g. F. Kavčič jako zanimivo opisuje, kako so mornarji našli na zapuščeni ladiji majhno dete, kateremu so prav skrbno stregli, pa je kmalu umrlo. Spis ni povest, kakor je naslovljen, ampak črtica iz mornarskega življenja. — Vsakemu bralcu bo gotovo prijala poljudna razprava „Spanje in sanje“, ki jo je spisal g. I. Štrukelj, dobro znan kot izvrsten pripovedovalec tudi čitateljem „Dom in Svet“-a. — Prav dobra je tudi povest: Čujte in molite, da ne

padete v izkušnjava, spisal Žaljski. Nepokvarjeni kupčijski učenec Pavle pride v roke brezvestnemu zapeljivcu. Prvi pot ga vodi v gostilno, potem ga pa dobi tako v svoje mreže, da mu iz prodajalnice nosi ukradene stvari. Sum leti na deklo Jerico, ki je obsojena v ječo. Pavle pa se naznani sam sodniji. Povest je jako poučna in blažilna, le to nam ne ugaja, da Jerica dobi v ječi kal bolezn in da potem umrje. — V „Večernicah“ čitamo še dve lepi pravljici rajnega Freuensfelda in nekaj zgodovinskih povestic, ki jih priobčuje I. Steklasa. — Sl. odbor se trudi, da bi v društvenih knjigah dobil vsak ud kaj za pouk in zabavo. Naj bi ga naši pesniki in pisatelji prav pridno zalagali z episkimi pesmimi in dobrimi pripovestmi! A. S—j.

Naše škodljive rastline v podobi in besedi. Opisal Martin Cilenšek, profesor na deželni gimnaziji v Ptujju. Izdala in založila Družba svetega Mohorja v Celovcu. III. snopič. 8°. Str. 289 do 448.

Že tretji snopič tega zanimivega dela podaje naša družba letos svojim udom. Ocena prvih dveh snopičev je bila sploh jako ugodna, in isto smemo v obče izreči tudi o letošnjem snopiču. Zlasti prvi del (str. 289—302) je pisan prav zanimivo; pisatelj vpleta v svoje opisovanje prav primerne dogodke ter tako še bolje pojasnjuje to, kar je prej omenil. Isto velja tudi o drugem delu (str. 303 do 308). Bolj jednoličen pa je tretji del (str. 309 do 448), kateri opisuje „rastline, škodljive na obdelani zemlji“. Morebiti bi se bilo dalo tudi tukaj isto doseči, kar v prvih dveh delih, ko bi bil pisatelj vso obširno tvarino (opisuje namreč zapored 176 rastlin brez presledka) razdelil v nekatere skupine. Opisovanje bi bilo mnogo živejše in knjiga bi bolj zanimala preproste bralce, katerim je pred vsemi namenjena.

je zatajil svoje katoliško prepričanje in zapustil svoje podložnike. Tako je zaradi tega propal samostan, da je dvakrat prešel drugim v roke. Prvikrat ga je prevzel kardinal Caharija Delfin (l. 1564.), ki ga je izročil Vincenciju Damijanu v oskrbnništvo. Po dolgotrajnih obravnavah ga je kartuzijanski red nazaj dobil l. 1580. A le malo časa preteče, ko ga že leta 1585. drugič izgubi za dve leti in prepusti ženskemu samostanu, ki je blizu Gradca, potem pa jezuitom, ki so ga obdržali do grudna leta 1595. Toda v tem letu so ga na povelje štajerskega vojvode brez vsake odškodnine morali zopet prepustiti kartuzijancem. Od tega leta se je začela nova, vesela doba za samostan. Papež Klement VIII. zapove solnograškemu nadškofu in ljubljanskemu vladiki, ki sta imela oblast tudi čez zajčki samostan, naj skrbita, da se samostanu vse povrne, kar se mu je poprej odtegnilo po krivici. Vladarji pa so prejšnje samostanske pravice potrdili in mu še novih podelili.

Tako je cesar Leopold I. l. 1679. določil, da je prednik samostanski ob jednom tudi prelat. K prejšnjim posestvom pa so se pridružila še druga, med katerimi je najvažnejša Tatenbahova grajščina.¹⁾ Ta grajščak je imel svoj grad pri konjiškem trgu na krasnem holmu, na katerem pa sedaj le puste razvaline pričajo o njegovi slavni preteklosti. Po nesrečni zaroti, v katero se je bil zapletel z Zrinjskim, banom hrvaškim, ob času Leopolda I., bil je k smrti obsojen 26. listopada l. 1671. Sodba se je zvršila istega leta v Gradcu, kjer ga je spremljal pater Seiz na morišče. Po tej obsodbi je njegov sin Anton izgubil plemstvo in pravice do posestev svojega očeta. Šolal se je pod vladnim nadzorstvom, postal duhovnik in v Strasseng-u blizu Gradca kot prošt umrl l. 1718. Tatenbahova posestva je samostan kupil za 48.000 gld., in od sedaj so ostala pri samostanu do konca njegovega obstanika. (Konec.)

¹⁾ Actum Gonobitz, den 5. August 1692.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

IV.

Leta 1794. pomladi je Vodnik, tedaj dušni pastir v bohinjskem Koprivniku, naznanil svojemu dobrotniku in prijatelju Žigi baronu Zoisu, da namerja spisati zemljepisje kranjske dežele. Zois je z veseljem pozdravil to misel, a izrazil mu je tudi takoj tehtni pomislek, da Slovenci za take znanstvene knjige še niso sposobni in dovolj poučeni. „Zdi se mi“, tako piše Vodniku 20. sušca l. 1794., „da se mora ljudstvo popreje z manjšimi poskusi te vrste pripraviti, da dobi okus o zemljepisju. Za kako obširnejše delo bi se tudi vsekako težko dobil založnik; tem manj Vam svetujem, da bi kaj tako dragocenega na svoje troške izdali, ker tukaj, kakor sta prej omenjena prijatelja (Linhart in Kumerdej) izkusila v svojo veliko škodo, nikakor ni še mōči nadejati se zanesljive podpore naročnikov in predplačnikov. Najboljše sredstvo, da se našim ljudem vcepi veselje do zemljepisja, bil bi koledar ali tako imenovana pratika. To ima vsakdo v rokah; vsak gospodar išče v njej svēta; brez dvoma je že davno prekoračila tudi obzorje gorjuško in koprivniško. Radi bi ji pustili stare slike in znamenja; tem rajši, ker so jedini ostanek naših tiskarskih starin. Le to bi bilo treba, da

se ta suha pratika (der Name ist nicht ächt slavisch, sondern vom italiänischen prattica=Volkskalender herstammend) razširi in pomnoži z nekaterimi majhnimi sestavki; v to svrhu bi se marsikaj iz zemljepisja dobro podalo. Vmes in poleg tega bi se dali vplesti poučni izreki, poljedelska pravila, kratke pesmi in marsikaj sličnega, izprva manj, potem pa vsako leto več in važnejših stvari. Založnik Mark je že naredil prvi poskus z ugankami o dvanajstih mesecih, katerih pisatelj nam ni znan. Brez dvoma bi se on rad polotil resne zboljšave in podal ljudstvu kot poskus dovolj tvarine za par krajcarjev. Kumerdej, Linhart in Japelj že davno namerjajo izboljšati koledar, a ta stvar je morala zastati za sv. pismom, zgodovino in za jezikoslovnimi deli. Sedaj je najlepša prilika, da to uspešno sredstvo za ljudski pouk ponudimo in prepustimo Vašemu slovstvenemu in značajnemu navdušenju. Iz nabranega gradiva bi izvestno lahko preskrbeli nekatere letnike. Mi vsi (preje imenovani!), zlasti pa jaz, smo pripravljeni, da dotično tvarino za sestavke presodimo z vso zvestobo in skrbjo. Poleg tega vam zberem in kmalu pošljem zahtevane zemljevide, dosedanje koledarske izdaje in sploh vse, karkoli bom našel sličnega gradiva.“ — Kako umno je znal svetovati Zois!

Vodniku je ta nasvèt ugajal. Takoj se je lotil dela. Zanimiva so pisma, katera je pisal leta 1794. Zois Vodniku, ker iz njih uvidimo, koliko so se trudili učeni možje, da so vsaj skromno pratiko spravili na dan.¹⁾ „Milo se stori človeku“, piše Wiesthaler, „beročemu, kako trudoljubno se je ukvarjal Zois milijonar z neznatno pratiko bornega narodiča.“ Bila je slovenščina res še v tesnih povojih. Ta dragocena pisma nam z marsikake strani pojasnjujejo tedanje slovensko slovstvo; ob enem pa so tudi najboljši dokaz, koliko smo Slovenci v sto letih napredovali. Zato nekoliko obširneje priobčujemo odlomke iz onih pisem, v kolikor se bavijo s prvo veliko pratiko.

V par mesecih je priredil Vodnik nekatere spise, katere je poslal takoj Zoisu in Linhartu v presojo. Zois mu jih je vrnil z natančno oceno vred 25. rožnika. Smelo trdimo, da se sme ta ocena po svoji temeljitosti in dobrohotni odkritosrčnosti staviti v vzgled mnogim sedanjim našim ocenjevalcem. Ostri presojevalec rokopisa ni prečetal le vsebine vsakega spisa posebej, temveč je vestno pretehtal celó vsako besedico, ni-li nemškega izvora, in zboljšal vsako le količkaj okorno glasečo se skladnjo stavkov. Zois, dasi rodom Lah, ni mogel strpeti nobene nemščine v slovenskih spisih; celo stavek: „Shabe quakajo“ mu ni všeč, češ, „kvakati“ spominja na nemško „quäcken“! Med vsemi poslanimi spisi le jeden ni ugajal zaradi vsebine, namreč: „Per-godbe od ftare.“²⁾ (Sploh je cela ta ocena tako poučna in zanimiva, da bi jo radi na tem mestu podali v celoti, ko bi se spis s tem preveč ne raztegnil.) Naposled piše: „Prosimo Vas torej, da spise po teh navodilih razširite in premenite, da se potem rokopis takoj natisne. Gospod knjigotržec Korn ga željno pričakuje in hkrati še ostale sestavke za kranjski koledar v četverki. Za tega hoče dati izrezati tudi naslovno „vigneto“ ter najmanj tisoč izvodov založiti. Misel, da se namestu neokusnih zastavic pri vsakem mesecu dostavi mala poučna pesmica, je izvrstna — in taka je povsem tudi ona pesem, katero ste poslali v oceno kot vzorec. Ker smo v tem vsi jednih mislij, da presojamo ostro, kolikor le možno, da podamo čitateljem kaj dobro

¹⁾ Priobčena so v „Vodnikovem spomeniku“, I. 1859., str. 45 - 62.

²⁾ Zois pravi: „So zusammengedrängte Perioden der Bibel- und Fabel-Geschichte stehen auf allen schlechten deutschen Provinz-Calendern, und vorzüglich in einem bei Egger in Laibach aufgelegten, dessen Verfasser der Sprach-Ketzer Markus ist. Linhart hat es übernommen, aus seiner Geschichte von Krain die merkwürdigsten Perioden seit der ersten Ansiedelung der Slaven im Lande zu extrahieren und beidrucken zu lassen — wofür ihm jeder Bauer mehr Dank wissen wird, als dem Markus für den Salomonischen Tempel und die Ruinen von Troja!“

očiščenega, zato je priložena na posebnem lističu cela stran opazk o onih dvanajstih verzih.“

Le-ta popevka, katero je poslal Vodnik kot vzorec „mesečnih pesmij za pratiko, je pesem o „zadovoljnem Kranjcu“. Presodila in popravila sta jo Zois in Linhart skupno ter jo jako pohvalila.¹⁾

V par tednih je pisatelj spise popravil po danih navodilih ter jih potem zopet poslal v presojo. Zois mu je odgovoril 14. mal. srpana med drugim to-le: „Gospod Korn kot založnik je jako navdušen in dobre volje. Strogo koledarski del je izročil duhovniku gosp. Debevcu, naj ga posloveni, da se ne zakasni, in vam to nehvaležno delo prihrani. Jaz sem imel že v rokah jeden tiskan list kot vzorec in ves dovršeni rokopis. Z Linhartom, ki prevzame korekturo, dogovorila sva se razne stvari o pravopisu, ki naj bo dosledno. Kakor je navada, morajo koledarji biti dovršeni in vezani vsaj jeden teden pred sejmom sv. Elizabete, torej še pred koncem vinotoka. Za delo se računi najmanj jeden mesec. Vi ste napovedali jednajst spisov. — Linhartov posnetek bo jednak številu mesecev; torej dobi vsak mesec svojo pesem in svoj prozaični spis. Založnik je s tem prav zadovoljen.“

V tem pismu Zois tudi zahvaljuje pisatelja, da „svoja učena dela“ popolno zaupa sodbi prijateljev, ter poroča, da se bo Linhart ob jednom dogovoril s tiskarjem Eggerjem o mali pratiki in jo med natiskovanjem popravljaj.

Med tem je nastopila neka ovira: Linhart je 14. mal. srpana nenadoma umrl; počila mu je srčna žila. Ta izguba je Zoisa hudo potrla.²⁾ V naglici je sklenil Kumerdeja naprositi, da popravi koledar; zadnjo popravo pa je prihranil zase. S pismom, v katerem je naznanil Vodniku

¹⁾ O sklepu te pesmi:

Lenega čaka strgan rokav,
Pal'ca beraška, prazen bokav,

pravi Zois: „Ein Schluss der mehr Werths hat, als hundert Predigten, in Bezug auf Wirkung — und mehr als hunderttausend Carmina, in Rücksicht des wahren Volkstons und Volksgeschmacks — dergleichen Weise bleiben ewig!“

Potem dostavlja: „Da hiemit nur fünf Verse eigentlich fehlen, um das Gedicht zur Vollkommenheit zu bringen, folglich mehr als die Hälfte schon in einem hohen Grade gut sind — so gut, als wir noch je einige in unserer Volkssprache aufzuzeigen hatten — hoffen wir zuversichtlich, dass Sie sich die Mühe nehmen werden jene mit andern auszuwechseln — und dann, wenn Sie allen übrigen Monatgedichten so viel Originalität, Laune, Wahrheit, Versifikation — und Geduld für Critik — gegeben haben werden, dann sind Sie der Krainer erster Poët — oder, besser zu sagen — Sie sind es schon!“

²⁾ Pravi namreč: „Ich werde dem unvergesslichen Freunde Thränen opfern und ihn bald im Grabe besuchen . . . Ich bin seit Linharts Tode zu nichts aufgelegt, krank, missmüthig, melancholisch, unruhig etc.“

smrt Linhartovo, poslal je tudi pratiko za l. 1795. iz Merkove založbe; Eggerjeve pratike, pravi, ni mogel dobiti.¹⁾ Hkrati mu je dal na ogled Breznikovo večno pratiko, o kateri piše: „... ni

doživela druge izdaje. Kar pripoveduje pisatelj o planetih, gré vse na rovaš predsodkom prošlih časov, jednako tudi večina receptov koncem delca. Čudim se le, da je bilo mogoče še pred

Ruska deklica.

malo leti kaj takega podati občinstvu. Iz tega uvidite, da pred Vami ni še nobeden kaj takega

¹⁾ O obeh piše: „Wer sollte glauben? beide zusammen haben davon 40 Riss aufgelegt; folglich, à 20 Bücher pr. Riss, à 24 Bogen pr. Buch, und à 1 Bogen

delal. Jedino, kar je kaj vredno v večni pratiki, so mesečna opravila, v kolikor imajo vsaj

pr. Stück, sind 19.200 Exemplare, à 6 Sold, verkauft worden, die über Ein Tausend Gulden eingetragen haben. Demnächst werden dergleichen Prat'ke auch noch in

nekak načrt takih stvari. Ako se Vam zljubi koledar ná ta način popraviti, morate zgodaj začeti, zakaj založnik mora imeti dovolj časa, in začetkom listopada morajo biti pôle tiskane in knjižica vezana.“

Meseca velikega srpana se je pratika že tiskala, toda zaradi tiskovne poprave sta se sprla Kumerdej in Debevec, ki je spisal koledarski del. Le-ta je hotel nekatere i namestiti z *yr*, Kumerdej pa, „kateremu je bilo mnogo na tem, da pride pratika brez pomote na svetlo“, tega nikakor ni dovolil. Zato je Zois tako ukrenil, da je par pôl popravil že Kumerdej, druge pa on sam.¹⁾

„Per varios casus, post tot discrimina rerum“ je slednjič zagledala beli dan: „*Velika Pratika ali Kalendar za tu lejtu 1795 ali MDCCXCV*. Stiskan per Jan. Fridr. Egerju. V' Lublani, se najde per Wilhel. Henriku-Kornu.“ 4°. Vsebina: V tem Lejtu se Lejta taku štejejo. Popisovanje Svetle Cesarske Žlahte. Predgovor od Kalendra. Dnevi v tednu. Po soncu. Prosenc ali Januar. Ozvezdje. Premenenje na Luni, Soncu in Dnevu. Vinska mera. Hišna pratika za vsaki mesec, kaj je storiti, kaj opustiti (str—69). Od spoznanja tiga vremena (str. 71—74), kjer koncem spisa pravi: „Obeden se ne čudi, aku take znamina vselej nazadenejo. Zakaj ljudje so do zdaj več na prazne, kakor na resnične znamina deržali, inu taku se je še malu od nature lesem vzetih znamenov nabralu. Slišim od nekaterih kmetov, zlasti od gorjancov, de si močnu na vreme zastopjo; aku kaj prida vejdô, naj ony svoje zastopnosti spisane per te pratiki vtiskuvavci notridado, de se prihodnu lejtu našim rojakam k' pridu v' tej pratiki vendadô.“ Takoj nato sledi pesem: „Krajnz, tvoja deshela je sdrava“ itd. Zatem se vrsti: „Popisovanje Krajnske dežele. Semni Krajnske dežele. Cesarska zapoved od Semna, dana v lejtu 1770.“

Mnogo uspeha so si obetali slavni slovenski možje, ki so s tolikim naporom delali za pratiko, a jako so se varali: ni se mogla razpečati. Vkljub temu je Zois bodril Vodnika in založnika Korna, da sta izdala pratiko še za leti 1796. in 1797. V prvi je na strani 5. potožil svoje pratikarske križe in težave v pesmi: „Novu letu se voši“, pojoč:

Navada je novu letu vošiti,
Al res, al z jezikam, more se st'riti,

Gratz für die Winden im Marburger und Cillier Kreise aufgelegt — und unfehlbar geschieht es auch in Klagenfurt.“

¹⁾ Vodnikovo novoletno voščilo za pratiko mu ni ugajalo, a vendar pravi: „Die Feile der Critik hat sich und ihn (Neujahrs-Wunsch) nicht geschont — anderst geht nichts auf der Welt.“

Delovcam nese bogate dari,
Prat'karje v časi tud kaj doleti . . .

— — — — —
Gospodi, nu kmetam polno mošnico,
Deb' lohka za pratko dali petico,
Aku pak ima per v'lanskim obstát,
More jit trebuh moj k herbtu vasvát.“

„*Velika Pratika ali Kalendar za tu prestopno lejtu 1796 ali MDCCXCVI*“ itd. je urejena v isti obliki in po istem načelu kakor prva; razlikuje se od te le toliko, da prinaša tudi zabavno berilo. Vsak mesec ima med koledarsko vsebino namestu „vinske mere“ pesniški napis: „Epigram na ta Mejsc . . . n. pr. za prosenec:

Kratek je pust! Ročnu pobalšte žene;
Kratek je ples! Kvatre zakonske dolge!

Za mali traven:

Jablane, hruške in druge cepé
Cepí v mladosti za stare zobe!

Za rožnik:

Lepôto da zemlji toplo let',
Nedolžnost mladenčem rožni cvet.

Za kimovec:

Tarice pogačo, potico jedo;
Lanovi Slovencem cekine neso.

Ostala vsebina te pratike: „Vganovavke. Hišnu opravilu. Kratkočasne pergodbe. Od zdraviga in nezdraviga lufta. Od Vremena. Popisovanje te zemle. Podvučenje od rajtanja. Pergodbe. Podvučenje od nebeških perkazen. Posebni mitelni. Semni.“

Velika pratika ali Kalendar za to lejto 1797 ali MDCCXCVII. itd. Vsebina je podobna prejšnjima dvema. V pratikarskem delu se čita ob strani vsakega meseca pesniški „napis na ta Mesec . . .“, ki se ozira navadno na kak god in na vreme isti dan; n. pr. za prosinec:

Ak' Vincenca sonce peče, — Pravo vince obzori;
Rad po cvičik birt poteče, — Da le možna zableši.“

Naslovi ostalih spisov se glasé takó, kakor v prejšnjem letu, dostavljena so le „gospodarska opravila“ in pred poslednjim razdelkom je natisnjena pesem „Zadovolni Kranjc“¹⁾, kakor jo je Vodnik mnogo popravil po nasvetih Zoisovih.

To je bila zadnja Vodnikova „Vel. Pratika.“

V številkah 94.—97. prvega letnika tedanjih „Novic“ naznanja tiskar Eger: „Zadne tri leta sim natisnkaval eno pratiko z' imenam: Veliki Kalendar, al nisim mogel izhajati. je bila ludem predraga; zatorej bodem eno majhino pratiko pod imenam: Mala Pratika namesti une velike vundal . . . Perporočim to mojo perložno nosno

¹⁾ Prvič je bila natisnjena v „Pisanicah“ l. 1781.

pratiko, ker je lepa, dobri kup, inu za per sebi vedno nosit perpravna.“

Te tri Vodnikove pratike so sedaj že jako redke. Hranijo se le še v nekaterih knjižnicah; morda ima tu ali tam tudi kak zasebnik jedno ali drugo. Licejska knjižnica ljubljanska hrani vse tri trdo vkupe vezane, ki so bile last Vod-

nika samega. Na prvi list te pratike za l. 1795. je pisatelj sam napisal lastnoročno znani svoj životopis: „Rojen sim 3. svičana 1758“ itd. . . . „Pisano na Gorjušah v bohinskih gorah 1. Rožnicveta 1796.“ Natančen posnetek tega spisa je v prilogi „Vodnikovega spomenika“, l. 1859.

(Dalje.)

Stavnice.

(Spisal Andrej Mejač.)

Jeden izmed onih versko-narodnih običajev, ki pričajo o vnetosti prednamcev za lepoto hiše božje, bila je gotovo iz starih časov izvirajoča navada, da so napravljali v raznih soseskah te ali one župnije tako zvane stavnice in jih potem darovali svojim župnim cerkvam.

Kaj pa so bile stavnice?

Naš slavni kronist Valvasor opisuje v svoji VII. knjigi (str. 472 in 473) „kolednike“, t. j. ljudi, ki so hodili iz te in one župnije od svetega Nikolaja pa do Svečnice po vaséh in gradovih ter popevali. Kar so pripeli denarja, za to so kupili rmenega voska in napravili iz njega tanke svečice. Te svečice so spletli po tri drugo v drugo in jih razobesili potem na okrog po stavnici. V VII. knjigi na 473. strani vidimo podobno, ki nam predočuje tako stavnico. Sredi tedanjega ljubljanskega trga stojé štirje krepki možje z dežele, oboroženi po tedanji navadi z meči in bati. Jeden izmed njih podpira z roko drog, na katerem se nahaja nekaki dolgi in okrogli košari podobna stvar. Vrhu te košare opazimo stolpič in razne male zastavice in okraske. Okrog in okrog pa visé že omenjene spletene svečice. Tako svečno stojalo so krasili po besedah Valvasorjevih z lošem (zlatu peno), s svilo, zastavicami, zvezdicami in raznovrstnim nakitjem. Napravljali pa so to nakitje večinoma iz brezove gobe, katero so najpreje v vreli vodi kuhali, da je postala snežno bela, potem pa posušeno razrezali kakor papir in izdelovali iz nje razne stvari. Nekatero teh stavnic so bile tako debele, da sta jo dva moža težko obsegla; četudi so bile druge tanjše, vendar so bile vse napravljene prav čedno.

Napravljali so stavnice nekaj dnij pred Svečnico. Na Svečnico pa je nesla vsaka soseska svojo stavnico k župni cerkvi, kamor so jo spremljali godci. V cerkvi jo je mašnik blagoslovil, donšalci pa so jo izročili v dar župni cerkvi. — Tako blizu pripoveduje Valvasor.

Ta navada se je ohranila v nekaterih gorenjskih župnijah nekako do prve četrtine tega

stoletja. Saj so nosili stavnice v drugem desetletju še v cerkljanski in vodiški župniji. Primeroma nadalje pa se je ohranila ta navada v komênski župniji, kjer je ponehala šele okrog l. 1850.¹⁾

Stavnice, katere so narejali v tem stoletju, bile so primeroma drugačne, in tudi njihovo napravljanje je bilo drugo, kakor ob Valvasorjevem času. Temu pa se ni čuditi; vsaka stvar polagoma napreduje, pokâj bi ne okraševanje stavnic?

Komênska župnija se je delila za napravljanje stavnic navadno v tri, včasih tudi v pet sosesk. Iz teh sosesk so šli takoj po božičnih praznikih mladeniči koledovat, in sicer najprvo po svojem okolišu, potem pa tudi po sosednjih vaséh, osobito po podružnicah. Koledniki so nekdaž hodili celó z godbo okoli, kasneje so peli, slednjič pa opustili tudi petje. Bili so precěj nadležni, ker jim je bil namen kar največ nabrati, da so mogli kupiti poleg sveč tudi dosti šopkov in vencev iz umetnih cvetic.

Da pa se je stavnica dobro olepšala in uredila, imela je vsaka soseska svoje leseno stojalo. Bilo je okroglo in razdeljeno v tri oddelke: v spodnjem oddelku, kjer je bilo najširše, merilo je v prerezu blizu 80 cm, visoko pa je bilo do 2 m; srednji oddelek je bil primeroma ožji, zgornji pa že celó ozek. V stojalnih oddelkih so bile v deske napravljene luknje, kamor so se natakale sveče. Vse stojalo je bilo bujno pobarvano, na vidnih krajih tudi pozlačeno.

Par dnij pred novim letom so prenesli stojalo iz župne cerkve, kjer je bilo shranjeno čez leto, v dotično sosesko, v hišo županovo ali pa k cerkvenemu ključarju. Iz mesta so prenesli sveče, vence in šopke in pričelo se je za stare in mlade tolikanj veselo delo, tako zvano vezanje stavnic. Navadno je delo vodil kak star mož, ki je bil v tej umetnosti zadosti iz-

¹⁾ Poslednjo tako stavnico je nosila kasneje vsakih pet let soseska Kapljavas, katere prebivalci so se trdno držali stare navade.

pela sv. Primoža.¹⁾ Do l. 1600. so tu svoje neumnosti uganjali protestantovski skakalci („Springer“), oni krivoverci, kateri skačejo in plešejo pri „službi božji“, kakor znani derviši jutrovih dežel. Ko so skakalci morali oditi, razdejali so kapelico. Na njeno mesto se je postavila nova, še sedaj stoječa kapela sv. Avgušтина.²⁾ Kakih sto stopinj na sever od te kapele stoji sedaj na trdo skalo zidana župna in romarska cerkev svetega Duha. Pravljica trdi, da so pastirji mnogo-krat videli na tem mestu na neki pečini³⁾ sedečega belega golobčka. Cerkev je začela staviti dné 20. malega srpana l. 1667. Ana Krescencija, vdova, gospa Štubenberška in posestnica žlemskega gradú (Schmiernberg), čegar razvaline še sedaj zapuščene samevajo na meji duhovske in lučke župnije. Stavba je bila dokončana l. 1679. Dné 7. mal. srpana l. 1709. jo je blagoslovil sekovski knezoškof grof pl. Wagensperg. L. 1789. se je napravila tu iz kosov lučke in selniške župnije samostojna župnija; l. 1830. pa smo obhajali slovesno stoletnico s sv. misijonom, prvim pri sv. Duhu. — Župni arhiv hrani dvojce papeževih pisem: 1. breve papeža Gregorja XVI. dné 18. vel. srpana l. 1838. podeljuje glavnemu oltarju „privilegium altaris“, 2. breve pap. Klementa XIII. iz Rima dné 18. mal. travna l. 1768. pa cerkveno ureja bratovščino sv. Duha, katero potrjuje še sedaj v krasopisu nahajajoči se „Freybrief“ škofa sekovskega Jožefa Filipa z dné 1. kimovca l. 1769. Bratovščina je že zdavna pozabljena, a cerkev je ostala priljubljena romar-

¹⁾ Domače-hišno imé „Primuš“ se je še ohranilo.

²⁾ Na podobi se vidi na levo od velike cerkve; pod to kapelo je šola, od te na desno svetla hišica je župnišče.

³⁾ Ta tako imenovani „sveti kamen“ se še sedaj vidi, in ljudstvo pravi marsikaj o njem. Kmečki romarji iz nemških pokrajin si dadó odklesovati drobtine tega kamena, ter jih sejejo na svoje njive, da bolje rodijo. Kamen ni baje vkljub klesanju nič manjši. Kamenčki se devajo tudi v mošnje, da je tu več blagoslova. Videl sem pa tudi imenitnega gospoda, pravdarskega doktorja, ki si je natlačil poln mošnjiček teh kamenčkov. Takó je! Vero izgubi človek, pobira pa marljivo in veruje ljudske vraže! Njemu so kamenčki „Sympthiemittel“.

ska hiša božja. In kaj bi ne? „Sursum corda!“ („Navzgor srca!“) je globoko zapisano v človeška srca. Boga je hvalil že pogan rad na višinah, še rajši ga tam hvali kristijan! Na gori se je vzdigal zanj k nebesom križ Odrešenikov. Na goro sv. Duha prihajajo tudi radi verni njeni sosede. Kakor so pa nekdanj radi prihajali in še danes hodijo sem gori pobožni romarji moliti, tako so začeli v novejšem času hoditi potniki za razvedrilo, ali — kakor jim pravimo — turisti.

In kateri so na boljem, turisti ali romarji? Težavno pleza navzgor golokoleni turist, upa in se veseli gledati izhajajoče solnce ali krasni razgled. A izhod solnca je zamudil in zaspal, razgled mu škodoželjno zakriva gosto meglojve. Njegovo veselje je pri kraju, potr se vrača v dolino nazaj. A poglej pobožnega romarja! Težko navzgor hodi, a daruje vse trude in težave Bogu v pokoro za svoje grehe in slabosti. Dospel je na goro in njegovo oko gleda v širni, lepi božji svet. Ta lepota stvarjenja ga živo spominja mojstra te krasote; gre v hišo božjo. Tam moli, toži Bogu svoje boli, sprejme svetotajstva svoje vere in dobre volje, z mirnim srcem odhaja tje v dolino, v svojo borno bajtico.

Pridiga se v cerkvi slovenski; le štiri nedelje v letu, ko pride mnogo nemških romarjev, je rana propoved, kakor se spodobi, tudi nemška.

Šola dvorazrednica je istotako slovenska.

Bivanje je tu kaj prijetno, ako odračunimo nekoliko strmin navzgor. Ko še v dolini tema zakriva domovja, že se tu svita; a ko se svita tam, izšlo je tu že zlato solnce.

Taka si ti, ljuba moja župnija sv. Duha! Dasi majhna in visoka, vendar polna miln prirodnih in svetoznana, nisi zadnja med župnijami lepih slovenskih štajerskih pokrajin. — In ti cerkvica na Ostrem vrhu! ki že nad 200 let sprejemaš v svoje belo krilo verno in iz srcá Bogu udano ljudstvo, čuvaj skrbno i zanaprej milo nám dedščino sv. blagovestnikov Cirila in Metoda: sveto našo katoliško vero in ljubko nam besedo naših slovenskih mater.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

V.

Mala pratika s samó koledarsko vsebino je izhajala tudi ona tri leta, ko je izdal Vodnik svojo „Veliko pratiko“. V tej silno preprosti obliki je izhajala celó do leta 1844. v raznih ljubljanskih tiskarnah.

Do l. 1818. so ljubljanski knjigarji jako teknovali med seboj s svojimi pratikami; zato so za nekatera leta prišle na svetlo po dve, tri, celó po štiri pratike, ki pa so se med seboj razlikovale le po naslovu in sličicah. Sploh so bile vse jako ubožne in neznatne. Slike so prav-

cate spake. Ker so počeckane z rdečo, rjavo in rmeno barvo, zato se marsikdaj komaj vidi, kaj predočujejo. Pod vsako mesečno sliko je bila do l. 1816. tiskana po jedna zastavica; odgovor na-nje je bil tiskan navadno na zadnji strani pod naslovom: „Isloshene Uganke“. Razven tega so te pratike priobčevale le še znamenja o solnčnem in luskem mraku, o kvaternih postih in o vremenskih izpremembah; poučnih sestavkov v tej dóbi ni prinašala nobena slovenska pratika.

Založniki pratik v začetku 19. stoletja so bili v Ljubljani: Merk, Eger, Anton Degotardi, Andrej Gassler in Janez Rezer. Prvi trije so nadevali svojim delcem naslov: „Nova Kranjska Pratika“, zadnja dva pa le „Krajnska pratika“. Za leto 1811. je Eger slovenskim mesečnim imenom dostavil nemška. A leto dni pozneje ga je posnel v tem Rezer, nadevši svoji pratiki mikavni naslov: „Narnovshi Pratika Sa prestopno Lejto 1812. Morda uprav zaradi tega se Eger v naslednjih letih (1813—1817) ni več podpisaval na naslovni list, temveč je le nanzanjal, da je „natisnena v Lublani“.

Vse te pratike so bile sestavljene po nemških in laških vzorcih. Najboljša izmed vseh je bila Egerjeva, katero je slovenil duhovnik Janez Debevec. Ko pa je le-ta šel v pokoj in se preselil v Žužemberk, (kjer je umrl 10. roznika l. 1821.), nehal je Eger izdajati pratiko. Namestu njega se je lotil tega dela Kleinmayr¹⁾, v čegar tiskarni je izšla prvič „Nova pratika sa leto 1818. Natisnena v Lublani per N. od Kleinmayrja.“ S Kleinmayrjem vred se je oglašil nov pratikar Jožef Sassenberg. Toda tega in tudi druge starejše pratikarje ljubljanske je Kleinmayr kmalu tako prekosal, da je od leta 1820. dalje sam dajal na svetlo pratiko. Najbrže mu je k temu pripomogla naslovna slika. Dosedanji pratikarji so slikali na prvo stran znane tri može vsak drugače in po svoje. Kleinmayr pa je namestu njih jel slikati (od l. 1820. naprej) sv. Tri kralje pred betlehenskimi hlevom. Ta verska slika, ki je bila tudi precēj čedna, trd. močan papir in vsaj nekoliko ličnejša vnauja oblika je ugajala ljudstvu takó, da se je le-té pratike poprijelo. Pratika je prinašala sliko sv. Treh kraljev do l. 1838.; od l. 1839. dalje pa do danes nahajamo na slovenskih pratikah le tri sloveče pratikarje v kmečki obleki.

Leta 1831. je odstopil Kleinmayr vse pratikarske pravice lastnici Egerjeve tiskarne Rozaliji Egerjevi, ki je poslej do l. 1844. izdajala pratiko

¹⁾ Pri neki popravi Kleinmayrove hiše so našli v rmeno méd vrezane stare sličice svetnikov, katere je rabila ta tiskarna že v prošlem stoletju, ko je pratiko nekaj let izdajala. Te so porabili pri novi pratiki.

in sicer v isti obliki in v istem obsegu, kakor so bile vse dosedanje.

Okoli l. 1820. je par let urejal pratiko profesor Francišek Metelko; ko pa je Blaž Potočnik prišel v Ljubljano kot stolni kapelan, prevzel je on to opravilo, katero je vodil do svoje smrti — skoro pol stoletja.

Čudno je, da v ti dóbi, ko si je bilo slovensko slovstvo vendar že precēj opomoglo, pratikarstvo ni prav nič napredovalo. Čeprav so pratike leto za letom v več nego 50.000 izvodih romale med Slovence, vendar si ni nikdo domislil, da bi po njih poučeval preprosto ljudstvo. Tudi v tem se jasno kaže, da je od Vodnikove smrti do Bleiweisovega nastopa slovensko slovstveno gibanje nekako odrevenelo.

A vendar imamo iz te dóbe tudi v koledarskem slovstvu zabeležiti nekatere plodove.

Kakor je Primož Trubar „novemu testamentu“ pridejal koledar in l. 1582. izdal „Ta Slovenki koledar, kir vfelej terpi, inu eno tablo per nim, Ta kafhe inu pravi sto inu duasseti Lejt naprei, kakou nedelfki Pufhtab bode vřaku Lejtu“, tako so pozneje katoliški pisatelji evangeljski knjigi prilágali koledar z vrsto svetnikov ali pa vsaj koledarsko tablo za nekaj let. Že Hrenova evangeljska knjiga (1612), katero so pozneje Schönleben, Paglovec in drugi možje večkrat iz nova za tisek priredili in dali na svetlo, objavlja v poznejših izdajah svetniško vrsto in tablo za nekaj let.¹⁾ Ko je bila ta knjiga l. 1800. v Mariboru zopet natisnjena, prinesla je med vsebino „Tablo teh prestavnih Prasnikov“, za katero sledi „Vezhna Pratika.“ Leta 1833. je spisal župnik Anton Krempel 328 strani obsežno knjigo z naslovom: „Branje od tih v kmetičke kalendre postavljenih ino nekerih drugih Svetnikov.“ S tem delom je izkušal izpopolniti to, kar bi prav za prav pratike same morale zvršiti, ako bi hotele bolje dosepati svoj smoter.

Prav znamenita v slovenskem koledarskem slovstvu je „stoletna pratika“, ki je l. 1840. prvič zagledala beli dan z naslovom: „Stoletna Pratika devetnajstega stoletja od 1801—1901. Za duhovne, deželske služabnike in kmete. Iz nemškiga v slovenski jezik prevedena. V Gradcu 1840; str. 164. Natisnil J. A. Kienreich; prodaja L. Kremžar v Ljubljani.“

To knjigo je poslovenil Jakob Krašna, tedaj bogoslovec v ljubljanskem semenišču, po želji spirituala Jurija Volca, ki je mnogo let sestavljal cerkveno pratiko za ljubljansko škofijo.

¹⁾ Leta 1688. je Matija Kastelec v knjigi „Navuk Kristianski“ naslovil neko poglavje: „Boshja pratika“, v katerem pa ne razpravlja o koledarskih stvaréh, temveč daje le razne verske nauke.

Ljudstvo je z velikim zanimanjem poseglo po knjigi. In kaj ne bi? Preprostim čitateljem se zdi že veliko, ako zna kdo za jedno samo leto zložiti pratiko; kaj še le za celih sto let! Zato ni čuda, da je doživela štiri natiske. Trikrat jo je založil Kremžar, četrtič pa Ničman. Vsaka izdaja je bila popravljena in pomnožena. Leta 1847. jo je natisnil J. Blaznik, 8°, 242; l. 1860. R. Milic, 8°, 264; l. 1880. pa J. Krajec v Novem mestu, 8°, 256. Tudi ta izdaja je že razprodana.

V predgovoru k prvemu natisku je pisal Krašna: „Izdajanje te stoletne pratike ima dva namena. Pervi je: kmetu smo hoteli podati v roke bukvice, iz katerih bi znal sebe in svoje ob praznikih prijetno in pridno veseliti, iz njih mnogokatero koristno, tako dobro za svojo domačijo in kmetijo, kakor tudi za svoje zdravje se naučiti . . . Treba je bilo misliti tudi na gospode duhovne in deželske služabnike . . . Takih bukvic še ni bilo v kranjskem jeziku, in gospod založnik si je veliko prizadeval, da bi bile izdane, ker misli, da bi vsakemu, ki jih vkupi, posebno pa kmetu, bile koristne. Po njih si lahko vsak, ki brati zna, za vsako leto posebej pratiko naredi. Priporočujemo pa, da vsak, kolikor je mogoče, dobro pazi na vreme vsakega meseca, kakor tudi nekaterih posebnih dni, posebno pa na štirih letnih časov, da se potem vidi, koliko resnice zadene vremenoznanost, in koliko imajo v sebi kmetiške uganke.“

Tretji natisek „stoletne pratike“ sta precej pomnožila kapelan Andrej Likar, (ki je dodal te-le sestavke: „Zlaganje podobe pred naslovom. Leto in pratika. Od planetov. O solnčni uri“), in dr. Janez Bleiweis (s spisoma: „Podobšina J. Radeckega v Zvezdi Ljubljanski. Cesarske postave za živinsko kupčijo.“)

Iz predgovora k četrtemu natisku beležimo ta-le odlomek: „V nji najdemo tako natančno in umevno razlaganje vseh stvarij in oddelkov, iz katerih Pratika obstoji, kakor dosedaj v nobenih slovenskih bukvah. — V Stoletni Pratici se med drugimi koristnimi rečmi zve: Če je leto navadno ali prestopno, kaj je lunski in kaj solnčni krog in kako se najde; katerim praznikom se pravi premakljivi, katerim pa nepremakljivi prazniki; nekoliko od planetov ali premičnic; kako se da solnčna ura na zidu napraviti, da bo poldne natanko kazala; bere se v nji od vremenskih znamenj, od opravil za vsaki mesec celega leta itd. — Bere se v nji dalje cesarska postava zastran živinske kupčije, kakor tudi poduk, kako se mora človek zdrav ohraniti in življenje si zboljšati in se v sili oteti, od opravila, sprehoda, počitka in spanja. — Kako je treba utonjenca in zmerznjenca, zadušenega, od strele zadetega, obešenega ali zadržanega oživeti,

kako od kače pičenega ozdravljati itd. — Poslednjič so zapisani vsi sejmi na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Hrvaškem, in še več znamenitih in koristnih reči.“

Ta predgovor sam že dovolj označuje obseg in smer te nenavadne poučne knjige. Izmed vseh poglavij sta v ožjem pratikarskem pogledu zanimivi zlasti dve: o vplivu planetov na vreme in o vremenosti. „Že od nekdaj“, tako piše, „so pratikarji navado imeli, vreme prerokovati, in so se v to raznih (zdaj teh, zdaj unih) pripomočkov posluževali. Nekateri so vreme tega leta z vremenom drugih let priličevali . . . V starih časih . . . so si izmislili, da sedem planetov za vrstjo vreme vlada ali regira . . . Če pa tukaj vreme sedmerih letnih planetov popišem, to ljudem le v kratek čas storim, ne pa da bi v tako prazno vražo svojo vero stavili.“ Na koncu dostavlja: „Tako je torej po misli pratikarjev vreme vsakih sedmerih let za vrstjo, toda vsakdanja skušnja nas obilno prepriča, da ni vselej tako; velikokrat je vreme vse drugačno in letina ravno nasprotna, kakor ti jo pratika pové; torej vedi, da pratikarji tako rekoč le v temi tavajo, kadar vreme v svoje pratike zapisujejo“ itd.

Pišoč o „vremenosti“ ali o vremenskih prerokih in rekih, poudarja pisatelj stoletne pratike, da le Bog sam nareja vreme in pošilja dobro ali slabo letino. „Vse, kar pratikarji in drugi o vremenu in letini prerokujejo, je golo vğibovanje, katero se malokdaj spolni, in četudi se katerikrat njih prerokovanje spolni, se jim le naključni, kakor se tudi slepi kuri naključni, da zrno pobere, če le veliko grebe in kavsa. Če torej tukaj nekatere stare pregovore zastran prihodnjega vremena bralcem oznanim, nočem, da bi va-nje svojo vero stavili, ker jih le bolj za kratek čas podam“ itd.

Ta vremenska pravila je Volc deloma po nemških sličnih pregovorih, deloma po domači ljudski govoricu podal v vezani besedi, toda v okorni obliki. N. pr.:

Če sušec prah okrog pometa,
Prav dobro let'no nam obeta.

Sušca prah obvelja
Kakor kepa zlata.

Ak se vrana že o svetem Juriju v žito
skrije,

Dobra let'na! veliko žita! na glas vpije.

Dež na Šent-Janža slabo let' nareja,
Solnce naj se rajši pratki smeja.

Ko žrjav leti na ptuje,
Brž se zima približuje;

Vsaj to je v pratki res,
Čeravno laž je vmes.

Poleg teh vremenskih pravil, ki so le v zabavo čitatelju, pa so drugi sestavki res poučni in zanimivi, ker kratko in poljudno poučujejo o zvezdoznanstvu, o nebesnih prikaznih ter sploh o vseh stvaréh, ki so s pratikarstvom v kaki zvezi. S to pratiko je uvêdel Volc v slovenski jezik zvezdoznanško terminologijo, ki je

z nekaterimi izjemami obveljala. S tem si je pridobil ne majhno zaslugo v našem jezikoslovju. A vendar se je kmalu po prvi izdaji Volčeve „stoletne pratike“ in Bleiweisove „nove pratike“ vnel med slovenskimi koledarniki nekaj pratikarski boj zaradi mesečnih imen.

(Dalje.)

Iz belega Zagreba.

(Piše Janko Barlè.)

II.

Ko pišem to pisemce, vrši se v hrvaškem gledališču slovesna predstava v slavo petdesetletnega umetniškega delovanja najplodovitejšega, in lahko rečem, tudi najboljšega glasbenika na slovanskem jugu, Ivana pl. Zajca. Hrvaško gledališče je iz hvaležnosti priredilo to predstavo, na kateri se pojó najboljše skladbe priljubljenega umetnika. Sodelujejo domača pevška društva, in kot zaključek bo ponosno zagrmel junaški zbor: „U boj!“ Dné 21. svečana l. 1870. je ravnal Zajc prvokrat v hrvaškem gledališču svojo opero „Mjesečnico“ in pred petdesetimi leti je počel glasbeno delovati. Dolga vrsta let, a Zajc jih je dobro porabil in leto za letom bogatil in izpopolnjeval hrvaško pesem. Zajc je res častna izjema v umetniškem svetu. Marsikateri umetnik začne doma, in ko se proslavi, tedaj jo popiha v ptuji svet. Zajc pa je delal narobe: kot popoln mož, ovenčan s svojimi deli, povrnil se je iz ptujine v domovino. In te ni več zapustil, delal je neutrudljivo zanjo in s svojim delovanjem priboril Hrvatom častno mesto v umetniškem svetu.

Včeraj, dné 1. sušca, so ga pozdravili zastopniki vseh pevskih društev cele kraljevine; potem je bil slovesni obed. Čestitkam celega hrvaškega naroda se je pridružil celó presvetli cesar sam in mu podelil viteški križec Franc-Jožefovega reda. Čast takemu možu! Na mnoga leta!

Ne morem, da ne bi omenil tudi spomina, kateri se je priredil dr. Račkemu na dan njegove smrti, dné 13. svečana. Čim dalje krije zemlja truplo milega pokojnika, tembolj čutimo, koliko smo ž njim izgubili. Prva obletnica njegove smrti se je slavila dostojno. Zjutraj je bila slovesna črna sv. maša, a popoldne je priredila akademija svojemu nepozabljivemu predsedniku slovesno sejo. Zbralo se je v dvorani akademije mnogo najodličnejšega občinstva. Veseli nas, da je bilo na seji mnogo odličnih gospej, mnogo vseučiliščnikov, a bil je tudi sam

nadžkof dr. Posilović. Akademik Tadija Smičiklas je čital dalje nego jedno uro odlomke večje razprave: „Život i djela dr. Franje Račkoga.“ Bili so le odlomki, vendar v njih je bil načrtan slavni Rački na drobno. Smičiklas nam je podal pravo njegovo sliko, in iz vsake vrstice nam je odsevala njegova velika duša. Rački ni poznal osebnih koristij, v njem je bila utelešena ona lepa beseda velikega Strossmayerja: „Sve za vjeru i za domovinu.“ Težko pričakujemo celega dela Smičiklasovega, katero bode izdala akademija v 4000 iztiskih. To delo nam bo podalo popolno sliko Račkoga.

Na tem mestu omenjam tudi, da je jûgoslovanska akademija znižala ceno svojim knjigam za polovico, ker hoče, da se na ta način bolj razširijo med narod. Lepa je vrsta knjig, cela knjižnica, katere je izdala akademija v letih svojega obstanka. V vseh učenjaških strokah je nakopičenega tu obilo gradiva. A nekaj je, kar nas boli. Nikakor namreč se ne dá tajiti, da v nekaterih razpravah, posebno v „Radu“, ne veje povsodi pravi duh, kar je tem žalostneje, ker je ravno škof Strossmayer največji dobrotnik in pokrovitelj akademije. Tudi med hrvaškimi akademiki se jih nahaja nekoliko, kateri hočejo strupene rastline s ptujega učenjaškega sveta presaditi v domači vrt.

Dné 21. svečana je bila glavna seja društva sv. Jeronima, katero je obiskalo mnogo odličnih členov iz Zagreba in okolice. Predsednik dr. Feliks Suk se je v lepem govoru spomnil veseliga dogodka, da so dobili Hrvati za nadškofa dr. Jurija Posilovića, kateri je bil prvi beležnik društva sv. Jeronima in kateri ima veliko zaslug za društvo. Spomnil se je tudi prvega predsednika društvenega, pokojnega Tomaža Gajdeka, in lepo pokazal, koliko je storil on iz ljubezni za svoj narod. Posebno duhovnike je opomnil predsednik, naj razširjajo društvene knjige in seznanijo narod s tem tako koristnim društvom. Res potrebno je, da se duhovniki z veseljem in navdušenostjo loté tega posla sedaj,

in je bila nekdanj katoliška cerkev. Ob času luteranstva, ki se je razširilo tudi v tem kraju, opravljali so tukaj tudi luteransko službo božjo. Nad durmi pa je napis:

Nu pana boga mi houfanje,

t. j. le v Boga verujem, on je moje upanje.¹⁾

Na vshodni strani Sevnice se dviga prijazen holmec, znan z imenom Vrtača, na kateri se vijejo senčnati sprehodi z lepim razgledom. Iz

¹⁾ Ta klet je bila pred devetimi leti še popolnoma poslikana, seveda se je zaradi starosti komaj še poznalo, kaj podobe predstavljajo, a toliko se je videlo, da predstavljajo svetnike. Pri velikem oltarju, ki je bil na vshodni strani te cerkve, bilo je pač še prav dobro določiti, kar

Sevnice proti zahodu tik Save vodi lep, dolg kostanjev drevored, od koder se pride na kolodvor in na most, ki vodi preko Save na Kranjsko.

Sploh ima Sevnica sama, kakor tudi okolica lepa šetališča ter jako ugodno in zdravo podnebje. Ob toplém poletju prihaja sem zdraviti se mnogo gostov, večinoma Hrvatov in Italijanov, katerim ugaja kopanje v Savi.

je pisec teh vrstic sam videl, da sta na desni in levi strani bili podobi s krono na glavi, in nad krono na desni R. DA. in na levi R. SA. t. j. kralj David in kralj Salomon. Le škoda, da je takrat grad prišel drugemu posestniku v roke, ki je dal vso klet pobeliti.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

Staroslovenci so po sv. bratih Cirilu in Metodiju dobili krščansko vero in ž njo tudi navadna imena mesecev. To nam spričuje staroslovenski Ostromirski koledar iz leta 1057., ki navaja običajna latinska imena mesecev; le januarju je dostavljeno „prosinec“ in avgustu „zarev“, pri drugih ne zasledimo slovenskega imena.

Vsi omikani narodi romanske, germanske in tudi slovanske krvi so se poprijeli istih latinskih mesečnih imen, katere so vsak le nekoliko po svoje prikrojili. Poleg teh so nadeli mesecem še posebna imena v svojem lastnem jeziku, ki so povzeta po istodobnem vremenskem stanju ali pa po istodobnih gospodarskih opravilih.¹⁾ Vendar so obveljala povsodi še stara latinska imena.

Le nekateri slovanski narodi: Poljaki, Čehi, Slovaki, Hrvati in Slovenci so izkušali za stalno uvesti pristne domače mesečne naslove in opustiti latinske. Tako so v začetku tega stoletja imeli vsi ti slovanski rodovi 34 raznih mesečnih imen, zaradi katerih so se celó prepirali med seboj.

Tudi na Slovenskem ni bilo brez take „pratikarske vojske“. Sledila je kmalu za „abecedno vojsko“, a vršila se je prav pohlevno. Vendar moramo reči, da se še do danes ni do cela doglala, ker še sedaj rabimo deloma latinska, de-

¹⁾ Nemcem je skoval domača mesečna imena bojda sam cesar Karol Véliki. Tekom časa so jih razni pratikarji tako namnožili, da je imel vsak mesec po pet in še več imen. Zato je nastala v ljudstvu velika zmešnjava.

loma slovenska mesečna imena. Najbolj se čuti ta razlika v naslovih raznih časnikov naših.

„Pratikarska vojska“ zaradi mesečnih imen se je vnela leta 1845., ko je prva Bleiweisova „Nova Pratika“ prišla na svetlo. Povod tej malenkostni slovstveni praski je dal mesec november, katerega so poprejšnje pratike imenovale „listognoj“, Bleiweisova pa mu je nadela ime „listopad“.¹⁾

Pred vsem se ozrimo v zgodovino slovenskih mesečnih imen! Za onim že omenjenim Ostromirskim koledarjem (1057) imamo najstarejši novoslovenski zapisnik teh imen v onem rokopisu iz Loke, katerega hrani sedaj dvorna knjižnica na Dunaju. Segal celó v leto 1466. Ta navaja sledeče imena: prosynicz, setstzan, susecz, maly trawen, weliki trawen, bobouczwett, maly serpan, weliky serpan, poberuch, listognoy, kozopersthk, gruden.

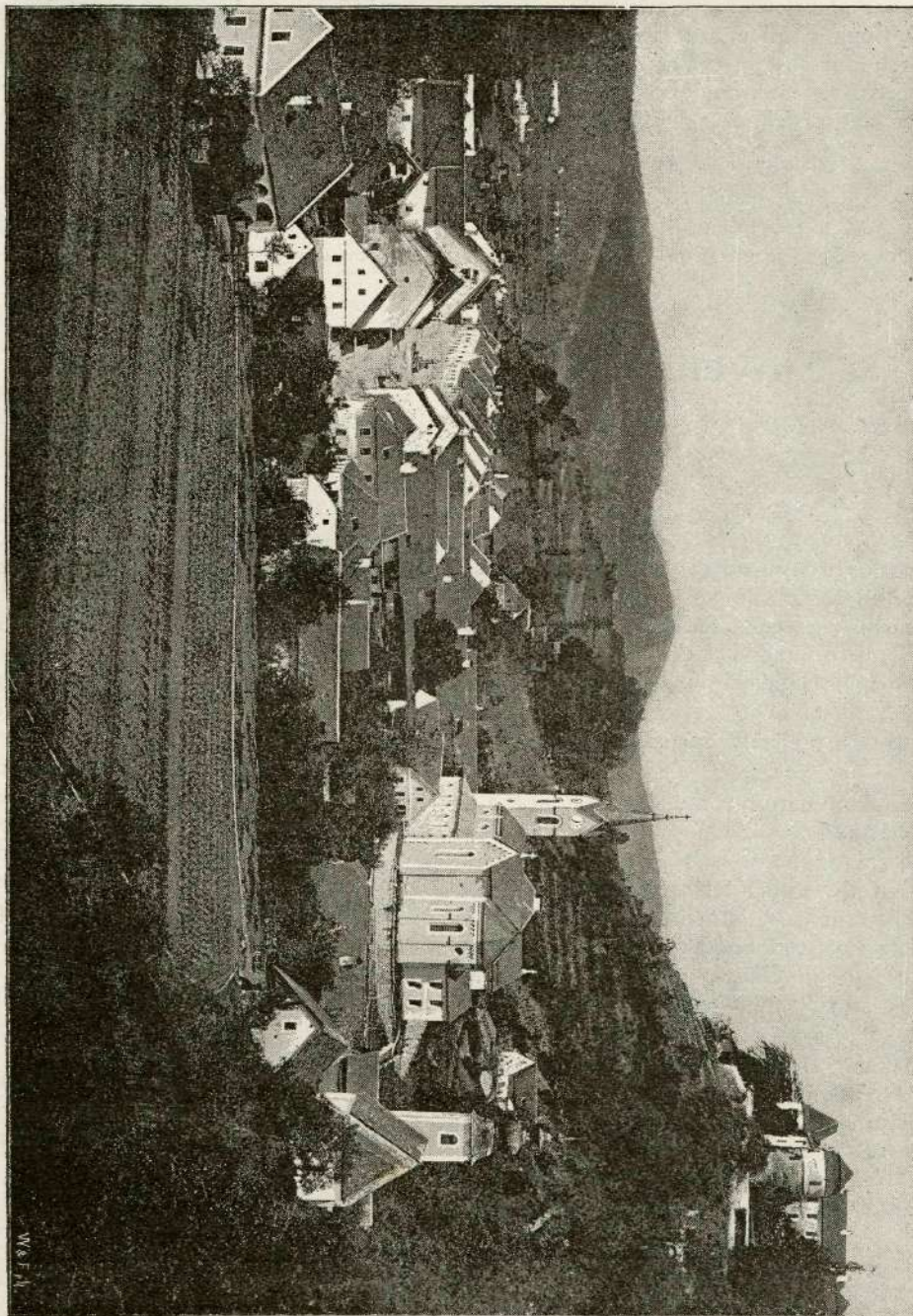
Drugič čitamo slovenska imena mesecev v Trubarjevem koledarju iz l. 1582. v ti-le vrsti: prosinic, siečan, sušec, malitravan, veliki traun, serpan, kimouc, jesenik, kozopersk, listognoj, gruden.

Pratika iz l. 1726. in naslednje imenujejo mesece tako-le: prošenic, sičan, sušec, mali travèn, veliki travèn, rožni cvejč, mali serpan, veliki serpan, kimovic, kozapersk, listovgnuj, gruden.

¹⁾ „Od tistega časa, kar so slovenski pratikarji pred štirimi leti listognoj podorali in namesto njega listopad — ne vem ali raz poljskega ali raz češkega debla — vkljub južnim Slovanom, ki imajo listopad en mesec poprej, v našo pratiko vkladili, zaslišalo se je več glasov, kateri so jeli ravno tako pridno nova imena mesecev kovati in priporočevati, kakor svoje dni črkarji črke.“ Tako piše Mih. Peternel l. 1849. v „Novicah“.

Ta imena so se rabila do Bleiweisove praxike. Leta 1845. pa so jeli slovenski pratikarji in slovničarji vsi ob jednem in vsak po svoje

kovati mesečna imena. Nekdo (menda Metelko) je hotel, naj se meseci imenujejo po številkah, n. pr.: prvonj, drugonj itd. — Matija Majar je

Sevnica ob Savi.

v svoji knjižici: „Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje“ izmed štiriintrideset slovanskih mesečnih imen odbral in priporočil naslednjih dvanajst: leden, luti, brezen, traven, cveten, červen, lipen, serpen, rujen, listopad, gruden, prosinec.

Blaž Potočnik je pisal o tej stvari v „Novicah“ in v „Sloveniji“, kjer je — kakor pravi Peternel — „12 takih metuljev izpustil“.

M. Ravnikar-Požencan je zašel v svoji pratikarski gorečnosti takó daleč, da je hotel ves julijski, oziroma gregorijanski koledar prevrniti.

Svetoval je, naj bi v bodoče merili čas po premakljivih lunskih mesecih, kakor je bilo to v navadi v stari zavezi, ne pa po stanovitnih solnčnih mesecih, kakor računani ves omikani svet.

Luka Jeran je pa vse te razne misli povzel vkupe in nasvetoval, „naj bi vse slovenske novine in morda tudi pratike razveselile vsak mesec z vsemi različnimi slovanskimi imeni in nas tako poučile, kakošno vreme da je ravno pri vseh naših slovanskih bratih“.

Vse te misli, želje in nasvete je ocenil l. 1849. v „Novicah“ veroučitelj na ljubljanski realki Mihael Peternel, ki je bil izurjen zvezdoznanec in mehanik ter se je precēj bavil tudi s slavistiko. „Ktere imena mescev so prave?“ Tako je naslovil svojo sicer kratko, a jako dobro in premišljeno sestavljeno razpravo.

Le-ta stavi vprašanje: „Kateri (pratikarjev) kaže pravo pot?“ In odgovarja: „Po svoji enostranski misli vsak, — toda gledé na naše splošne potrebe, mislim, da nobeden ne. Sploh so vsi ti gospodje jedne misli, da morajo biti imena mesecev primerjena dôbi ali času leta, v katerega mesec naleti, in drugič, da morajo biti vstrojena po národskem jeziku.“

Nadalje dokazuje, da je to nemogoče, ker bi nastala prevelika zmešnjava, kakor se je to že pri drugih narodih zgodilo, in sklepa: „Jaz, in mislim, da ne sam, trdim, da so latinska imena najprimernejša, ker so najstarejša in po svetu najdalje razširjena.“ In koncem spisa svetuje: „Ob kratkem: kdor torej piše za široki svet ali za prihodnje čase, rabil bo stara, povsod veljavna imena mesecev. Kdor pa piše le za danes in jutro, le za domači log, in si hoče zaznamovati, kdaj je breza sočna, kdaj je treba gosenice moriti in listje grabiti, posluži naj se tistih imen, katera so mu najljubša. — Vas pa, dragi uredniki časnikov, novic in danic, prosimo, odločite v novem letu po vzgledu usmiljenega praktikarja, vsaj en kotiček na svojih listih za častitljiva stara latinska imena, če jim že nočete popolnoma izročiti gospodarstva, katero se jim po vsi pravici spodobi!“

S tem bi bila slovenska „pratikarska vojska“ vsaj v teoriji dokončana; v praksi, kakor sem že omenil, pa še do danes ni določena.

Sedaj rabijo v Slovencih splošno ta-le mesečna imena: prosenec (prosinec), svečan, sušec, mali traven, veliki traven (majnik), rožnik, (rožni cvet, rženi cvet), mali srpan, veliki srpan, kimovec, vinotok, listopad, gruden.

Ime prosenec ali prosinec izvaja M. Ravnikar-Poženčan iz besede „proso“. Slovenci so v starih časih o božičnih praznikih jedli poprtnik, a ne iz pšenične moke, temveč iz prosene. Zato Hrvati zadnji mesec v letu nazivajo prosenec, Slovenci pa prvi mesec.

Svečan se naziva tako po prazniku svečnici. Sušec ima to ime od nenavadno suhega vetra, ki veje v njegovih dnéh. Mali in veliki traven, rožnik, mali in veliki srpan, kimovec, vinotok in listopad spominjajo na raščo na travnikih, poljih, v sadovnjakih in vinogradih.

V kimovcu kima drevje obloženo z zrelem sadjem, kima trta, klanjajoča se pod težkim grozdem, in kima bližajoča se zima. Tako tolmači to ime o. Ladislav Hrovat.

V grudnu se voda grudi ali ledeni. Gruden znači torej ledeni mesec.

Sedanji slovenski koledarniki so sprejeli nevedé Peternelov nasvet, osnovan po Jeranovem, ker skoro vsak koledar prinaša sedaj poleg običajnih latinskih mesečnih imen, ki stojé navadno na prvem mestu, najprej domače slovensko ime, potem pa še druga slovanska, včasih celó romanska. Najnovejši koledar družbe sv. Mohorja za l. 1895., ki je sedaj prvi izmed vseh slovenskih koledarjev, navaja uprav letos prvič poleg latinskih in slovenskih mesečnih imen tudi hrvaško-srbska, češka, poljska in ruska imena.¹⁾

¹⁾ Naš list je rabil dolgo časa samo latinska imena, a dve leti sem rabil tudi národna slovenska; zakaj? Da se dobro znana latinska imena rabijo v obče v pisanju in govorjenju, to se nam zdi pravo. A prav bi ne bilo, ko bi pozabili svoja domača imena. Zato rabimo ta imena v listu. Slovenec ima pač tako dobro glavo, da si zapomni brez težave za vsak mesec dve imeni. — Uredn.

(Dalje.)

Biserji.

5.
Katera najbolj joče vdova,
Prav rada omoži se z nova.

6.
Jedó iz jedne sklede,
Pa vsak drugač se vede.

7.
Če ženiš se, za svét vprašuj,
A drugim v zakon ne svetuj!

8.
Ob žetvi vselej se ne smeje,
Kedor smeje pšenico seje.

Anton Hribar.

katere nas v njej očarjajo. Časovno je sicer Rafael to dvorano okrasil najkasneje, ali še določeneje rečeno, on je tukaj slike samo načrtal, izvedli so jih večinoma šele po njegovi smrti najboljši njegovi učenci, in sicer: Giulio Romano, Francesco Penni in Raffaello dal Colle. A to se je zgodilo samo slučajno, po vodilni ideji so slike te dvorane na prvem mestu.

Tri slike nas posebno iznenadijo. Prva je uprizorila znano pripoved, da se je Konstantinu Vel. prikazal na nebu sv. Križ ravno takrat, ko je v navdušenem govoru osrčeval svoje vojake. Druga slika, na stropu, v ogromni velikosti, je najdražji biser te dvorane; predočuje nam krvavi boj ob Milvijskem mostu.¹⁾ Tu vidimo naslikan večno pomenljivi trenutek, v katerem je padlo po 300letnem gorostasnem boju poganstvo in v katerem je krščanstvo po slavni zmagi stopilo javno v svetovno zgodovino: Vtisek te slike je nepopisen. Konstantinove junaške čete drvé zmagovito proti sovražnikom; od teh nekateri že bežijo, med njimi tudi vojskovodja Maksencij sam; drugi se še kruto borijo; smrt kosi, da je groza; vnel se je „strašni boj, ne boj, mesarsko klanje“, rekli bi s Prešernom; tu leži,

kakor snopje po njivi dolga vrsta junakov v krvavem potoku; tam padajo drugi raz konje, smrtno zadeti od sulic; tam zopet dvigajo razkačeni vojaki odsekane glave kvišku. Maksencij je planil s svojo telesno stražo čez Milvijski most, da bi ubežal; a na mostu je taka gneča, da pade s konjem v deroče tiberske valove. Na sliki vidimo trenutek, v katerem se poganski cesar obupan potaplja . . . prizor, kakoršnega opeva Mojzes: „Konja in jezdeca je pahnil Gospod v globočino; propad jih pokriva; pogreznili so se, kakor svinec v valovih. Gospod, kdo je tebi jednak . . .!“ A sredi med srčnimi krščanskimi četami vidimo Konstantina na čilem, ognjenem konju. Kako ponosen mu je obraz! Kako visoko ga povzdiguje tolažilna zavest, da je zmagal! . . .

Lepše in očitnejše še nikdo ni naslikal bitke kakor tukaj Rafael in njegovi učenci. Mojstersko delo, katerega se ni mōči nagledati. Tukaj se šele prepričamo, da je bila zmaga sv. Cerkve res nad vse pomenljiva zmaga.

Težko se ločimo iz te sobe, kjer gledamo toli slavne trenutke sv. Cerkve. Najrajši bi ostali še tu, a že se nam odpira nova soba.

(Dalje.)

¹⁾ Gl. Dom in Svet I. 1893. str. 145.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratike“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

VI.

V slovenskem slovstvu je napočila nova dōba, ko je l. 1843. (5. malega srpana) dr. Janez Bleiweis začel izdajati „Novice“. S tem časnikom, ki je kmalu dobil mnogo tovarišev, prerodila in pomladila se je tudi „Pratika“.

Kakor je Vodnik dve leti za prvo svojo pratiko jel izdajati „Novice“, tako je Bleiweis takoj prvo leto za „Novicami“ lotil se tudi pratikarstva. To idejo mu je vzbudil slavni jezikoslovec Jernej Kopitar.¹⁾

Dne 31. velikega srpana l. 1843. je poslal odbor kmetijske družbe kranjske Kopitarju na Dunaj prvih devet listov „Novic“ in Bleiweisove „Bukve za kmeta“. Ob enem je tudi poprosil slavnega rojaka, da bi on, ki dobro pozna potrebe slovenske, blagovolil spisati „Novicam“ kak članek, zakaj spis njegov bi bil najodličnejši biser mlademu časniku, ki se ne omejuje le na kmetijstvo in obrtstvo, ter se je lepo začel širiti po slovenskem svetu.

¹⁾ Kopitarjeva spomenica, 1880, str. 172. in priloga.

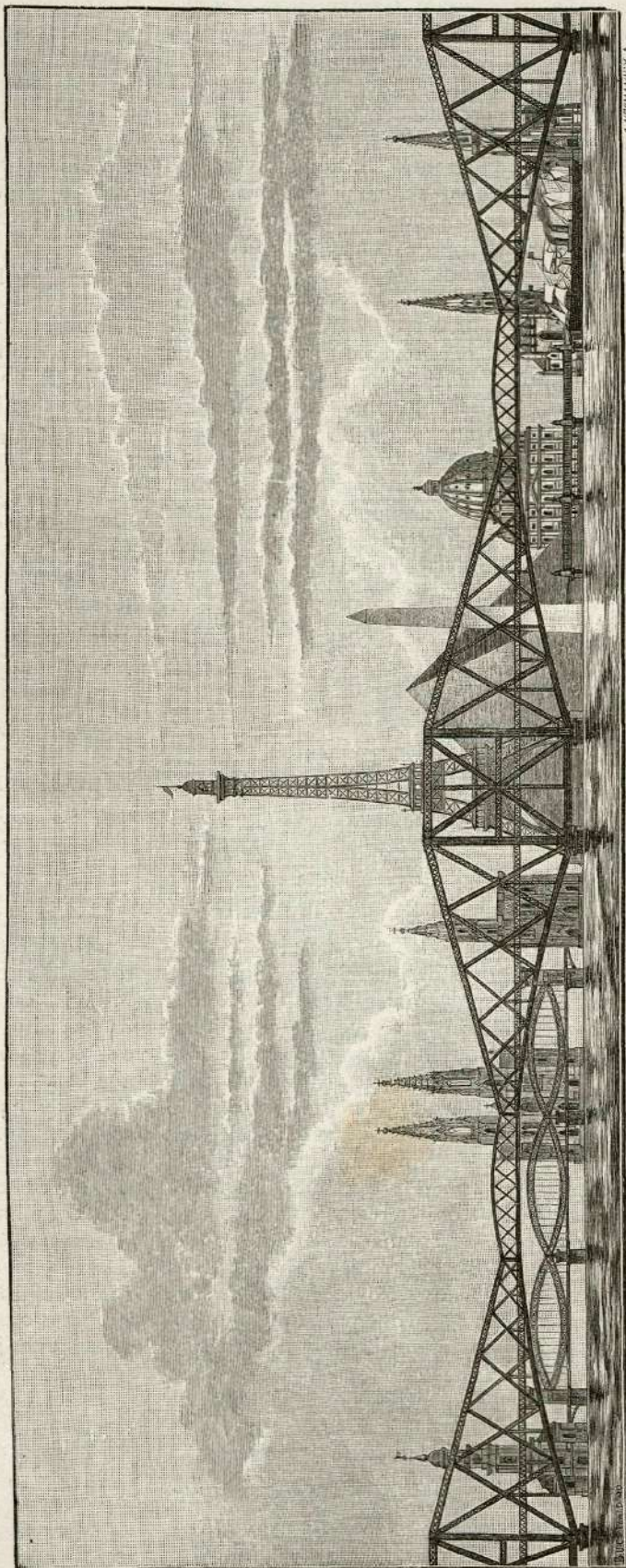
Kopitar se je odzval kmetijski družbi 10. vinotoka v pismu, ki je po izvirniku ponatisnjeno v prilogi „Kopitarjeve spomenice“. Častita družbi, da je takoj iz početka dosegla z „Novicami“ toliko uspeha, ter jo bodri k vstrajnosti, češ, ako se občinstvo časnika privadi, postal mu bo neizogibna potreba. O sebi samem pravi, da za sedaj ne more kaj primernega poslati, a pošlje ob ugodni priliki. Naposled nasvetuje, naj družba začne izdajati „kmečki koledar“ po istem načinu, kakor ga imajo Nemci in Francozi.

Ta nasvēt je ugajal in dobil dejanski odmev. Bleiweis je porabil v to svrhu dosedanjo obče znano in priljubljeno pratiko, katero je spisaval župnik Potočnik.¹⁾ Dodal ji je razne poučne sestavke ter jo koncem l. 1844. prvič poslal med svet z naslovom: „Nova Pratika za navadno leto 1845. Na svetlobo dana od 7. k. kmetijske družbe. V Ljubljani. Natisnil in saloshil Joshef Blasnik.“ — „Novice“ so jo naznanile (l. 1844.

¹⁾ Kmetijska družba kranjska je izdala že za l. 1844. prvič nemško pratiko z naslovom: „Neuer Wirtschafts-Kalender. Neue Folge. Erster Jahrgang.“ Tiskal Blasnik.

v 36. številu 4. kimovca) s temi-le besedami: „C. k. kmetijska družba bo dala na svetlo novo „Pratiko“, katero je natisnil in založil J. Blasnik v Ljubljani in se bo dobila že o češpljevem somnju. Ta pratika bo ravno take podobe, kakoršno imamo že dosti let, toda je veliko čednišega in ličnišega risa od sedanje; prazniki in godovi raznih svetnikov so prav zali in prijetni, kakoršnih ni dandanašnji videti. Imela bo dve poli papirja. Vsi somnji, kar jih je na Kranjskem, ravno tako pa tudi imenitniši po Štajerskem, Koroškem in Goriškem so v nji natisnjeni, kakor tudi tarifa štempeljnov in več drugih podukov se bo v nji našlo. Imenovana pratika ne bo nič več, kakor en sam krajcer dražji od sedanje, in bo veljala 6 krajerjev srebra. Obljubimo, da si jo bo vsak kmetovalec, ako jo bo le videl, gotovo tudi omislil, in se bo tudi sam prepričal, da bo v nji več našel, kakor smo mu v današnjem oznanilu povedali; videl bo, da mu je nismo prehvalili in gotovo jo bo vesel celo leto prebiral in pregledoval. Ker pa bo razun te nove pratike prihodnjič tudi še navadna stara prišla na svetlo, pové naj vsak razločno pri kupovanju, katero hoče imeti. Razun tega, da je pratika stare šege od nove veliko slabejši, se že od zvanaj v tem razločite, da je podoba treh kmetov, ki stojijo na licu pratike, v rudeči farbi natisnjena.“ Strogo koledarski del v pratiki je bil tiskan s črno in rdečo barvo, mnogo ličnejše nego vse dosedanje slovenske pratike. Sličice Slovincem bolj znanih svetnikov so rdeče, druge pa črne, kakor je še sedaj navada.

A takoj prva „Nova pratika“ bila bi skoro izgubila vso veljavo in zaupanje pri ljudeh. Meseca listopada, ko so bile že vse pratike ne le natisnjene, temveč zeló tudi razprodane, raznesel se je glas, da — pratika laže, ker velikonočni praznik za cel teden dnij prezgodaj kaže. To je bojda preračunil neki pruski zvezdogled.

Srednji odprtini mostú čez forth pri Edinburgu.

Corkey sv. Mihaela v Hamburgu.

Most čez Labo v Hamburgu.

Stolnica v Strassburgu.

Eiffelov stolp v Parizu.

Washingtonov Most čez Ren pri Kehlju.

Most čez Ren pri Kehlju.

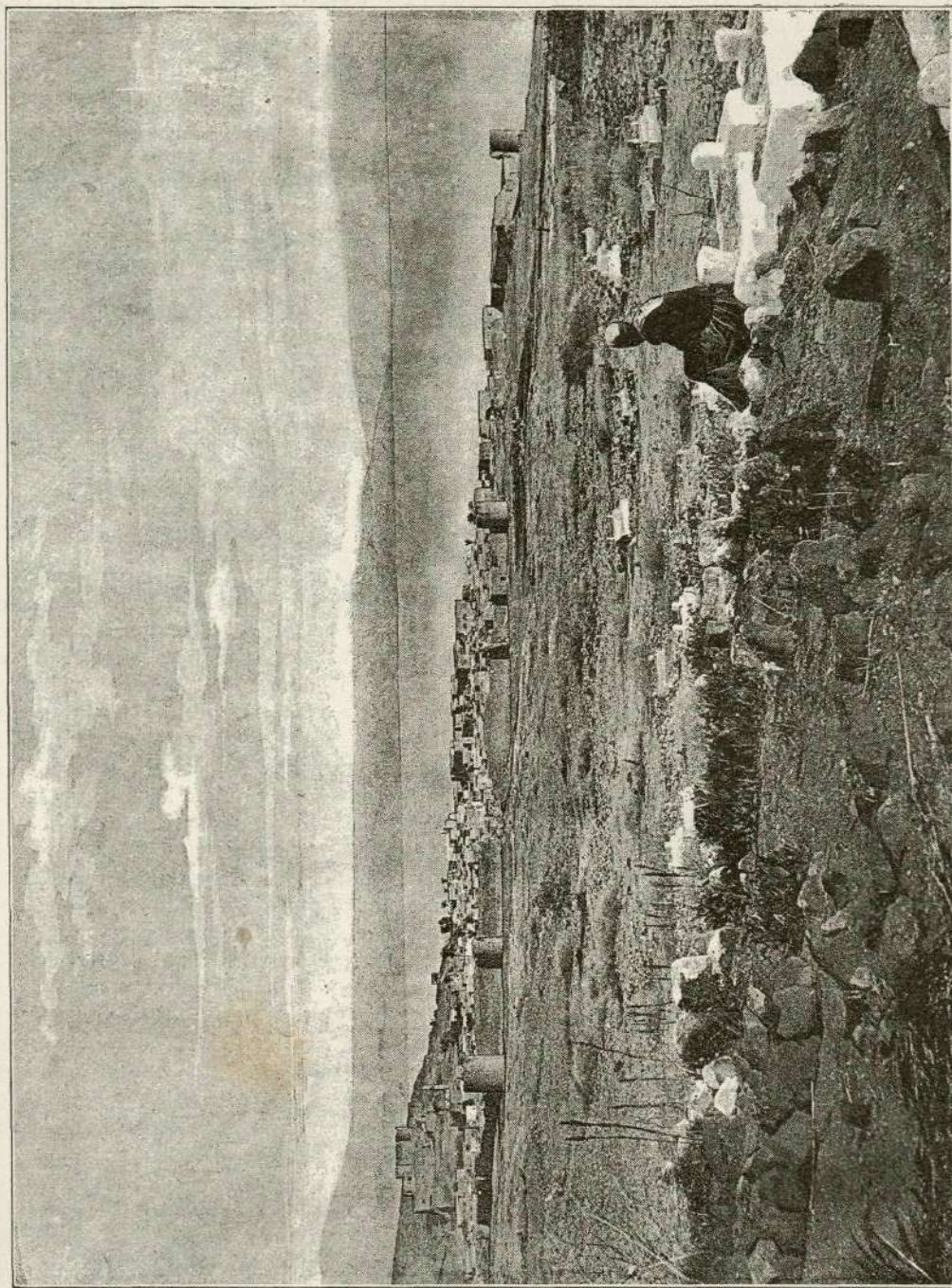
Cokey sv. Štefana na Dromu.

Cokey sv. Nikolaja v Hamburgu.

L. BENKOVIC

Bila je isto leto velika noč nenavadno zgodaj, dne 23. sušca. Zato so „Novice“ v 47. številki naznanile, da so pratikarji dokazali zmoto onega

učenjaka, da torej pratike prav „kažejo“. Čast pratike je bila rešena! Sicer bi bila nastala velika zmešnjava, ker vse nedelje po veliki noči

Tiberija v Palestini.

bi se bile morale za jeden teden naprej pomakniti.

„Nova pratika“ je že prihodnje leto premenila naslov in se nazvala „Veliko pratiko“; to ime je ohranila do danes. Obsegala je redno

dve tiskani pōli na 12°. Prva pōla je obsegala koledar, druga pa zabavne in poučne stvari. Prvi (strogo koledarski) del je izhajal tudi v posebni knjižici kot „Mala pratika“, ali prav za prav „stara pratika“, ki pa si je po l. 1846.

nekaj let — ne vem, zakaj — nadevala ime „Nova pratika“! Obe pratiki daje na svetlo še sedaj c. kr. kmetijska družba za Kranjsko, tiska in zalaga pa jih vsa leta Blaznikova tiskarna.

Sicer je dr. Bleiweis spravil pratiko na boljši tir, vendar njen glavni urednik je ostal še vedno stari, izkušeni pratikar Blaž Potočnik, župnik v Št. Vidu nad Ljubljano. Le-ta je prirejal časoslovni in zvezdoznanski del tudi posebej. Že od mladih let se je mnogo bavil z zvezdoznanstvom, zato mu je bilo pratikarstvo najljubša zabava. Svoje podatke je posnemal po Littrowu. Od l. 1848. dalje je napisaval vsaki pratiki na drugo stran naslovnega lista geslo ali „voščilo za novo leto“, katero se je ohranilo še do danes. Zanimivo je bilo šestokrat zaradi tega, ker je v par vrsticah dobro označilo politični tok dotičnega leta ali celó daljše dóbe. Razven tega je priobčeval Potočnik zastavice in smešnice, zlasti vremenske pod zaglavjem „Vremenski prerok Pogodnik“. Kot pesnik je podajal vse to najrajši v vezani besedi; zato je marsikak tak vremenski stih še do danes ostal narodu v spominu. Od l. 1852. dalje je dostavljal luskim izpreminom tudi vreme po Knauerju.

Dr. Janez Bleiweis je bil urednik drugemu (poučnemu) delu pratike in je priobčeval gospodarske, poljedelske in druge slične spise ter kratka politična poročila. V političnem pogledu je zlasti zanimiv članek „Pogovori pod lipo“, katerega pratika od l. 1862. dalje prinaša skoro vsako leto. Navadno je ta članek nekak komentar istoletnega voščila za novo leto. Semtertje se je oglašil v pratiki z malim sestavkom tudi kak „Novičar“, n. pr. dr. Jožef Orel, Ferdo Schmidt, Fid. Terpinec i. dr. Takoj prvo leto je priobčila pratika imenik sejmov na Slovenskem, ki pa je bil nedostaten. V par letih se je izpopolnil, zlasti po občnih zborih kmetijske družbe, in dandanašnji rabi prav dobro vsem delavskim stanovom: kmetom, obrtnikom, trgovcem itd. ter dobro pospešuje promet blaga na domačih tleh.

„Novice“ so vedno smatrale pratiko kot strico; in to po pravici! Obe je vzbudil v življenje dr. Bleiweis, obe sta izhajali v Blaznikovi tiskarni, obe sta smatrali kot svojo nalogo, da dramita in poučujeta slovenski narod. Takoj prva pratika (za l. 1845.) se je oklenila „Novic“ in razvila njim do cela sličen program. „Novi časi, novi svet!“ tako piše. „Da bi torej tudi naši kmetje in rokodelci imeli priložnost, da zvedó, kaj se po svetu novega zgodi, kako se kmetije in rokodelstva popravljajo, in drugih rečij več, začela je c. kr. kmetijska družba v Ljubljani l. 1843. na svetlo dati kmetijske in rokodelske Novice“. Vsi umetni kmetje in rokodelci jih že večjidel bero in imajo veliko ve-

selje nad njimi... Iz ravno tega namena je imenovana kmetijska družba začela letos prvič na svetlo dajati to novo s kmetijskimi nauki pomnoženo pratiko.“

Tem vrsticam dostavlja te-le kitice:

Hočeš vedno se muditi
Le pri tem, kar kdaj je b'lo?
Nočeš v prid si obrniti,
Kar je s časom znajdeno?

Mar zastonj se je dodelil
Zemlje sinu bistri um?
Novih znajdb te glas zveselil
Več ne bo, ko prazen šum?

O nikař ne zanič'vati,
Kdor z zemljé ima svoj trud,
Kar bolj prav jo oskrb'vati
Se ti daje na ponud!

Le kar s časom se ne gane,
Vedno staro bod' pri nas —
Stara vera naj ostane,
In poštenost vsaki čas!

Še bolj zanimivo je „Odrpto pismice Novic na véliko letošnje Pratiko“, katero je prinesla pratika za l. 1847. Glasi se doslovno: „Bog te sprimi, ljuba sestrice! Spet si se nam veselo prikazala, in z veseljem kakor lani in predlanskem te bo sprejelo veliko tisoč ljudi. Brez tebe jim ni moč živeti, zato si pa tudi tako mogočna. Akoravno si majhna stvarca, vendar se imenuješ vélika pratika, ker veš, da te ljudje v veliki časti imajo od prvega prosenca noter do zadnjega grudna. Zatorej ti tudi me to pismice pišemo in se tvoji mogočni besedi prav ponižno priporočimo. Najpoprej pa te prosimo odpuščanja, da ti s svojimi navadnimi črkami pišemo, saj veš, da je navada železna srajca. Ker si pa tudi ti lani en spisek v novem pravopisu imela, upamo, da nam te predrznosti ne boš za zlo vzela.“¹⁾ — Povej torej našim ljubim kmetom, da nam prav dobro gre in da imamo od leta do leta več prijateljev, ki nas bero za poduk in kratek čas. Vendar bi se rade seznanile še z več kmeti, zato ker se noč in dan trudimo za omiko slovenskega prostega naroda. Zato ti pišemo, da nas kmetom kar najbolj priporočiš. Tvoja beseda je mogočna: Tebi ljudje vse verjamejo. Razloži jim, da smo tudi me za take ljudi, ki ne znajo brati. V vsaki vasi se najde vendar eden ali drugi, ki zna brati, ta naj nas svojim sosedom bere ob nedeljah in praznikih, po leti pod košatim drevesom, po

¹⁾ Uprav tedaj se je pletla še vedno črkarska pravda na Slovenskem!

zimi v gorki stanici za pečjo. Vsi drugi naj pa poslušajo, in ko je en sestavek prebran, začnejo naj se stari in mladi pogovarjati o tem, kar so slišali . . . Pojdi, ljuba sestrice, s tem priporočilom od hiše do hiše koledovat in reci kmetom, da se jim srčno priporoče kmetijske in rokodelske „Novice“ v stanovanju na Bregu št. 190. pri gosp. Blazniku v Ljubljani.“

„Nova pratika“ Bleiweisova je takoj prve tedne, ko je prišla na svetlo, zaslovela po celi Sloveniji in se ljudem prikupila. To „pratikarsko manijo“ so izkoristili nekateri prodajalci s tem, da so jo prodajali mnogo dražje nego tiskar in založnik sam.¹⁾ Da bi to zlorabo preprečil, natisnil je posebej vsako leto na prvo stran ceno pratike.

Poslej so vsako leto „Novice“ priporočale svojo „sestrico“, ki je bila „tako lepa, da je bilo le veselje pregledovati jo“ ter poročale o njenih uspehih. Naznanjujoč pratiko za l. 1846. pišejo: „Lanska velika pratika je bila kmetom tako všeč, da se je njena hvala razglasila naenkrat po vseh slovenskih deželah. Letošnja jim bo pa morda še bolj dopadla, ker je popravljena in pomnožena, kolikor je le bilo mogoče. Vsak še tako majhen prostorček je napolnjen s ko-

¹⁾ L. 1844. so priobčile „Novice“ (št. 42.) ta-le dopis s Štajerskega: „Danes vam moram pisati neke vrstice za- voljo vaše lepe lepe in dobre dobre pratike. Na Štajerskem silno slovi. Priča tega je cena, po kateri se prodaja: prikupci jo prodajajo po 8, 10, 12 in celo po 15 krajcarjev srebra! in vendar jih je še dosti, ki dajo raji tak velik denar za njo, kakor pol in še več manj za graško ali ljubljansko starega obraza. Ko bi jih ljudje po dva groša dobili, kakor jih Geiger v Celji prodaja, kmalu bi bilo po vseh. Jaz torej mislim, da bi bilo dobro, ko bi to spredobro pratiko nekaj bolj razglasili — ne bo greh, še grešič ne, ako to pratiko hvalite; saj mnogi celo slabo blago hvalijo, nikar bi vi dobrega ne!“ — Do božiča l. 1844. se je razpečalo nad 32.000 pratik!

ristnimi poduki ali pa s kratkočasnimi rečmi. . . . Kar bo menda vsem, ki si bodo kupili ime- novano pratiko, prav po volji, je pa to, da so na dveh listih oznanjeni sv. evangeliji za vsako nedeljo celega leta. Ta pristavek, katerega smo prejeli iz rok častitljivega gospoda s Štajerskega, povišal je gotovo zelo vrednost nove pratike . . . Veličina naše pratike je ravno taka, kakor stare navadne; ker je pa za eno celo pōlo papirja pomnožena, in potemtakem pol debelejši od navadne, imenovali smo veliko pratiko zato, da jo bodo vedeli kupci pri kupovanju razločiti od stare, kar je lani veliko pomot naredilo.“

Naznanjujoč pratiko za l. 1847. pravijo „No- vice“, da se od leta do leta po Slovenskem bolj razširjuje in da je ne kupuje samo kmet, temveč tudi obilno slovenska gospōda. Ker so razven Blaznika še nekateri drugi knjigarji bolj na tihem izdajali pratike po istem načrtu kakor on, zato so „Novice“ l. 1846. občinstvo opozorile: „Naj torej vsakdo, ki novo pratiko mojega natiska želi kupiti, pogleda na njeno lice, kjer besede stojijo, ki jo od vsake druge pratike ločijo, namreč: Natisnil in založil Jožef Blaznik.“

Čeprav je pratika leto za letom v več tisoč izvodih romala med slovenski svet, vendar sedaj le redkokje zasledimo kako večjo zbirko starih pratik. Ko preteče leto, sme doslužena pratika reči o sebi isto, kar so pisale svoje dni Vodni- kove „Novice:“

Smo stare . . .
Negodne drobnice,
Nam dobri so kotje
Za delat' napotje . . .
Nobeden nas nima,
Ko prah in bukvišče!

(Dalje.)

Potovanje križem jutrove dežele.

(Piše dr. Fr. L.)

IX. ¹⁾ Ob Tiberijskem jezeru.

„Tabarije, Tabarije!“ je klical naš mladi, mu- kari, ki je hodil poleg naše romarske družbe in kazal s prstom v prelepo dolino z velikim je- zerom. Bili smo ob zapadnem robu one višine, ki se vije okrog Tiberijskega jezera.

Bilo je okrog pete ure popoldne lepega pomladnega dneva. Bili smo skoro že ves dan na nogah ali na konjih, zakaj zjutraj zgodaj smo

bili odrinili iz Nazareta, potovali proti Taboru, na Taborski gori smo bili opravili svojo pobo- žnost in se tudi pokrepčali pri gostoljubni mizi očetov frančiškanov; nato smo jo kar dalje ma- hali proti Tiberiji. Pomladni dan sredi malega travna je v Galileji toliko gorak, kakor pri nas dan začetkom rožnega cveta. Bil je zares lep dan, katerega smo se veselili tem bolj, ker se nam ni bilo treba bati dežja, tako čisto in jasno je bilo nebo. Pot od Tabora do Tiberije nima sicer nikakih posebnostij, a lepe planjave, ki se raztezajo brez konca in kraja, nekatere beduinske čede, črni beduinski šotori, beduinski

¹⁾ Prim. „Dom in Svet“ leta 1894 str. 26, 59, 91, 151, 282, 506, 542, 734, 765.

jajo, smatrajo najdražjimi biserji lepih umetnostij. Prvo mesto med njimi zavzemajo radi svoje čudapolne krasote njegove Madonne — Marije.

Rafael je največji in najplodovitejši slikar nebeške Device. Marijine čednosti je izrazil že Fra Angelico silno lepo; Marijina ljubeznivost in miloba se razodevata na njegovih slikah v nebeški krasoti. Rafael se je pa v svojih Madonah povzdignil še više. Nadnaravni značaj je združil namreč na Marijinih slikah z neprimerljivo naravno lepoto. Gledalec misli, da Marija živi na Rafaelovih slikah, a tako je nad vse pojme lepa, da v njej takoj spoznamo kraljico nebes, a tudi najlepšo devico, „blaženo med ženami“. Rafaelove Marije so prikazni iz sv. raja. V njih zrè na nas neskončno ljuba in nepopisno mila Mati Jezusova. Pred njo se vname čisti ogenj svete ljubezni do Marije. In ta ljubezen rodi najslajše zaupanje do nje, s katerim se zatekamo k njej v življenja viharjih. Pred njo bi zapel iz globin plamtečih prsij, da bi donelo čez log in plan, po zemlji in po nebu:

Zvezda svetla jutranja,
Vseh devic lepota;
Radost zemlje in neba
Tvoja je krasota!

Da, da, to je tista predobrotljiva kraljica, pred katero s solzami pojejo verni zemljani:

O devica, pomočnica
Bila si in boš nam Ti!
Le sladkosti in blagosti
Tvoja roka nam deli!

Najlepše in tudi najbolj znane Marijine podobe Rafaelove so sledeče:

„Madonna della sedia“, ki se sedaj nahaja v slikarski zbirki Pitti v Florenciji, in katero smo že omenili. Kdo ne pozna te slike? Kdo je še ni videl? Marija sedi na preprostem stolu (sedia); na prsi pritiska svoje Božje Dete s polno materno ljubeznijo; sv. Janez Krstnik, mali deček, pa stoji poleg njenih kolen, kot bi želel, da bi i njega objela. Ako sodimo to sliko iz zgolj umetnostno-naravnega stališča, priznati moramo, da lepše žene-matere še nikdo ni slikal, kakor je ta Marija. Lepšega in ljubeznivejšega obraza nikjer solnce ne obseva. A z ravno to rajsko lepoto hoče Rafael izraziti, da je Marija neskončno več, kakor vse druge navadne matere, da presega vse, kakor po svoji dušni, tako tudi po svoji telesni krasoti.

(Dalje.)

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

Uprav zaradi tega, ker so pratike sedaj književna posebnost: posamezne navadno brez pomena, a v celoti vendar-le ne majhne slovstvene veljave in zanimivosti, podajem tu vsebino vseh dosedanjih pratik, navajajoč „voščila za novo leto“ in druge sestavke po naslovih.¹⁾ Vsekako bi bilo škoda, ko bi se vse to skromno, a tem zaslužnejše slovstvo do cela prezrlo v naši književni zgodovini.

1845.

Kaj pomenijo dvanajstera nebeška znamenja v pratiki? — Zgodovina pratik. (Spisal Fr. Metelko.) — Prijazen pogovor s kmečkimi gospodarji, mladimi in starimi. — Od malih praznikov ali sopraznikov. — Voščila ta pratika sicer še nima; a kot voščilo, s katerim se je takoj prvo leto jako značilno predstavila Slo-

¹⁾ Običajne pratikarske, deloma vedno ponavljajoče se članke seveda izpuščam, n. pr. Uganjke, Sejmi, Lestvice kolkov, Posebni (zgodovinski) spomini, Lunski spremeni, Statistična poročila itd.

vencem, smemo smatrati poslednjo kitico že preje navedene pesmice:

Le kar s časom se ne gane,
Vedno staro bod' pri nas:
Stara vera naj ostane
In poštenost vsaki čas!

To je pošten slovenski program, kateremu je „Velika pratika“ — čast ji! — vedno zvesta ostala! — Koncem spisa o sopraznikih so še te-le kitice:

Priden se dobro živi,
Lé nec pa lakot trpi;
Delo da moč nam junaško,
Lenoba pa paljco beraško.

Delo da zdravo nam kri,
Stori, da jed nam diši,
Delo život nam trdi,
Lenoba ga pa umori.

Kaj časa t' lenoba požrè,
Po petah uboštvo ji grè,
Prikrajša življenje nam drago,
Za nami pusti vse nago.

Pridnost nam čast pridobi,
Nam še bogastvo deli;
Lenoba pa krajev sledi,
Kjerkol' peklenski leži.

1846.

Cesarske postave za živinsko kupčijo. — Pogovor dveh kmetov od pisanja z novimi črkami. („Iz tega sestavka se bote lahko v pol ure brati in pisati naučili.“)

1847.

Naprava drevesnih sadišč po vaséh. — Dober svèt kmetom. — Pomočki za gospodarje in gospodinje. — Odprto pismice „Novic“ na veliko letošnjo pratiko. — Koncem pratike stoji prvo „voščilo za novo leto“:

„Kar prav je b'lo lani, ostani tako;
Kar b'lo je narobe, naj letos ne bo!“

1848.

„Voščilo za novo leto“ stoji prvič na prvem, poslej običajnem mestu:

Veselje srčno do molitve in dela,
Ljubezen do Stvarnika trdna, vesela,
Dobrotljivost mila do božjih stvari
Naj tukaj na zemlji nam v srcih živi!

Prijateljski pogovori. (S sličicami „o sadni razstavi, o tlaki in desetini, o družbi sv. Florijana“ itd.) — Pridnim bralcem še povrh! (namreč „o novem pravopisu.“) — Popis vseh današnjih cesarjev in kraljev v Evropi.

1849.

Da let' in dan — in še in še — obnebe milo
Na Vas in Vaše brez prenehe bi rosilo:
Prijatlje, zdravje, dušni mir, blago
In dobro vse za dušo, za telo!

Nove deželjske postave — novo življenje. („V tem spisu je prav po domače razloženo vse, kar naše novo vladanje zadeva, katero so nam cesar meseca sušca dali in ki se ustava ali konstitucija imenuje.“) — Turšico, turšico bomo sadili! („Turšica je glavna vseh žit spoznana . . . zakaj turšica in bob sta najboljša nameštnika krompirja.“) — Prerokovanje prihodnjih časov. („Grozno mikavna reč, kakoršno neke bukke pripovedujejo, ki same več kot cela pratika veljajo. Lejte, to prerokovanje dobite v letošnji pratiki zastonj, in kar je pa še veliko več vredno, tudi obenem cenitev in pretres tega prerokovanja, da ga vsak popolnoma razume, kako je verjeti!“) — Nauk ob času kolere.

1850.

Bog nam daj za hude reve
Z novim letom mirne dneve! ¹⁾

Kmetijski poduki. („O živinoreji, o novih gosposkah, o srenjskih napravah, o deželnih in državnih zborih, o podružnicah kmetijske družbe po deželi, o kmetijskih šolah po deželi, kako pivca odvaditi žganje piti“ itd. itd.)

1851.

Naj dnevi in leta, ki naglo beže,
Nam blážijo srca, vedrijo glave!

Reja murvinih dreves in sviloprejk donese velik dobiček. — Svetovalec o živinskih boleznih. — Kako bomo dobili po deželi dobre kovače za podkovanje konj in goveje živine?

1852.²⁾

Poprimite se obilnejšega pridelovanja živinske klaje. — Divji kostanj, dobra živinska piča. — Zakaj naj se sol živini daje, kedaj, kako in koliko? — Židoreja. — Živinozdravništvo. — Podkovijska in živinozdravniška šola. — Kaj so notarji? — Kaj so porote in porotne sodbe? (Zanimiva je tale izjava: „Ker so se od mnogih strani zaslišale želje, da bi se pri spremenu lune tudi vreme pridejalo, prizadeval sem si tem voščilom, kar je bilo mogoče, vstreči.“)

1853.

Kar je dobro, naj ostane!
Hudo naj se vas ogane!

Kar se mi ne spleča, s tem se ne pečam. — Osem dobrih svetov kmetovalcem. — Novo najboljše zdravilo zoper garje pri živini. — Dobro gnojišče. — Zlatega denarja vredna skrivnost. (Doslej je pratika pod mesečnimi slikami objavljala po dve zastavici, zapisnik evangelijev pa za luskimi izpremini. To leto je prvič natisnila evangelije pod mesečnimi slikami, zastavice pa zadaj, kakor je še sedaj navada.)

1854.

Vsem začetek čvrst'ga djanja,
Srečen konec brez kesanja!

Živinorejske drobtinice mladim in starim kmetovalcem v poduk. — Nova znajdba, senožeti desetkrat in še večkrat rodovitniši napraviti.

¹⁾ Spominja na krvavo vojsko l. 1849.

²⁾ Voščila za to leto nikakor nismo mogli doslej dobiti. Morda se nam posreči pozneje ali nam postreže kak prijatelj.

1855.

Dan za dnevom tega leta
Ven'c nam dobrih del naj spleta!

Živinorejske drobtinice. — Deset zlatih pravil
za kmetovalce.

1856.

Pridni srečo naj ima,
Lenim sreča nič ne zda.

Živinorejske drobtinice. — Gospodarske skušnje. — Za domače potrebe kaj. — Pogled po svetu.

1857.

Da bi zdravi in veseli
Za Boga in dom živeli!

Nove kmetijske skušnje. — Nekatero nove cesarske postave, katere imajo tudi naši kmečki ljudje vedeti. — Za domače in tuje potrebe marsikaj.

1858.

Kol'kor ima leto dnij,
Tol'ko naj vam sreč deli!

Letošnja Velika pratika kaj nam bo povedala? — Nekatero nove postave. — Nova zapoved zarad obranja gosenc. — Kmetijske skušnje. (To leto je prinesla pratika prvič inserate pod zaglavjem „Nekatera oznanila.“)

1859.

V mošnjo za vsako potrebo srebra,
V srca obilno ljubezni zlata!¹⁾

Kmetijski poduki za vsak mesec posebej. (Spisal Ferd. Schmidt.) — Poduk o novem denarju, („kar je od novega denarja treba vedeti, in kako stari denar v novega in novi denar v starega iz pameti prerajtovati“).

1860.

Beži vojska in prepir!
Vladaj dolgo zlati mir!²⁾

Živinska kupčija. — Kaj je gospodarjem treba vedeti od kebrov ali hroščev in pa črvov? — Očitna rajtenga, koliko škodo delajo koze gojzdom in borštom. („Novice“ so jo priporočile tako-le: „Ljubi Slovenci! Kakor vidite je letošnja pratika nova, ker ima vse podobice čisto nove in lepo primerjene. Povrh tega vidite v nji tudi vse sopraznike, ki so bili pred l. 1771. vsi zapove-

¹⁾ Leta 1858. je izdala država nov denar.

²⁾ Spominja na laško vojsko l. 1859.

dani prazniki . . . Male praznike, ki jih ljudje bolj na tihem praznujejo, zaznamovali smo samo z rdečo podobico.“)

1861.

Da skoraj puntarji bi mirovali,
In namest puntov rajši dnar kovali!

Cel koš dobrih naukov in svetov za kmetije. — Nove postave za varstvo polja. — Na vojsko, kmetje! (namreč na hroščce.)

1862.

Pri kmetvanju mnogo sreče
Trdnih dnarjev polne vreče.

Različni kmetijski poduki. — Nekaj novega, pa prav pametnega za naše hleve. — Gospodarske novice. — Novi časi. Pogovor pod lipo. (Ta članek poslej skoro vsako leto.) Med drugim piše: „Kakor so cesar Ferdinand oprostili naše grunte tlake in desetine, tako so cesar Franc Jožef oprostili jezik naš stoletnega jarma . . . Ako se bo Bogu dalo, kar je božjega, cesarju, kar je cesarjevega, vsakemu rodu pa, kar je rodovega, tedaj šele bo dobro na svetu. In to Bog daj! . . . Ne daj, dragi Slovenec! da bi te bil Žibertov Tine v Šiški, naš slavni Balantin Vodnik, zastonj opominjal, ko je pel: Za uk si prebrisane glave.“ . . .

1863.

Poslom pridnost in poštenje,
Kmetom brez dolgov vedenje.

Gospodarski poduki. — Pogovori pod lipo.

1864.

Da bi se naša resnična voščila
Letosi vendar v resnici spolnila!

Goveja kuga in kaj naj vsak gospodar od nje vé. — O razstavah kmetijskih pridelkov. — Gospodarske skušnje. — Za domače potrebe kaj. — Pogovor pod lipo.

1865.

Kar svet nam obeta, je prazno zares;
Naj srečo vam spleta mir božji z nebes!

Zakaj se mora kmečki gospodar dandanašnji več učiti in več znati, kakor nekdanj. — Pride-lujmo več lanu in prediva! — Dva opomina na uho našim kranjskim kmetom. — Gospodarske skušnje. — Novice gospodarjem. — Pogovori pod lipo. (Dalje.)

Zopet medsebojne vojne. — V bojih, ki so jih imeli nasledniki Konstantina Vél. med seboj, čutila je tudi naša stran vojno silo in nadlogo. Tako je že Konstantinov sin, cesar Konstancij, poslal v boju proti socesarju Magnenciju l. 351. iz Panonije v Italijo svojo vojsko, katera se je pa pri Celeji naglo vrnila, ker je Magnencij že preje bil za Savo prodril doli v Panonijo; a zmagan pri Mursi (Oseku), bežal je sedaj Magnencij skoz Celejo nazaj v Italijo. L. 361. pa je hitel zapovednik konjenikov Nevita z rimskimi legijami iz Norika skoz Celejo tje v Sirmij na pomoč Julijanu Odpadniku, ka-

teri je bil, pobivši Alemane in Franke v Galiji, uprl se svojemu cesarju Konstanciju, vojujočemu tedaj v Perziji. — Pozneje je cesar Teodozij svojega socesarja Maksima pobil pri Petoviju leta 388., potem podil skoz Celejo in Emono do Akvileje in ga tukaj obglavil; in l. 394. je šel isti Teodozij iz Carigrada zopet skoz Celejo nad proticesarja Eugenija ter ga z njegovim zaščitnikom Arbogastom vred potolkel v Vipavski dolini; a protivnika je obglavil sam njegov vojak.¹⁾

(Dalje.)

¹⁾ Orožen: Cel. Kron. 11, 12.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

1866.

Cerkvi in narodom mir
Pošlji Bog, dobrote Vir!

Gospodarski poduki. Pametnih kovačev in živinozdravnikov nam manjka po deželi. — Nova zavarovalnica kmetiškim gospodarjem. (Spisal —č.) — Kmet premalo — gospôda preveč. (Spisal *Lovro Pintar.*) — Pogovori pod lipo. Novi čas. („Zopet smo pod našo staro lipo, da se pogovorimo o novem času. ‚Pratkar‘ in pa ‚novi čas‘ — oba pojta rakom žvižgat! — se oglasi stari mož, ki čmernega obraza na klopi pod lipo sedé puha iz pipe dim v nosnice svojim sosedom. „Davki, ki nas spravljajo na kant, to so tista presneta pogača, ki nam jo je spekel vaš ‚novi čas‘; moje mlade dni tega ni bilo; zato naj vrag nabaše ta ‚novi čas!‘“ — „Pravo ste rekli, oče, in — resnično, katero Pratikarju ravno tako za kožo gre, kakor vam in drugim vsem, pa ravno zato sem črhnil besedo o novem času, od katerega pričakujemo, da pokoplje tistih 15 let, v katerih so nam rastli davki kakor gobe iz tal, in da se na grobu pokopanih teh let povzdigne novi veselejši čas.“) — Gospodarske skušnje.

1867.

Da bi mirno vse ostalo,
Da b' se pratik več prodalo.

Gospodarski poduki. Koliko je sadno drevo vredno? — Kmetje, poprimite se tkavskih ščetic! — Kaj Amerikanci mislijo o koristnosti ptičkov za kmetijstvo. — Kdaj je pravi čas les sekati,

da trden ostane in dolgo trpi. — Pogovori pod lipo. Čemu nam domači slovenski jezik? („Veliko se govori dandanašnji o slovenskem jeziku, in rodoljubi naši se živo poganjajo, da ta jezik zadobi tisto pravico in veljavo, kakor jo uživajo drugi jeziki, postavimo nemški, laški, mažarski itd. Pratika hoče tedaj svojim bralcem na kratko razložiti, kaj je to: slovenski jezik; kakšne so pravice njegove in čemu so te pravice dobre?“)

1868.

Vladaj mir! Svetel dnar,
Proč popir! Gospodar!

Gospodarski poduki. — Pogovor pod lipo. O občinskih ali soseskinih zadevah. („Županje imajo dolžnost, da se ne prevzamejo na svojem častnem mestu, ker vsaka vlada mora le mati biti svojim, naj je vladnik ali po cesarju izvoljen ali po ljudstvu. Ta častna služba pa mora župana tudi krepčati, da strpljivo opravlja svoja včasih sitna in težka opravila . . . Kako bi se smelo zahtevati, da bi županje naši bili že prva leta mojstri v kancelijskih pisarijah? Sploh naj župan veliko več z besedo, kakor s pisarijami opravlja, da se mu že zaradi tega ne pristudi županovanje. Kar pa piše, naj piše tako kakor govori, v domači besedi, ker tako bo pravo povedal in ne bo s tujim jezikom motil družih, sam sebe pa osramotil s smešnim jezikom“, itd.) — Vremenski prerok „Pogodnik“. N. pr.

Predgovor.

Preljubi stari in mladi ljudje!
Meni je prerok „Pogodnik“ ime,
Zato, ker vse, kar govorim,
Gotovo vselej pogodim.

Svečan.

Ako se dosti možī jih in žēni o Pusti,
Pride jih dosti na ôklic in ljudēm v čeljusti.

Veliki traven.

Ako Trijaci nad sáboj omrelo razpnó,
Ljudje v ljubljanski semenj po blatu gredó.

Mali srpan.

Ako o svetem Alešu oglasi na drevju se žaba,
Pričuje, da ne omladí več nobena stara baba.

Vinotok.

Kadar kokoš vinotoka razkopava na sredi
tnala,
Kaže, da bi menda rada kaj pozobala.

Gruden.

Kakoršno vreme na sv. Silvestra kane,
Táko potem do konca léta ostane.

1869.

Na dolge, bridke reve
Vesele, mirne dneve.

Kmetijske družbe. — Gospodarski poduki.

1870.

Da vreme skor bi se zvedrilo
Slovencem solnce zasvetilo!

Ministerstvo kmetijstva — in pa družba kmetijska. — Gospodarski poduki. — Pogovori pod lipo. („Zadnje dve leti ste nam prinesli veliko novih postav. Nekateri se izpeljujejo že popolnoma in prav ostro, druge pa, katere so slovenskemu narodu živo potrebne zato, da more kot narod med drugimi narodi se na nogah obdržati, te so le še lepo zapisane na papirju in čakajo, da se izbudijo v življenje. Med temi je pravica narodnega našega jezika. Poslanci naši trkajo še vedno na vrata šolska in kancelijska, da se mu odpró popolnoma kakor drugim narodom; al odpirajo se mu le počasi, prav leno. Vendar poslanci naši ne bojo nehali trkati, dokler se tudi jeziku slovenskega naroda ne odpró tako široko, kakor postava veleva. Več nečejo, manj pa tudi ne vzamejo. Toliko srčneje pa se morejo zdaj poslanci naši potegniti za obveljavo narodnih pravic naroda našega, ker v 8 taborih, ki so bili dozdej na Štajerskem, Goriškem in Kranjskem, je bilo še čez osemdeset tisoč našega ljudstva zbranega, in le en glas se je slišal povsod in sicer ta: dajte tudi nam naše pravice, kakor so nam po postavi zagotovljene! — Važna nova postava, ki se začne kmalu izpeljavati,

je postava, po kateri se ima uravnati zemljiški davek. Napraviti se ima nova cenitev za ta davek in pa nov kataster na čisto novi podlagi“ itd.) — Iz „Pogodnika“ n. pr.:

Prosinec.

Sneg, ki o sv. treh kraljih leži,
Ostane do pusta, če prej ne skopni.

Veliki traven.

Kdor o sv. Pangrci v loterijo stavi,
Če nič ne zadene, pa vsaj denar zapravi.

Rožnik.

Kadar črešnje nočejo roditi,
Mora se brez njih prebiti.

Veliki srpan.

Ako na pratiki zadnji pasji dan
Sedi obrnjen v levo stran,
Obeta dosti prediva, če je obrodil lan.

Listopad.

Kadar o sv. Lišpeti sneg se napravi,
Najbrže zapade, če se poprej ne ustavi.

1871.

Naj neslane homatije
Hudi muren sam popije,
Ker dozdej so vsa voščila
Prazno slamo le mlatila.

Državne podpore kmetijstvu. — Nova postava o varstvu ptičev za poljedelstvo koristnih. — Nova postava o varstvu zemljiških pridelkov proti škodi gosenic, hroščev in drugih škodljivih mrčesov. — Rege ali žabe in krastavice dobrotne kmetijstvu. — Pogovori pod lipo. („Vsako leto pokramljamo radi par besedic pod našo lipo; tudi letos ne sme biti drugače. O vojski nismo še v mirni naši pratiki nikoli govorili; zdaj moramo besedico spregovoriti. Cesar francoski Napoleon in kralj pruski sta si že dolgo kot pes in mačka, lakomna oba, da bi drug drugemu kaj zemlje pograbila. Zato sta se hudo zgrabila . . . Pa kaj nas briga to, ako se ravsa Francoz in Prajz? . . . Bog daj, da naši armadi ne bi treba bilo za orožje prijeti, in da bi cesarju se po sreči izšla njegova večkrat razodeta želja, da bi brž brž mir in sprava nastopila med vsemi narodi, kajti le zadovoljna ljudstva delajo državo močno.“) — Iz „Pogodnika“ n. pr.:

Sušec.

Kadar praznuje sveti Jožef se v petek,
Dva dni za njim je gotovo spet svetek.

Kimovec.

Če hitro leta metulj na svetega Matevža dan,
Na perutnicah gotovo še ni bolan.

Gruden.

Ako deli to leto majhne darove sveti Mikláv,
Malo prinese, nastavljalj mu čevelj ali rokáv.

1872.

Proč hudoba, nejevera,
Ki vam srečo, mir razdera!

Slovenski gospodarji, naprej z živinorejo! —
Kmetijske skušnje, ki se priporočajo vsem našim
gospodarjem. — Za božjo voljo vas prosimo itd.
— Čbelarji! velik dobiček se vam ponuja. —
Majhne gospodarske drobtinice, pa veliko vredne.
Iz „Pogodnika“ n. pr.:

Svečan.

Bodi si kratek predpust ali dolg,
Če pleše stara baba, skače star kolk.

Mali srpan.

Ko bi o svetem Jakobu tudi leméži z nebés
leteli,
Študentje bi vendar ga radi vsaj dvakrat v
letu imeli.

Veliki srpan.

Če svetega Roka dan jako dež gre,
Na cesti raztrgani črevlji vode ne drže.

Listopad.

Četudi niso o svetem Miheli
Nogradi grozdja prav nič imeli,
Vendar po preobilnem vinu
Glava boli o svetem Martinu.

1873.

Naj bežijo dolge reve,
Bog razjasni temne dneve!

Kaj dela kmetijska družba kranjska? — Pre-
mije za konje po novi postavi. — Ni ga čez
ruski lan. — Gospodarske drobtinice. — Po-
govori pod lipo. („Tri reči imam pri srcu, o
katerih bi se z Vami rad pogovoril; vse pa vam
lahko povem z eno besedo, in ta je: zavarovajte
se! . . . Prav naravno je vse troje, pa zelo po-
trebno tudi vse troje. Zavarovajte svoje pahištvo
in posestvo pred škodo ognja, to je eno . . .
Drugo, skrbite za to, da vam vaša živina ne

pogine . . . Tretje pa, kar vam moram na srce
prav živo položiti, je to: varujte našo sveto
staro in pravo vero, da vam je ne zbegajo tisti
ljudje, ki se brezverci imenujejo in dandanes
to pogubljivo ljuliko skušajo po vseh kotih s
priliznjeno besedo ali z grdim zasejati na polje
cerkve naše. Le stebre katoliške vere podko-
pajmo — si mislijo — ves drug red človeštva
potem razpade sam po sebi. Nevarni časi so
nastopili, kajti volkovi brezverstva se pogostoma
v kožuhih krotke ovce med nas vrivajo.“ itd.)
— Zavarovalnica „Slovenija“. — Iz „Pogod-
nika“ n. pr.:

Vinotok.

V tem mescu pada jabelko z drevesa,
Na katerem ga ni, pa le vela peresa.

Listopad.

Če v listopadu sneg je, začne zmrzovati,
In čas ima zidar, zdaj počivati.

Gruden.

Če lovec grudna lisjaka vstrelji,
V prosincu kokoši nam več ne lovi.

Takoj za temi stihí stoji v črnem okvirju
ta-le napis:

† To je zadnja Pratika, †

ki jo je naredil nepozabljivi gosp. fajmošter
Blaž Potočnik. Bodi mu večni spomin!

Umril je 20. rožnika leta 1872. Zadnje dni
svojega življenja je sestavljal astronomični del
za le-to pratiko ter zložil stihe za „Pogodnik“
in geslo ali voščilo, s katerim se je jako lepo
poslovil s sveta in — od pratikarstva. Mnogo
zaslug si je stekel Potočnik s pratikarstvom
tekomo pol stoletja. Navidezno malenkostno slo-
vstveno delo je dosegalo vendar-le čimdalje lepše
uspehe med narodom. Potočnik je prav za prav
spravil slovensko pratikarstvo na vrhunec, ker
preprostemu ljudstvu je strogo koledarski del v
pratiki bil, in bo najbrže tudi ostal, najzanimi-
vejše berilo v kljub vsem svojim neverjetnostim;
drugi pouki o gospodarstvu so le pritiklina,
katerih bi najbrže večina „pratikarskih čitateljev“
ne čitala nikoli, če bi ne bili zapisani — v pra-
tiki! To je Potočnik dobro vedel in zato se je
trudil, da je imela čimdalje lepšo tudi vnanjo
obliko. Reči smemo, da v malenkostih je bila
pratika vedno velika; to je zanimalo in še za-
nima nje čitateljstvo tako, da zasluži še vedno
ime „Vélika“! Vse Potočnikove pratikarske no-
vosti so obveljale, le mesečna imena ne, čeprav
so bila izmed vseh skovank še najprimernejša:

lednik, talnik¹⁾, brstnik, travnik, cvetnik, sečnik, srpnik, mlatnik, sadnjik, moštnik, listnik, grudnik.

Tri dni za Potočnikom je umrl tudi založnik in tiskar pratike Jožef Blaznik, 23. rožnika 1872. Pratika je prišla v roke njegovih dedičev, a

¹⁾ Februar = talnik, ker se led taja. Poženčan celo méni, da pravo ime temu mesecu je „sečen“ ali „sečan“

ostala je zvesta svojim vzornim načelom. Že l. 1873. je dobila „Vel. pratika“ tovarišico „Slovensko pratiko“ iz Kleinmayrove tiskarne. Ne le pratikarstvu slovenskemu, temveč Slovenstvu sploh je napočila nova dōba — dōba razkola.

(Dalje.)

od „sekniti“ = osušiti (siccare). Najstarejše pratike pišo: setstzan, siečan, sičan.

Književnost.

Slovenska književnost.

Kažipot po pokneženi grofovini goriški in gradiški ter obmejnih krajih kranjskih. Uredil in izdal Andrej Gabršček. Cena 1 gld. 20 kr.; po pošti 10 kr. več. II. letnik. V Gorici. Tiskala, izdala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 1895. 4°. 147 str. — Kažipot ima najprej koledar za l. 1895. pa do mal. travna l. 1896. s posebnim in natančnim ozirom na cerkveno leto in z razlagami, potem razne koledarske dodatke, zlasti pa še te dele: 1. Cerkevna pokrajina ilirskega kraljestva. (Škofija goriška, tržaska, poreško-puljska, krška in ljubljanska.) 2. Šolstvo. 3. Politiška, sodna in avtonomna uprava (primorske dežele.) 4. Vojvodina Kranjska. (Za letos: Politiški okraji: Postojina, Logatec, Kranj in Radovljica. Podatki o cerkvi, šolstvu, avtonomni in državni upravi, trgovini in obrtniji).

Kakor kaže ta površni pregled, ponuja ta „kažipot“ bogato vsebino in zato je posebno za Primorje jako rabna in priročna knjiga, trgovcem in uradnikom pa kar potrebna. Ne dá se tajiti, da tukaj deluje pridna roka.

Slovenska knjižnica. 34. in 35. sn. — S 34. zvezkom je prestopila slov. knj. na bosanska tla z dvema spisoma: „Abla“ in „O nepravem času“, spisala Milena Mrazović, posl. Minka V—ć. V obeh novelicah se kaže nujni vpliv mahomedanske vere na življenje z neizogibnim kismetom in vražami vred. Silno odurna je v prvi oseba očeta Ablinega in moža njene matere, takisto v drugi novelici oseba Mujeva. Žalostno odseva usoda turških žen iz teh novelic. Tretji spis: „Iz sela“ je spisal Ksaver-Šandor Gjalski, poslov. Kosec. V njem se bori ljubezen s sebičnostjo, poslednja zmaga s pomočjo zunanjih vplivov. V prvih dveh spisih stojé v glavnih stavkih glagoli zelo navskriž s pomožniki. „Konvulzivno“ str. 30. ni, da bi rabili. — Kar je napovedano koncem tega snopiča, s tem se je poskusilo v 35. sn. Odslej bo namreč izhajala slovenska knjižnica po jedenkrat na mesec v polovico večjih snopičih po 15 kr. ali 12 sn. za 1 gld. 80 kr. na leto. Ocenjevalec si je v „besedi naročnikom“ v 35. sn. razradoščen zapazil nastopni obet: „Zdaj, ko bo knjižnica izhajala le vsak mesec, bomo mogli

obračati več pozornosti na vsebino, na jezik in tiskarsko izvršitev“. V novem snopiču je že izpolnjena ta obljuba, zlasti, kolikor se ozira na jezik. Pesniško je opisovanje narave v prvem spisu: „Gorjupa naša kupa.“ Obrazek iz zgodovine nadlabskih Slovanov v 10. stol. Poljski spisal: Lucijan Tatomir („Lubawa“). Priredil: S. Tugomil. To je grozopolna slika o ubegli slovanski Lastuni pa o pokrščevanju Slovanov. Tužna slika je to, silno tužna za Slovane in Nemce, in pač prekrvava. Značaji so izraženi določno. V njih se razodeva maščevalna strast, ki prelomi celo slovesno prisego, pogubna ženska omahljivost pa lokavost nemških vitezov, zlorabečih sveto vero. Grozne kazni zadenejo na obe strani. Gospod S. Tugomil si ni mogel kaj, da bi se ne obrnil v sklepu od te pretresljive slike na domače slovenske razmere rekoč: „Dovolj je bilo britkosti, dovolj krivic od ptujcev. Zaprímo Jánov tempelj! (Ustavimo boj!) Vsaj sami si ne polnimo gorjupe kupe! Če ne moreš pomagati, vsaj ne zaviraj narodnega napredka; če pa moreš, pomagaj svojemu rodu.“ Znamenit in dobrohoten opomin od znamenitega „prireditelja“ tega pesniškega spisa! „Res, naša kupa je gorjupa, polna jada — strupa!“ Tako pravimo tudi mi ž njim. Le žal, da je toliko manj upati lepše bodočnosti Slovincem, kolikor bolj čutimo, da se dan na dan v naši sredi bolj pozablja Jurčičevo geslo:

Tvrd bodi, neizprōsen, mož jeklen,
Kadar braniti je časti in pravde
Narōdu in jeziku svojemu!

Drugi spis „Kazančiči“, iz življenja Bošnjakov, hrv. sp. Ivan Lepušič, posl. Ivan Čestimir, nam podaja milo povest o pradedu Ilijci Najdenčku — Kazančiču. V njej se proslavlja krščanska vera in kažejo dobra dela. Turško nasilstvo je seveda tudi vmes. Jezik je lep.

Val. Bernik.

Hrvaška književnost.

Hrvatski naslov u našoj starijoj književnosti. Napisao Ante Split (pseudonim). — 16°. str. 81. Cena 25 novč. — To je naslov mali knjižici, katera je jako marljivo sestavljena in pretiskana, seveda nekoliko pomnožena, iz lista: „Hrvatski Branik“, kateri res vrlo brani hrvaško narodnost

Augustula pri Raveni l. 476, postal je vladar Italije, Norika in Panonije. Leta 486. je šel sam Odoaker skozi porušeno Celje z vojsko v Panonijo na Rugove, katere je tudi njegov brat Aonolf naslednjega leta spodil od tod.

No, skoro nato udarilo v te sedaj brezvladne dežele Vshodni Goti s svojim kraljem Teodorikom Vel., kateri je Odoakerja v treh bitvah pri Akvileji, Veroni in ob Adi l. 490. premagal in leta 493. umoril, njegovo državo končal ter ustanovil veliko vshodno-gotsko kraljestvo, h kateremu so spadali, kakor se zdi, tudi južni deli Panonije in Norika.

Po Teodorikovi smrti leta 526. so udirali v naše kraje zaporedoma Heruli, Gepidi, Bolgarji, Slovenci in Longobardi, katere poslednje je bil njihov kralj Audoin dovêdel preko Dunava v Panonijo.¹⁾

Longobardi se naposled tudi polasté Norika l. 550., in grški cesar Justinijan jim dá še

Panonijo. L. 567. zmagajo Longobardi tudi Gepide; a že sledeče leto 568. odidejo s svojim kraljem Alboinom v gornjo Italijo, prepustivši panonsko-noriške pokrajine svojim zaveznikom Avarom. Avari so sicer ostali bolj v svojih trdnih seliščih med Dunavom in Tiso, a vendar so divje nasilno udarjali več nego dva cela veka na vse strani, pleneč in pustošeč včasih tudi naše kraje.

Na jugu pod Avari so začela sedaj v drugi polovici VI. stoletja iz ruskih step in tudi od severa iz karpatskih gôr prodirati nova plemena slovenska. Ker so jih huje in huje pritiskali Avari, pomikali so se Slovenci iz Panonije dalje gori ob Savi in Dravi v Norik, kjer se je brez dvojbe še ohranilo marsikaj prvotnega slovenskega življa, pa še dalje v Istro, katero so v naslednjem istotako posedli in jo slovenili.¹⁾ (Dalje.)

¹⁾ Ig. Orožen: Celjska Kronika str. 13, 14.

¹⁾ „Dom in Svet“ 1894, 474.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

VI.

Z viharnim letom 1848. je napočila avstrijskim narodom nova dôba; mogli so se prosteje gibati, ko je vsaj za nekaj časa padel absolutizem. Cesarjev patent z dné 15. sušca je odpravil cenzuro tiskovin ter obljubil, da se objavi v kratkem nov tiskovni zakon. Časniki so se množili kakor gobe po dežju in nosili med ljudstvo nove ideje v najrazličnejši obliki. S časnikarstvom ob enem se je povspelo tudi koledarstvo. „Ako se ozremo po knjigotrštvu“, pišejo „Novice“ l. 1855., „nahajamo poslednja leta tako obilost koledarjev, da bi smeli sedanjí čas res koledarski čas imenovati. Jeden skuša družega prekositi ali v notranji vsebini, ali v ličnosti vnanji, ali v debelosti, ali v ceni. Pa je tudi res, da koledarji starih časov niso niti senca proti današnjim, kateri so popolnoma bukve kakor druge bukve, in si jih jeden človek po več nakupi, ker pratikarski del je le — pridajek. Tako se je tudi v tem svet premenil. Ni torej čuda, da tudi Slovani ne zaostajajo v koledarstvu¹⁾, in da med temi tudi mi Slovenci

nočemo biti najzadnji: imamo že malo in veliko pratiko s čednimi podobami od tistega časa, kar izhaja v Blaznikovi tiskarni; to je naš „illustrirter Zweigroschen-Kalender“, ki ga nahajamo v vsaki bajtici, pa tudi marsikaj gospod ga ima rad, ker je star domač prijatelj“ itd.

Ker se je časnikarstvo in pratikarstvo tako močno prikupilo, hotel je Blaznik obedve stroki združiti in izdajati koledarski časnik ali zbornik z naslovom „Slovenski Kolednik“. Meseca svečana l. 1848. je objavil njegov program v dokladnem listu „Novic“.¹⁾ Toda koncem leta,

spisal Medaković v Novem Sadu. — Serbski koledar v Zagrebu. — Budinski narodni kalendař. — Kalendař pro časa večnost, šesti tečaj, spisal Fr. Poimon v Brnu. — Koleda, drugi tečaj, izdalo moravsko narodno društvo v Brnu. — Litoměřický všeobecný, domácí a hospodářský kalendař, 34. tečaj, spisal Medan. — Moravan. — Mali in veliki hospodářský kalendař, izdala kmetijska družba za Češko. — Moravsko-slezsky Domaci přítel od Mikšička v Brnu. — Novy evangelický kalendař od Jozefa Ružička v Pragi. — Novy kalendař katolický ali Poutník iz Prachy od Stulca. — Novy Pražsky hospodářský kalendař, tečaj prvi, spisal Medan. — Slovensky Pozorník in Vlastensky kalendař, sp Belopotocky. — Vlastensky kalendař. — Vlastensky kalendař od Filipka.

¹⁾ Vabilo se glasi: „Namenil in sklenil sem za prihodnje leto 1849. po osnovi nemških kalendrov bukve z napisom „Slovenski Kolednik“ v uredništvu gospoda

¹⁾ „Novice“ l. 1852., str. 3. navajajo poleg slovenskih te-le koledarje avstrijskih Slovanov za leto 1852: Zora, spisala Razlag in Vinkovič. — Zagrebački koledar in soštar koledar. — Godišnjak veliki in mali koledar,

ko je naznanil nov časnik, „Pravi Slovenec“, ki bo začel izhajati z novim letom v njegovi tiskarni, in kateremu bo Malavašič urednik, dostavil je te-le vrstice: „Za letošnje leto napovedani kolednik ne bo prišel na svetlo, zato ker v kamenotiskarni nisem mogel dokončati podob, katere sem namenil pridejati koledniku. Kaj slabega nisem hotel narediti, za dobro delo pa mi je zmanjkalo časa. Bo pa drugo leto tolikanj boljši.“ — Namestu „Kolednika“ je l. 1849. začel izhajati „Pravi Slovenec“; „Kolednik“ pa ni nikoli zagledal belega dné! Njegov delokrog so nekaj let prevzemale „Novice“, ki so se večkrat spuščale na koledarsko polje. Sicer so že koncem leta 1845. klicale s Prešernom: „Vsi pojte rakom žvižgat, lažnjivi pratikarji!“ in zatrijevale, da ne bodo več dajale prostora vremenskim prerokom, vendar so že v prihodnjem letniku priobčile članek: „Vremena preroki za prihodnje leto“, katerega spremljajo s to-le opombo: „Čeravno je prerokovanje vremena spoznana prazna reč, vendar še niso šli preroki rakom žvižgat in tudi ljudi še ne manjka, ki jim verjamejo.“ Leta 1847. so priporočale „stoletno pratiko“, češ, da ima mnoga znamenja, iz katerih se dá ali z nekoliko ali pa z vso gotovostjo sklepati na prihodnje vreme. L. 1851. so zopet dovolile, da je govoril v njih „Prerok vremena“, namreč Janez Čep iz Rovinja, rodom štajerski Slovenec. Dodale so spisu dolg uvod in potem še jedenkrat dostavile: „V poslednjem listu smo razodeli svoje misli o vremenskem prerokovanju; naj prejmejo častiti bravci pričujoča vodila torej le kot — novico in naj nam ob svojem času naznanijo svoje skušnje, ako je bodo poskusili.“

Tudi „Zgodnja Danica“ se je spustila včasih v pratikarstvo. Zavračala je vraže, ki se naslanjajo na pratiko, in semtertje rekla katero o duševni in politični vremenosti slovenski v splošnem. V tem pogledu sta „koledovala“ oba lista:

F. Malavašiča podati v roke slovenskemu narodu. Povabim in prosim torej vse p. n. slovenske gospode pisavce, da mi v ta namen pošljejo obilo lepih sestavkov do konca malega travna. Sestavki, kakoršnih potrebuje „Slovenski Kolednik“, so: Pesmi, kakoršnekoli vrste, toda, kolikor je mogoče, v čistem domorodnem duhu. Povesti popisi šeg in navad slovenskega naroda. Iz slovenske zgodovine imenitne prigodbe vseh časov, popisi življenja slovečih rojakov, starih mest, gradov, cerkvâ itd. Zemljopisi in štatistiški spisi slovenskih dežel in posebno njih šolsko in obrtniško življenje Ogleđ slovenske literature in umetnosti. Narodni pogovori, zastavice z uganjkami itd. Napevi k slovenskim pesmam. Vse v čisti, dobro izlikani, v čisto domači in pobožni besedi. „Kolednik“ bo imel tudi pratiko, spisek sejmov na Slovenskem in v bližnjih deželah in rodovine presvitile cesarske hiše Kar pa se tiče njegove zunanje naprave, upam si ga tako krasnega napovedati, da se mu ne bo ustrašiti nobenega družega daleč na okrog, ker ne bo le lepo natisnjen, temveč tudi z ličnimi podobami olupšan.“

„Novice“ in „Danica“, zlasti v prvi številki vsakega letnika. V vezani besedi so se oglašali: P. Hicinger, L. Jeran, M. Ravnikar-Poženčan, M. Fröhlich in drugi, v nevezani pa dr. Bleiweis, D. Trstenjak itd.

Obilo koledarsko slovstvo ptujih narodov in malenkostno koledovanje slovenskih časnikov je sprožilo uprav v sredi 19. stoletja tudi v Slovencih modérno koledarstvo. Začel je M. Vilhar, ki je dal koncem leta 1850 na svetlo drobno knjižico z naslovom: „Slovenski koledar za leto 1851., na svitlo dan od Miroslava Vilharja. V Ljubljani natisnil Ig. Al. žl. Kleinmajer. Str. 71, 8'.

To skromno delce je vreden in časten prvenec nepretrgane vrste sličnih koledarjev, ki hodijo poslej v večjem in manjšem številu, v ožjem ali širjem obsegu leto za letom koledovat med probujeni narod slovenski.

Kot pratikar nove baže se opravičuje pisatelj: „Marsikateri bo nemara rekel: Slovenski koledar nič ne velja, saj še vremena ne prerokuje! Jaz pa odgovorim: Čas prerokov je pretekkel, in ne meni in ne nobenemu ni znana prihodnjost. Človek še ne vé, ali bo po enem hipu živ ali mrtev, toliko manj pa še: kakšno vreme bo vseh 365 dni leta. Ne zamerite torej, da od prihodnjih vremen molčim, in da vsakega povabim, da si bodi sam sebi prerok, pa prerok le od dneva do dneva, od ure do ure“ itd. — Da pa vendar-le nekoliko izpolni svojo pravo pratikarsko dolžnost, navaja „po skušnjah“ dvanajst slučajev, kdaj rado dežuje in kdaj je rado lepo vreme. Drugo polovico koledarja je napolnil s svojimi pesmicami na vse mesece. N. pr. „avgustu“:

Solnce se je potopilo,
Luna je priplavala,
In med zlatojasne zvezde
Mirapolna jadrala.

Gledal solnce sem zahajat',
Lunico priplavati,
Pa srce se je solzilo,
Polno tihe žalosti!

Solnčice! povedi drago,
Siješ ti enako vsmi?
Pa zakaj jaz s svojimi brati
U temotah le ležim?

Lunica! povedi draga,
Alj je le pri zvezdah mir?
Da ga jaz in moji bratje
Tu ne najdemo nikir?

Sledí še osem izvečine domoljubnih pesmic in nekatere basni s krepkimi sklepnimi nauki,

n. pr. „Slovenec! Slavja bodi ali pa pojdi rakom žvižgat!“ „V ptujščino nezmerna zaljuba, gotova je svojsčini zguba.“

Ta koledar je imel tudi zelo lično vnanjo obliko, dostojno za vsak salon. Sicer je Vilhar čisti dobiček namenil dobrodelnemu namenu in pred novim letom že itak nizko ceno znižal, a vendar ga ni mogel razpečati. Zato za prihodnje leto ni poslal novega med svet. Izdal pa je pozneje vendar-le še dva koledarja in sicer za l. 1863. in 1867.

Ker se je umaknil Vilhar od koledarstva, lotil se je tega dela dr. Janez Bleiweis „po tisti osnovi, o kateri se je že pred več leti pomenkoval s svojim dragim prijateljem Koseskim, in po tem načinu osnoval koledar, ki noče biti le knjižica za jedno leto, temveč po svojem podobno- in življenjepisu slavnih naših domorodcev knjiga za vse prihodnje čase in si tako ohraniti svoj posebni značaj, s katerim se je prikupil vsem domorodcem, katerim je mari za domače slovstvo in umetništvo in za možake, ki so domovini v čast in slavo.“¹⁾

Ta knjižica nosi naslov: „*Koledarčik slovenski za leto 1852. Na svitlo dal dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blažnik. 8°, str. 32.*“

„Novice“ so tako-le poročale: „Prvi ali prav za prav koledarski del obsega vse, kar je za pratiko celega leta potreba. Vsakemu mesecu je odločena po jedna stran, na kateri so imenovani za vsak dan svetniki; delavniki so natisnjeni s črnimi, nedelje in prazniki pa z rdečimi pismenkami. Evangelji so zaznamovani za vsako nedeljo posebej. Zraven tega je na ravno isti strani pridejan spremin lune, stop solnca v nebno znamenje, dolgost dneva, in (kar že mora biti v vsaki pratiki) tudi vremenost po Knauerju in Herschel-ju. Vsakemu mesecu je poleg tega odločena jedna stran belega papirja z napisom: dnevnik, da si bo lahko vsakdo vsak mesec zapisaval vanj potrebne zapomnice. Kar pa še ni bilo pri nobenem slovenskem koledarju ali pratiki, in kar bi utegnilo posebno všeč biti vsem lastnikom koledarčka, je to, da je napisan vsak mesec z rdečimi pismenkami v navadnem latinskem jeziku, okoli tega poglavnega imena pa stoji, kako se naziva isti mesec v slovenskem, ilirskem, češkem, poljskem, ruskem, nemškem, laškem, madjarskem, francoskem in angleškem jeziku. Pridejani so temu praktičnemu delu še mrakovi prihodnjega leta itd. Za tem sledé lepoznanske reči v prozi in poeziji: Odkod ime koledar ali kolendar? — Odkod ime pratika? — Besedica o imenih mesecev.“²⁾ — Prva pesem

¹⁾ „Novice“ l. 1855, str. 366.

²⁾ Med drugim pravi: „Poglejmo imena mesecev v mnogovrstnih narečjih slovanskih — kakšna različnost!

Koseskega (Potažba). — Poslednja še nikdar natisnjena pesem Prešernova (Parizina). — Narodske pesmi v sedmih slovanskih jezikih nakopičene, poslovenil Fr. Cegnar.

Uvod tega koledarja razpravlja svoj in svojih naslednikov zmoter s temi-le vrsticami: „Prvo-krat se približuje koledarček slovenski v ti obliki k Vam, dragi domorodci in mile domorodke! Pred malo tedni še tega sanjal ni, da pojde po svetu. Alí — ko je slišal, da bratec njegov lanski hoče letos ostati doma, spravil se je urno na pot; nabral je, kar je v naglici mogel in spletel si venec — ne brez krasnih cvetic —, ki ga Vam podaje za novo, Bog daj! veselo leto. Ali, dragi domorodci! to Vam koledarček brez ovinkov pové (le prosi, da se zavoljo tega pri Vas ne zameri): da ne želi le samih Vas obiskati, ne le samim Vam se prikupiti; njegove iskrene želje so — očitno jih pové — da bi ga tudi hčerke naše mile matere Slave prijazno sprejele. Poklanja se torej koledarček slovenski tudi blagim Slovenkam; naj mu dobrovoljno odločijo mestice med ličnimi almanahi ptujih jezikov. Saj je krotak, kakor ves narod njegov, in ne sovraži nikogar. Bodimo pravični pravičnemu ptujemu — je geslo njegovo — ker, kdor ptuje spoštuje, zna najbolje svoje ceniti in ljubiti. Ker je pa koledarček skoz in skoz pošten Slovenec, pa tudi odkritosrčno pové: zakaj mu je toliko mar, da ga tudi Slovenke prijazno sprejmejo. Niso te želje brez preljubja za naš slovenski narod. Kakor, po starem pregovoru, gospodinja tri vogle hiše podpira, tako tudi naše mile domorodke, — oj, da bi jih brez števila veliko bilo! — znajo biti slovenščini močna podpora. Domača reč — misli koledarček — bo takrat najkrasnejše cvetela, ko bomo videli v rokah iskrenih rojakinj vsacega stanu tudi slovenske knjižice, ko bodo one prepevale zraven družih pesmi tudi slovenske pesmice. Prepričale se bodo, da tudi jezik častitljive matere Slave je lep, da tudi slovenske pesmi so lepe. To želi domovini iz srca koledarček slovenski ter se prijazno priporoči blagim domorodkam in vrlim domorodcem.“

Ta koledarski program svedoči, da je dr. Bleiweis s sotrudniki vred pričujoči knjižici in naslednjim določil kot smoter: probujenje narodne zavesti med rojaki, zlasti med ženskim spolom.

Nekak „unicum“ v slovenskem koledarskem slovstvu je „*Zora, jugoslavenski Zabavnik za*

Slabo kaže za zblizanje slovanskih jezikov, ako tako potrebno in tako lahko prvo stopinjo vzajemnosti odlagamo tako dolgo, da niti v imenih mesecev ni edinosti! Poprimimo se torej vsi Slovani v pisanju mesecev latinskih imen in ne godimo vsak svojih! Naj bo to prva stopinja vzajemnosti!“

godinu 1852. Od Radoslava Razlaga i Ivana Vinkovića. U Gradcu. 16", stranij 178. Tiskal Tancer.¹⁾ Ta knjiga je vzbudila s svojo vsebino, zlasti z životopisi in „luninim jezikom“, precēj hudo slovstveno prasko, ki ni bila brez vpliva na poznejše slovensko koledarstvo in sploh na razvoj jezika. V Bleiweisovem odgovoru zasledimo tudi neko razdvojbo o teženju in mišljenju tedanjih domačih veljakov. Zato moramo o tem novem „koledarskem boju“ izpregovoriti nekoliko obširneje.

V tem koledarju so objavili svoje spise poleg izdajateljev še Božidar Raić, Lovro Toman in Josipina Turnogradska, torej same mlade moči, ki so s to knjigo dale duška svojemu navdušenju za slovansko vzajemnost v književnosti. Zadnji spis „Svršetek“ nam pojasnjuje smer tega dela tako-le: „Eto vam Zore rodjaci vlastimili! koja stidnim licem stupi u beli svet. Nemojte misliti, da je Zora uže popolna, koja nam žarnorujnimi ustnicami naznačuje žarko solnce; svit nebeski, beli den. Zora topervo stupi v prvi stupenj svoj naravski — nestane nočne tmine, skrivaju se srbnožarne zvezdice pred kraljicom svetlom, koja počese otvarati novi den. Ako Bog dá i Slava mati, će ju skoro nasledovati prava zora, koja u krilu svojem nosi siaset ružah i cveticah iz vseh stranah širokoga sveta, da se s njimi kinči majke prestol. Naša Zora je samo vestnik one zore, koja će probuditi mlado i staro k novomu življenju . . . Svrha Zore jest pokazati put, kojim valja stupati k slavohramu — sloge . . . Njezina sladka naloga i zadaća jest: sklopiti ruke detce jedne matke, bratućedah, Slovenecah i Srbah . . . Jezik, kojega Zora govori, je dakle onaj, koj se obadvojici, Srbom i Slovencem kao sredstvo priporuča, kojim se mogu do sloge svete dokopati. Mi ga pako nestavljamo domorodnomu občinstvu kao već dovršena pred oči . . . Čto se životopisih tiče, moramo kazati, da nijesmo popisali najodličnijih glavah južne grane slavjanskoga stebila, nego za sada nam samo najbolje poznatih rodoljubah . . . U ostalom kažemo (gotovi smo, da je ono isto i želja večine slavjanskih rodoljubah), da ćemo mi blagosloviti onaj trenut, koj će nam donesti občevaljali, občeslavjanski, jeden jedini književni jezik, makar bil kitajski, samo da je obći . . .“

Ta, vsekako pretirani program je navdušeno pozdravil A. Janežič v svoji „Slovenski Bčeli“.²⁾ „Jasno ko beli den“, tako piše, „svetlo ko solnce rumeno je to, da se morajo slovanska narečja čimdalje bolj bližati, ter se naposled v jeden jedini vseslovanski književni jezik stopiti . . . Iz

globine srca bodi nam torej pozdravljena: Zora, prežlahtni biser našega mladjahnoga slovstva. Ti nam pripravljajš pot, da se naj popred Jugoslovani sjedinimo, zraven pa tudi drugim narečjem približamo . . . Bogato si nakitjena s cvetjem cele Slavije . . . Tudi ti si spoznala, da je nevarno, spoznati jedno samo narečje za občeslavensko, vsa druga pa sceloma podreti i zatreti. Jedno narečje se ima v drugom oživljati, jedno iz drugega novo moč dobivljati, jedno drugo dopolnovati. Učimo se taj marljivo vseh slovanskih narečij, skuplajmo, kar je u vsakom najboljega, ter glejmo, da se nam to neprecenljivo blago na podlogi staroslovensčine oživotvori i razvije, in prihodnost je naša.“

Temu ognjevitemu pozdravu „Zori“ sta se odzvala v nasprotnem zmislu precej odločno Fr. Cegnar v „Ljubljanskem Časniku“¹⁾ in Luka Svetec-Podgorski v „Novicah“.²⁾ Oba sta se uprla krivemu nazoru, po katerem bi se v Slovencih smelo vsako književno delo le hvaliti, češ, da se s tem književnosti in narodnemu napredku več škoduje nego hasni. Cegnar je kratko a dobro ocenil posamne spise in se o jeziku izjavil, da je v nekaterih sestavkih tako zmeden in so besede čudno skovane, tako zmešane, da se glasi ušesom kakor ubiti zvon, in lepoglasje, prvo lastnost lepoznanstva, tako močno žali.“

Obširneje je razpravljajl vso stvar Podgorski, ki je dokazoval, da je jednoten vseslovanski jezik v dejanju popolno nemogoč. Med drugim pravi: „Zora je prevzela težko nalogo voditi Slavene po poti k občnemu slovstvenemu jeziku, ter v dejanju kazati, kako se je treba pri tem ravnati. Nje početje dobiva veliko podpornikov, ki jih vabi nje imenitni namen, in nekaj najvažnejših mož je že stopilo na njeno stran. S tem se pripravljaj slovanskemu slovstvu velika prememba, i naše moči, ki le jedine kaj premorejo, začenjajo se deliti na dvoje.“ Svoje protidokaze sklepa: „Menim, da svēt, katerega Zora izpeljuje, ni niti mogoč, niti dober.“

Oba ocenjevatelja „Zore“ sta se tudi čudila, da se v življenjepisih opisujejo deloma prav malo znani in nič zaslužni možje, o drugih že proslulih po svojih delih pa ni sledú. Cegnar pravi: „Zdi se nam, da je nekatere neka osebna moč med pisatelje v životopise posadila.“ Uprav zaradi tega je tudi dr. J. Bleiweis trpko obsodil „Zoro“, češ, da so v njenem životopisju skoro vse strasti človeškega srca razbrzdane, in da je presilna, očitne graje vredna predrznost takemu spisu dati naslov „životopisje za domovinu zaslužnih domorodcah in domorodkinjah“, katero bi se imelo vse drugače imenovati.“ Nadalje piše:

¹⁾ Str. 1—27 obsegajo koledar.

²⁾ L. 1852. str. 7.

¹⁾ L. 1851. str. 415.

²⁾ L. 1852. str. 35 i sl.

„Vedno le vajeni hoditi pot mirú in sprave in prizanesljivo trpeti marsikatero strupeno puščico, ki je bila od stranke luninega jezika že na nas spuščena, tabart vendar nismo mogli dalje zatajiti resnice, ker nam ‚životopisje‘ preočitno kaže, da strastnost stranke luninega jezika sega celo tako daleč, da jim ni le ‚Novični‘ slovenski jezik trn v pëti, temveč, da morajo njemu v žrtev tudi prvi in za domovino najbolj zasluženi slovenski pisatelji biti razžaljeni. Le prisiljeni po takem početju smo ostro pa pravično sodili ne Zore, temveč nam dobro znano vedënje tistih, katerih plod je mlada Zora. Treba je bilo tudi, da se enkrat odkritosrčno porazumemo, da bo tistega negodnega pikanja konec. ‚Novice‘ se nikdar niso predrznile komu postav dajati in koga siliti, da naj piše tako ali tako, da je le narodu v korist in domovini v slavo, ker to nam je sila potrebno, ne pa puhla abecedarija in jezikomešarija. Še manj pa so ‚Novice‘ katera terega žalile, ki ni z njimi o pisanju edinih

misli, — ravno to pa tirjajo one od drugih in jim naravnost povedo, da one pišejo jezik za slovenski narod na svetu, ne pa za ljudstvo v luni . . .“

Vkljub temu, da je „Zora“ povzročila s svojim nenavadnim jezikom tako borbo, vendar je prišel na svetlo za bodoče leto nje drugi tečaj z naslovom: „Zora jugoslavenska od Radoslava Razlaga. Tečaj II. U Zagrebu 1853. 8°, 228. Tiskom i troškom Fr. Župana. — Duhu otca uzajemnosti slavjanske posvetjuje izdavatelj. V uvodu pravi: „Eto vam, rodjaci vlastimili, po drugiput Zore, koja uže smelim korakom stupi u beli svet . . . Sostavci u ovogodišnjoj Zori su stranom ilirski, stranom slovenski, stranom pako se obćeslavenskomu približuju na podlagi staro-slovenščine i rusćine . . .“

Poslej je dr. R. Razlag popustil koledarstvo, ne pa svojega „obćeslavenskega“ jezika.

(Dalje.)

Književnost.

Ogled po bolgarski književnosti.

(Spisal Fr. Kovačič.)

I. Preporod bolgarskega naroda.

(Dalje.)

Za razvoj bolgarskega šolstva si je pridobil znatnih zaslug Peter Berovič († 1871), ki je l. 1824. izdal „Bukvar“ (abecednik). S to knjigo se je začela nova dōba v bolgarskem šolstvu. — Na Bolgarskem je bilo dotlej jako malo šol, in še te so bile prav preproste. Vzdrževali so jih tu in tam duhovniki, in njih poglavitni namen je bil, da so se mladi dečki pripravljali za duhovski stan. Učenje je bilo prav hlapčevsko. Učili so se na izust časoslov (psaltir) in nekaj cerkvenih molitev. Najhujše je bilo to, da so te šole bile popolnoma grške in bolgarski otroci so se kakor papige učili na pamet ptuje besede.

V predgovoru „Bukvarja“ pobija Berovič ostro tako učenje in priporoča Bell-Lancasterjevo vzajemno metodo (vzaimno-učitelni-te školi). In ta metoda je takrat res obveljala v bolgarskem šolstvu. Dodal je tudi nekoliko beril iz fizike in prirodoslovja.

Za Berovičevim „Bukvarjem“ so se naglo množile bolgarske knjige: razne zgodbe sv. pisma, pedagoški in leksikalni spisi, odlomki iz svetne zgodovine itd. — Leta 1828. je izšel s pomočjo vlaškega metropolita Gregorija v Bukareštu prevod „Nove Zaveze“, katerega sta priredila Peter Sapunov in menih Serafin iz Eski-Zagre.¹⁾

¹⁾ Bolg.: Stára Zagóra, mesto na južni strani Balkana, severo-izhodno od Plovdiva.

Toda vse dosedanje slovstveno delovanje je bilo za pravo le slab poskus, brez prave kritične, znanstvene podlage.

Tu se pojavi v bolgarski književnosti nov, nenavaden pisatelj, ki ni bil Bolgar, vendar je postal za bolgarsko slovstvo jako znamenit in je, rekel bi, svetu odkril bolgarski narod. — To je Jurij Ivanovič Venelin.

Rodil se je l. 1802. v Veliki Tibavi (Nagy-Tibava) v bereški županiji na severnem Ogerskem. Njegov oče je bil pravoslavni duhovnik; tudi sin je bil izprva namenjen za duhovski stan, toda ni imel veselja do tega. Na vseučilišču v Levovu je marljivo proučeval slovansko zgodovino. Od todi se je preselil na Rusko, in da bi ga ne zasledili, dal si je ime Venelin, a pravo njegovo ime je bilo Guca (izg. Huca).

Nekaj časa je bil učitelj v Kišinevu v Besarabiji, kjer ga je general Inzov prijazno sprejel. Tukaj se je prvič seznanil z Bolgarji in odslej se je močno zanimal za jezik in zgodovino bolgarskega naroda. Po nagovarjanju svojih prijateljev in dobrotnikov se je šel potem zdravilstva učiti v Moskvo. S svojimi zgodovinskimi in kritičnimi članki v moskovskih časnikih je vzbudil pozornost vseučilišnega profesorja Pogodina, ki ga je podpiral in vsodbujal, naj se loti večjega zgodovinskega dela.

L. 1829. je res izdal večje zgodovinsko delo: „Drevnie i nynčšnie Bolgary . . .“ (stari in sedanji Bolgari), ki je vzbudilo veliko pozornost in vzdramilo tudi tiste omikane Bolgare, ki še dosedaj niti

ogerskega in hrvaškega kralja in avstrijskega vojvode Ladislava, mesto katerega je Avstrijo vladal; bil je celó svak pokojnega turškega sultana Amurata II., da, celó še tudi v rodu s carigrajskimi cesarji Kantakuzenovci po ženski strani.

Vendar vsa tolika moč in čast nista mogli zadovoljiti nenasitljivega srca Ulrikovega. Želel je, da nameščuje kralja tudi v Ogerski, kakor je bil njegov namestnik v Avstrijski in v hrvaških zemljah. Ali tam je bil Ulriku na poti silni Hunyady Jánoš. Da se njega iznebi, začne ga grof pri Ladislavu dolžiti, da bajè Hunyady za kralja mnogo ne mara, temveč samovoljno vlada v Ogerski, pa se je bati, da ne bi kje upravitelj celó odmaknil kralju ogerskega kraljestva. Mladi, neizkušeni kralj je grofu verjel ter pozval Hunyadyja k sebi v Beč. Hunyady sicer ne prestopi avstrijske meje, a vendar se odreče upraviteljstva ogerskega in dá svojega sina Matjaša za talnika. Ali oholi grof se ni s tem zadovoljil.

In v istini, usoda dodeli Ulriku še to, po čemer je toliko hlepel.

Hunyady Jánoš nenadno v Zemunu umre dné 11. velikega srpana leta 1456. Turki, preje pobiti, zberó se zopet ter trumoma silijo proti Dunavu. Nad nje hité sedaj križarji iz vseh dežel. Tudi kralj Ladislav pride z grofom Ulrikom Celjskim v Ogersko ter gre z njim na deželni zbor v Futak. In tu se grofu želja izpolni: Madjarji izberó Ulrika Celjskega za kraljevega namestnika Ogerske.

Ali uprav ta toliko zaželena čast je grofu provzročila propast; z vrtoglave višine strmo-glavi se Ulrik v najgloblje brezno.

Nabrana križarska vojska 44.000 môž pod vodstvom Ujlaka Nikloša priplove doli po Dunavu. Kralj Ladislav prestopi Savo ter pride s celjskim grofom vred pred Belgrad. Tam pa je čakala Ulrika smrt, — a ne slavna za križ častni i slobodo zlato, nego potajna in nenadna od nasilne usode.

V Belgradu je bil poveljnik Hunyadyjev starejši sin Lasló (Ladislav). Grof Ulrik, kakor je črtil očeta Hunyadyja Jánoša, tako je hotel odstraniti tudi oba njegova sina; a mu je izpodletelo. Hunyady Lasló je spoznal Ulrikovo nakano, poklical grofa k sebi ter mu v pogovoru očital kovarstvo in izdajstvo. Beseda dá besedo; Ulrik mahne z mečem, a Lasló prestreže mahlje in v roko ranjen zavpije: Ubijte Celjana! Na kar planejo Madjarji s svojimi meči ter grofa posekajo, Hunyadyjičev ujec Szilágyi Mihaly pa odseka mrtvecu glavo. To je bilo na dan svetega Teodorja dné 9. listopada l. 1456.

Tako je končal poslednji celjski pokneženi grof Ulrik II. Pri pokopu v minoritski cerkvi v Celju, kamor je bilo truplo ubitega kneza prepeljano, doviknil je glasnik trikrat žalobno: „Grafen von Cilli und nimmermehr!“¹⁾

(Dalje.)

¹⁾ Obširneje o tem Orožen, C. Kron.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratike“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

Življenjepisje „Zore“ je provzročilo, da si je Bleiweisov koledarček „osnoval nalogo, biti Plutarček slovenski in se po tem posebnem namenu ločiti od vseh drugih koledarjev“.

„Koledarček slovenski za navadno l. 1853. Na svitlo dal Dr. Janež Bleiweis. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blažnik. 8°, str. 64. — Koledarski del je jednak prejšnjemu letu; druga vsebina, „Koleda“, pa taka-le: Želja koledarčka, zložil F. Cegnar. Valvasor, spisal Bleiweis. Zgodovina papirja je zgodovina omike človeške, spisal Bleiweis. Stari Slavjani, spisal M. Vrtovec. Obujenje od smrti, spisal J. Š. . . Karkolj je zdaj zakrito, bo neki dan očito, spisal J. Š. . . — Življenjepis Valvasorjev začinja s temi-le besedami: „Po obrazu poznati za domovino zaslužene može je gotovo drago vsakemu domorodcu, in želja že

mnogokrat razodeta. Namenil sem se tej želji ustreči, in jedno ali po dvoje podob slavnih Slovencev koledarčku privedati vsako leto. Ako Bog dá in prijaznost Slovencev, da koledarček doživi mnogo let, zna se tako nabrati množica dragih spomenikov, katerih ogled nas bo živo opominjal domoljubja vrlih rojakov in v nemal srca naša: biti po njih zgledu vredni sinovi drage očetnjave svoje. Ako pa nemila usoda prerano odstriže živobitje koledarčku, naj bo začetek njegov poziv drugim nasledovati delo začeto.“ — Koledarčku je priložena slika Valvasorjeva.

Tudi Jožef Godina-Verdelski je dal na svetlo „Koledarček za leto 1853.“ Knjižica je jako lična in ima sliko Trsta iz l. 1670.

Koledarček slovenski za navadno leto 1854. itd. (8°, str. 64.) je prinesel sliki Fr. Miklošiča in Val. Vodnika. Prvega je opisal J. Navratil,

drugega pa Dragotin Dežman. Ostale spise so priobčili: D. Trstenjak: Slikar. Prevél Jeriša: Zadnje pismo rajnega vladike Črnogorskega Petra Petroviča Njogoša I. Prevel Podgorski: Metod, slovenski apostelj. Levstik: Božična (pesem). Prešeren: Licova strelci. Dežman: Blesko jezero. Cegnar: Najlepša dota. Levstik: Dekle in tica. Dr. Bleiweis: Iskrice življenja, posvečene mojemu prijatelju.¹⁾

V tem koledarju pri posamnih mesecih ni več zapisano „namišljeno vreme“. V opombi pravi urednik: „Prazno vremensko prerokovanje smo namestovali vsaki mesec z dnevnikom važnejših dogodkov in s posebnim ozirom na dežele slovenskega naroda, začeni s starimi časi.“

Koledarček slovenski za navadno leto 1855. itd. (8°, str. 64.) ima sliki Žige barona Zoisa in Stanka Vraza. Življenje prvega je opisal doktor Bleiweis, drugega pa D. Trstenjak. Sledé: Dorota, narodna igra, spisal M. D. P. Trikratno srečanje, spisal Ivan Kuk. Potovanje po okrajnah slovenskega naroda, ulomek, spisal P. Kozler. Kočevari, spisal Istinič. Proklete grablje, zložil D. Dežman. Prizanesi, mila! zložil J. Stefan. Kukavica, Cena starosti, Mraz v srcu, Pred Bogom bomo vsi jednaki! poslovenil Cegnar. Pasji Turci lulo nabašite! Vilenska pesem, poslovenil Svetec. Vožnja slovenščine, zložil Hicinger. Torbica narodnih prigovorov, nabral po Istri Jakob Volčič. Za vzgled naj sledí Hicingerjeva: Vožnja slovenščine!

Kdaj so počasi jo
Vlekli volički,
Zdaj pa jo peljejo
Čili konjički.
Mnogo voznikov je,
Kdo jih če šteti!
Iščejo križem se
Vsi prehiteti.
Stranski tam hot! kriči,
Bistahor! prednji;
Stranski tu žene hi!
Stoj! ha! poslednji.
Čudno! da dalje gre,
Da se ne zvrne,
In da se skoro že
Vse ne raztrne!

Koledarček slovenski za prestopno l. 1856. itd. (8°, str. 71) s slikama Val. Staniča in Jurija

¹⁾ Iz tega spisa n. pr.: „Luna mila! jednaka se mi zdiš pravemu prijatelju: vidimo te šele, ko je solnce sreče naše za goro šlo. — Od Boga izvira jedinost, od vraga prepir. Zakaj neki to? Bog je en sam, vragov pa veliko. — Kdor išče stanovitnega veselja v hrupu sveta, zgrešil je že pravo pot do njega. — Ne ljubi sam sebe, pa bodi sam sebi prijatelj! — Pred trugo svojo stopi, kakor pred posteljo svojo. Le slečeš se! — Za vse imam roko na srcu, za nega le srce na roki!“

Japlja. Oba življenjepisa sta posneta po „Drobtinicah“, kjer jih je Slomšek priobčil. Drugi spisi: Sorica in pa Soričanje, spisal A. Likar. Krst ob smrti, po ilirskem J. Levičnik. Pravljičice iz življenja smešnega kraljevega svetovavca Jana Klenovskega, navadno Palček imenovanega, spisal dr. Bleiweis. — Mlada Breda, Nuna Uršica, priobčil Rodoljub Ledinski. Katrinčica, zl. M. Valjavec. Janko cigan, zložil D. Dežman. Človečji sled, zložil Rodoljub Ledinski. Čveteri vek ali dōbe sveta. Po Ovidiju M. Valjavec. Komu? Zapisal J. V. Primula veris, po Lenau-u. Nova cvetlica, zložil A. Praprotnik. V spomin Prešernu, zložil Jankomir. Med in pēlin, zložil Hicinger. Summo Jovi, zložil J. Jenko. Torbica narodnih prislovic, nabral Jakob Volčič. Za vzgled bodi Hicingerjeva „Med in pēlin“:

Nekaterim pesnikom!

Mislil bi, ptičice,
Ktere med nami
Koli glasijo se,
Slavčki so sami.
Smeja se kakor med
Sebi mnogtera;
Da ji nihče ni spred,
Njena je vera.
Graja pa naj na to
Reč se ji mala,
Precej srđito bo
Vsprot začvrčala.
Ptičice! s tem gubi
Slava se vaša;
Slavček, se meni zdi,
Tak se ne znaša!

Slovníčarjem!

To se mi čudno zdi:
Črkice se drži
Vsak iz vse moči;
Kakor da črkica
Bila modrost bi vsa,
Bila bi sreča vsa!

To je bil zadnji Bleiweisov koledarček! Nehal je izhajati, ker so drugi koledarji s sličnim smotrom stopili v javnost.

VIII.

Ko so okoli l. 1850. jeli prihajati na svetlo razni koledarski letniki in zborniki, katerim je bil glavni smoter poučni in zabavni del, pratika pa le nameček, lotilo se je koledarstva zlasti mnogo duhovnikov. Razna katoliška (politična, gospodarska, znanstvena, zabavna) društva, ki so se po odpravi absolutizma jela snovati, podajala so leto za letom svojim členom letna izvestja s pratiko vred. Kakor so bila društva

sama nekaj odpor tedanjemu silovitemu navalu časa, ki je pod krinko slobode in naprednosti izkušal z dejanjem, z besedo in s pismom pogaziti vse versko prepričanje in iztrebiti versko mišljenje, tako so tudi koledarji, kot njih glasila, delovali pred vsem nato, da bi dramili, ohranjali in utrjevali med svojimi čitatelji katoliško zavest. V mnogo tisoč izvodih so leto za letom romali med svet. Ko so se narodi, dobivši ustavo, vedno bolje zavedali svoje narodnosti ter se slobodnejše razvijali, hotelo je obveljati načelo, da „gre moč pred pravico“, da smejo večji narodi zatirati manjše. Zato zasledujemo v koledarjih te dobe z jedne strani teženje po verstvi in narodni jednakopravnosti, z druge strani pa delovanje za neodvisnost od vsakega oblastva, oziroma načela, ki so v nasprotju z resnico in pravico.

Romanski narodi so imeli nekake koledarske zbornike že v prejšnjih stoletjih, zlasti v 18. stoletju; tudi med Nemci jih zasledujemo, a ne v toliki meri. Bojevit značaj pa je dobilo koledarsko slovstvo zlasti v sredi 19. stoletja. V tem pogledu so bili Nemci nad vsemi drugimi narodi¹⁾; od njih so se učili tudi Slovani.

Med Slovenci se je že l. 1848. pojavilo v posamnih veljakh neko teženje po vzorih in smotrih, ki se s pravim narodnim duhom niso prav nič strinjali. „Celjske novine“ so bile njih glasilo. „Novice“ in „Danica“ (ozir. „Cerkveni časopis“) sta se odločno upirala takemu novotarjenju. Slomšek, ki je že l. 1846. jel izdajati „Drobtinice“, vzbudil je z And. Einspielerjem vred l. 1852. družbo sv. Mohorja, katera naj bi „razširjala med Slovenci dobre katoliške bukve ter podpirala pobožno, lepo obnašanje in ohranjevala katoliško vero med slovenskim ljudstvom“. V isto svrhu so z l. 1855. začeli nekateri duhovniki dajati med narod ljudske koledarje.

Po nasvetu semeniškega spirituala Jurija Volca sta priredila novomašnika Janez Božič in Matej Fröhlich „*Koledar za Slovence s podobami, k poboljšanju katoliškega duha, za navadno leto 1855. V Ljubljani. Založil Janez Giontini. Tisek L. Sommera na Dunaju.*“ 8°, 68. — Vsebina razven koledarskega dela: Pesmi: O novim letu. Presveti, mogočni Devici. Poučni sestavki: Deset božjih zapoved (v vzgledih). Nekteri deželni patroni. Hoja na polje. Sv. Monika. Blaga gospa in keršenik. Ne vse! Trdovratnež

¹⁾ Omenjam pred vsem priljubljeni „Kalender für das katholische Volk“, katerega je dajal na svetlo ustanovitelj katoliških rokodelskih družb Adolf Kolping, po njegovi smrti pa S. Schäffer. Znamenit je bil tudi „Katholischer Volkskalender“ iz Schwanove knjigarne v Kolinu. Dalje: A. Stolz. „Kalender für Zeit und Ewigkeit“, „Marien-Kalender“ itd. Spretni koledarniki so bili: doktor A. Jarisch, dr. S. Brunner, Vogel i. dr.

in vest. Popotnik. Tolažba kristjanam. Cerkev svetiga Petra v Rimu. Tolažbini reki. Dve vošili za novo leto. — Vsi ti sestavki so prosto poslovenjeni po Jarischevih koledarjih prejšnjih treh let; tudi slike so iz njih povzete.

Po mični in dobro npravni vsebini ter po prikupljivi vnanji obliki in ličnih slikah se je ta koledar ljudstvu tako priljubil, da je doživel deset letnikov.

V družbi z Janezom Volčičem sta spisala prejšnja dva pisatelja „*Koledar za Slovence s podobami, v poduk in kratek čas, za prestopno leto 1856. Sostavila F. in B. Drugi tečaj. V Ljubljani.*“ itd. 8°, 76. — Vsebina: Pesmi: Poglavitni grehi (v spevih). Vse mine. Drevár. St. Kancjanska jama. Sveti križ. Taka je bila in taka bo. Premislek. Nepričakovano snidenje. Zmešnjava. Ples. Svet. — V prozi: Apostoli: Strah Božji. Še nekatere bogoljubne budila za kerščansko držino (poslov. P.). Skopuh. Spreobrnjeni tolovaji. Kapucinar. Poslednja sodba. Poredni sin. Stara povest o novi obleki. Slabe in dobre navade per hiši. Razven tega še več krajših sestavkov. — V koledarskem delu je zanimiv članek „vremenska pratika“. Pisatelj navaja po vrsti slovenska imena mesecev. Namesto oktobra pa piše: „Deseti mesec, (naj bi se že imenoval kakor koli bi hotel, da bi le Kozopersk ne bil!)“ Pod črto dostavlja: „Pravdo! naj velja kar hoče! Jaz deseti mesec v letu nočem biti več Kozopersk; vse rajši, le Kozopersk ne! — zakaj bi le jaz imel tako grdo, ostudno ime; ker imajo vendar vsi mojih enajst bratov lepa imena? — Če se me ne usmilita in me prekrstite nočete, ljubi Slovenci! (pri družih narodih vseh imam poštena imena) vam napovem, da bom pravdo vzdignil zoper vas. Zastonj je bila moja prošnja pred nekaj leti že v „Novicah“¹⁾ zastran tega, jaz sem še vedno le Kozopersk. Zdaj pa ne bom več dolgo prosil, zdaj vam bom pa v kratkem pravdo napovedal. Če je moj sosed Listopad užugal, da ga več Listognoj ne imenujete; bom le videl, ali bom tudi jaz ali nel? Torej zadnjič se podpišem še Kozopersk.“

Z nastopnim letom je prevzel uredništvo koledarja Jernej Lenček, kapelan v Žiréh, in mu nadél novo ime: „*Slovenski Romar. Koledar v poduk in kratek čas za navadno leto 1857. Pervi tečaj. V Ljubljani. Založil Janez Giontini. Natisnil R. Milic.*“ 8°, 84. — V uvodu je objavil svoj program tako-le: „Slovenski Romar sem in hočem biti svojim ljubim Slovincem. Romal bom po domači deželi, pa tudi v ptuje bom rad pogledal; obiskoval bom domača božja

¹⁾ Primeri: „Novice“, l. 1854. str. 218, članek s Štajerskega: „Pojdi rakom žvižgat, Kozopersk!“

pota, pa tudi ptujih zanemari ne bom; govoril bom o domačih rečeh, pa tudi o ptujih bom rad kaj opomnil; oziral se bom posebno na svete, božje reči, pa tudi družih navadnih vsakdanjih zadev zgrešil, pozabil ne bom. Šel bom po navadi romarjev semtertje od hiše do hiše, od fare do fare, od mesta do mesta, povsod bom ogledoval, poslušal, popraševal in si vse zapomnil; potem pa kot pošten in pobožen romar Slovincem to povedal, razkazal in priporočil, kar služi Bogu v čast in hvalo, Slovincem pa v njih dušni in telesni prid, v njih časno srečo in večno zveličanje. Po navadi romarjev, bom tudi še letos in v prihodnje marsikako mično podobico svojim prijateljem prinesel. Popotovaje po svetu bom v svojo romarsko torbico jemal tvarino vsake vrste in iz nje Slovincem delil to, kar je potrebno, koristno in prijetno, kar jim bo v poduk in kratek čas, pobožnemu duhu pa ne nasproti. Želim dolgo dolgo živeti, nikdar umreti, želim vsako leto poprijeti za romarsko palico in romati po svetu, romati po ljubi slovenski deželi . . . Ker hočem biti priden in pošten romar, zaupam, da me bote z veseljem pod svojo streho in v svoje družine sprejemali, zaupam, da me bote sami za ljubo imeli, pa tudi drugim kot poštenega, pobožnega hišnega prijatelja blagovoljno priporočevali . . .“ Razven koledarja (str. I.—XXIII.), ki obsega tudi rodopis avstrijske cesarske rod-bine, dóbe časov in sejme, podaje knjižica tudi članek: „Prerokovanje za vsak mesec“, sestavljeno v šaljivo-poučnem zmislu. Pesmice, večinoma nabožne vsebine, so priobčili M. Fröhlich (o glavnih praznikih: „Božična“, „Velikonočna“, itd. Kje je Slovencev očetnjava? Hrepenenje živine po železnici. Pojmo radi!), Janez Majnik, Jurij Varl in Jernej Lenček. Hicinger je opisal „apostelje slovenske zemlje“, „Zgodovino Ljubljane“, P. in Likar „prigodbe“, L. Dolinar „prigodbe nekdanjih časov“; urednik Lenček sam pa je poslavil Ljubljano in podal razne nasvete, kako naj se slovenska metropola razširja in diči ter v čem naj Slovenci sploh napredujejo. Slike so povzete iz nemških koledarjev, a so jako lične.

„Že lansko leto je Romar opomnil, da so njegove želje, da bi se ta knjižica v večje letne bukve razširjala, ter koledarski del le kot nameček prideval.“ Tako piše v vvodu „Slovenski Romar. Koledar v poduk in kratek čas za leto 1858. Drugi tečaj. V Ljubljani, založil Ničman. Natisnil L. Sommer na Dunaju. 8°, strani 147. Razven strogo koledarske vsebine (str. I.—XII.) obseza tudi razne pesmice in zabavno-poučne spise. Pesmi so priobčili: J. Lenček, Jož. Hašnik, Jan. Volčič, P. Hicinger, Kajetan

Hueber in M. Fröhlich.¹⁾ Ostali spisi: Sveti mučenci slovenske zemlje, Ljubljansko močvirje, spisal Hicinger. Popis Križne gore in božjega pota, spisal J. Bevk. Cerkev sv. Petra v Rimu, Sestra usmiljenka, Spoštovanje znamenj božjih ob potih, Nekatero besede Romarja zastran znamenj ob potih, Molite radi! Afrika na zapadni strani, Žirovski svet, Kaj Romar Slovincem za leto 1858. nadalje vošči in svetuje, spisal J. Lenček. Prva hranilnica v deželi, Prigodbe nekdanjih časov, spisal L. Dolinar. Kratkočasne, spisal J. Marn. Najdeni zaklad, Dva godca — srečna v nesreči, sp. M. Fröhlich, itd. Koncem knjige je „Vodilo za navadno l. 1858.“:

Bodi pobožen, previden in delaj čvrsto:
Blagoslov božji — obilno plačilo ti bo!

Znamenit je ta malenkosten napis zaradi tega, ker so poslej slovenski koledarniki po vzgledu pratike takoj na drugi strani naslovnega lista priobčevali „geslo“ ali „voščilo“ za dotično leto.

Čprav si je želel „Romar“ mnogo let, vendar ni doživel niti tretjega tečaja. Za leto 1858. je spisal poseben koledar učitelj Andrej Praprotnik z naslovom: „Koledar slovenski za navadno leto 1858. Dal A. Praprotnik. Tretji tečaj. V Ljubljani. Založil Janez Giontini. 8°, str. 24. — Ta knjižica je prav za prav tretji tečaj Božič-Fröhlichovih koledarjev. Takoj na drugi strani se predstavlja Slovincem s sledečo kitico:

Koledar neskušen
Podam se na pot,
Upljivo zanašam
Na Slave se rod.

Koledarski del in poučno-zabavni dodatek sta urejena po prejšnjih dveh letnikih, samo slik nima ta knjiga. Za pravim koledarjem sledi „Kratki gospodarski koledar“ po Zalokarjevih virih. Vse ostale sestavke je spisal urednik sam, in sicer Trnovska cerkev v Ljubljani. Božič (povest). Venec domačih pesmic. Nameček. Nekatera prerokovanja za to in vsako leto. Nekatera zdravila. Nekatera vprašanja. Kratkočasnice. Svetle iskricice. Za vzgled naj sledé „nekatera zdravila“: „Za lenobo — pridnost. Za presite — post. Za pijanost — prazna mošnja, čista voda. Za nevoljneže — potrpljenje. Za zmikovce — ječa in delavnica. Za surovo obnašanje — leskovica ali brezovka. Za prehud jezik — molčanje. Za ponočnjake — patrola. Za prevročo mlado ljubezen — pošten zakon. Za opešane prodajalce — dosti kupcev.“ (Dalje.)

¹⁾ Zanimiva je Fröhlichova pesem „Štongrajtarfalot“, ki jo je postavil „kot spominek takoimenovanim štongrajtarjem in falotom, ker je po napravi železnice dozdanja vožnja po veliki cesti nehala“.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

Dočim so se slovenski koledarji s pratikami vred l. 1857. tako namnožili, da so „Novice“ nad tem že izrazile nevoljo, češ, čemu toliko knjig o isti tvarini, da druga drugi jemlje ugled, potihnili so v par naslednjih letih vsi zasebni koledarniki razven jednega. Le Peter Hicinger, župnik v Podlipi, je spisoval, do cela osamljen, koledar do leta 1864., oziroma do l. 1867. Vsi drugi znani sotrudniki in izdajatelji dosedanjih koledarskih zbornikov so posvetili svoje moči društvu sv. Mohorja, ki je za leto 1858. prvič izdalo *Koledo* kot društveno knjigo.

Hicinger je bil že doslej jeden izmed najmarljivejših in najspretnjših koledarskih pisateljev. L. 1851. je priobčil v „Novicah“ ljubeznivo „novoletnico“, katero začinja s to-le kitico:

Rad pratkar, novičar
Z voščilom se bliža,
Da bogat petičar
Se k njemu približa,
Mu dati petico,
Še raje šestico.

Dve leti pozneje se je pošalil na istem mestu s pratikarji, češ,

Ni ne pratik v novem leti,
Ni ne pratkarjev šteti,
Vsak bolj modrega se kaže,
Od mirú in vojske laže;
Vsak predjal bi vse na sveti.
Biti dobri gospodarji
V svoji hiši pa ne znajo,
Vprek in križem vse ravnajo.
Ne bodite več čenčarji,
O lažnjivi pratikarji! itd.

V „Zgodnji Danici“ je l. 1856. objavil poraben spis: „Nekaj zastran naših koledarjev.“ „Utegnil bi pri tem napisu kdo misliti“, tako piše sam, „da bo našel kak pretres priloženih sostavkov našega dvojnega koledarja ali naše velike pratike. Pa to ni namen pričujočega spisa, dasiravno se sme mimogredé izreči želja, da bi bilo dobro, nekatere sostavke prej dobro pretresti, ali gredó v koledar in nekatere podobščine prej prav pogledati, ali so primerjene spisu, in da bi bilo tudi bolje, koledar za Slovence po imenu obilnejše razločiti od slovenskega koledarja. V sledečih besedah naj se več le to razloži, kateri svetniki ali sveti spomini naj bi se pred drugimi jemali v naše koledarje in pratike; zakaj

v tem se lahko doslej zapazuje nekolika pomanjkljivost, sicer v koledarji za Slovence v večji meri, kakor v slovenskem koledarju. Kaj tedaj? — 1. Ljudski koledarji naj se bolj vjemajo s cerkvenim koledarjem. 2. Naši koledarji naj se posebno ozirajo na svetnike slovenskih krajev. 3. Ljudski koledarji naj obsegajo tudi svetnike med ljudstvom čislane, kakor posebne priporočnike in patrone.“

Po tem navodilu je popolnoma sam spisal šest koledarskih letnikov po vrsti, katere je zalagal J. Giontini, tiskal pa R. Milic. Priznati moramo, da pratikarski del je sestavljal tako izborno, obsežno in zanimivo, kakor nobeden slovenski pratikar pred njim, pa tudi ne za njim. V zabavnem delu je priobčeval največ zgodovinske spise, v katerih je zabeležil marsikako manj znano zgodbo ali črtico iz častne slovenske in slovanske minulosti.

Nastavljajoč na tretji koledarski letnik za l. 1858. je spisal: *Domač koledar slovenski za navadno leto 1859. Spisal P. Hitzinger, Podlipski farnik. Četrty pomnoženi tečaj. S podobo Bleskega jezera. V Ljubljani. Založil Janez Giontini. Natisnil J. Rud. Milic. 8°, strani 72.* Na drugi naslovni strani prinaša običajno pratikarsko voščilo:

Osemnajst stoterno leto,
Vrh devet in petdeseto
Naj bi, kot je to število,
Toljko srečo vsem delilo.

Vsebina je razdeljena v razne oddelke. „Godovni in zvezdoznanski koledarček“ navaja natančno vse pratikarske stvari, n. pr. o štetvi časov, o nebesnih prikaznih, planetih, kometih, mrakovih, o zvezdišču, o posebnih ogledih na nebesu za vsak mesec posebej, o godovih, postih itd. Nedelje in prazniki v godovni pratiki so tiskani z rdečim tiskom. Ob robu strani posamnega meseca poroča o solnčnem in lunskega stanu ter o dozdevnem vremenu. Godovni del se odlikuje od prejšnjih koledarjev, ker navaja zlasti one svetnike, kateri so med Slovenci posebno znani. — „Zgodovinski in zemljepisni koledarček“ popisuje statistični pregled vse zemlje, zlasti katoliške cerkve, avstrijskega vojaštva, ministerstva, rodopis cesarske rodovine itd. — „Gospodarski, opravični in potni koledarček“ poučuje o kolkovinah, o vožnji po železnici in po pošti, o pošiljatvi pišem in dacarini, o meri, o novih in starih denarjih (priložena je tudi

tabela, na kateri so vsi novi denarji naslikani), o sejméh po celi Sloveniji in sosednih deželah. — Pod zaglavjem: „Nekaj za cerkvenopravni koledar“ razpravlja sicer na kratko, a jako dobro o zakonskih zadržkih. — V „podučnem in zabavnem koledarčku“ odpira „ogled po svetu in domovini“. Opisuje nove najdbe na nebu, Dunaj, Rim, stan katoliške, razkolne in protestantske cerkve. Zanimivi za domačo zgodovino so členki o Akvileji, o Bleškem jezeru, o Gospej sveti, o vojski pred Metulom, na Vipavskem, pod Siskom, o sv. Hijeronimu itd. Naposled poroča o kmetijskih, šolskih in raznih drugih rečéh ter završuje s tremi pesmicami.

Naslednje koledarske letnike je razširil Hicinger v toliko, da so obsegali nad sto strani; med temi pa je bilo po 78 strani pratikarske vsebine. Poročila o lunskih premembah in o dozdevnem vremenu je namestil z jako mičnim zgodovinskim koledarjem, ki hrani marsikako dobro zrno naše domače povestnice.

Domač koledar slovenski za prestopno leto 1860 . . . Peti pomnoženi tečaj . . . 8°, str. 106. — Voščilo:

Kako novo leto je? se vpraša.
Je prestopno, več en dan prinaša.
Tudi osoda srečen dan pridaj,
Pa nesrečne prestopiti daj

V „ogledu po svetu in po domovini“ opisuje zvezde in zvezdišča na nebesu, mesta: Babilon, Ninive, London, Trst. Zanimivi so krajši sestavki: Borovniški viadukt, Gornjegraški samostan, Emona in Akvileja v dneh cesarja Maksimina, Slovenci v brambi cesarja Friderika IV., Slovenska zemlja o veliki francoski vojski, in životopisi škofa A. A. Wolfa, misijonarja Knoblarja, vojvodinje Viride. Slednjič podaja še par gospodarskih nauk in pesmic.

Domač koledar slovenski za l. 1861. . . Šesti pomnoženi tečaj . . . 8°, str. 106. — Voščilo:

Kaj bo novo leto dalo,
Prerokvati pač ne vem;
Da bi srečno se skazalo,
Le Boga prositi smem.

„Ogled po svetu in po domovini“ poroča o zemljepisnih najdbah, o starih egiptovskih mestih, o Parizu in Mariboru, o Postojnski jami, o Velesovem, o Atili in Avarih, o Turkih na Slovenskem, o Eneji Silviju in škofu Juriju Stobeju. Za tem pové še par besed o kmetovanju, živinoreji, gozdarstvu in končno navaja tri pesmice.

Domač koledar slovenski za l. 1862. . . S podobo Iderskega mesta. Sedmi pomnoženi tečaj . . . 8°, str. 115. — Geslo mu je:

Kaj čakam od novega leta?
Li mir, li nemir mi obeta?

Kdo mir pač je v stanu deliti?

Le Bog ga zamore dariti.

V ostalem piše o snovi nebesnih teles, o starih indijanskih mestih in stavbah, o Moskvi in Petrogradu, o Celovcu in Idriji, o začetku staroslovenskega in novoslovenskega slovstva ter o sedanjem stanu njegovem. Završuje zopet s tremi pesmicami in z vzgledi za opravilne spise.

Domač koledar slovenski za l. 1863 . . . S podobščino škofa Friderika Baraga. Osmi pomnoženi tečaj . . . 8°, str. 116. — Geslo:

Blagor obeta se semtertje,
Dalje pa manj ga nahaja se;
Pravi pa blagor je gor z nebes,
Bog ga to leto nam daj zares.

V poučnem delu poučuje o prvinah naravnih stvari, popisuje sveta mesta v Palestini, Carjigradu, Gorico, Cerkniško jezero. Razven sicer običajnih stvari prinaša tudi životopis škofa Barage in spis v tisočletni spomin prihoda svetega Cirila in Metoda na Slovensko.

Domač koledar slovenski za l. 1864. . . S podobščino sedanjega Velehrada. Deveti pomnoženi tečaj . . . 8°, str. 108. — Geslo:

Prestopno je leto
In dni več ima;
Naj vsacega blagra
Nam tudi več da.

Poleg pratike poroča o novih zemljepisnih najdbah, opisuje Velehrad, Celje, otok Barbano; slednjič objavlja nekaj zgodovinskih črtic o sv. Mohorju in Fortunatu in o Žigi Herbersteinu.

L. 1861. so pisale „Novice“ o Hicingerjevih koledarskih letnikih: „Jako se je priljubil Slovencem ta koledar. Pa je tudi res vreden, da ga radi imajo, ker je za sto in sto stvari, ki jih človek vsak dan potrebuje, zanesljiv svetovalec.“ Čeprav je tedaj že družba sv. Mohorja pošiljala med Slovence svoj koledar, vendar je tudi Hicingerjev imel zmerom dovolj prijateljev in čitateljev. Po pravici so rekle „Novice“ o zadnjem letniku: „Kar smo v pohvalo Hicingerjevega koledarja že osemkrat rekli, rečemo z dobro vestjo tudi devetkrat: da ga nimamo bolj praktičnega koledarja od tega; česar leto in dan potrebuješ za vsakdanje potrebe, nahajaš v njem.“

Ko je Matica Slovenska, ustanovljena ob tisočletnici Ciril-Metodijski l. 1863., potrjena dné 4. svečana leta 1864., stopila v javnost, sklenil je takoj nje odbor, da hoče za l. 1865. ob svojih troških dati na svetlo izvrstni koledar P. Hicingerja kot društveno knjigo. Ta sklep je Matica tudi zvršila in poslala med Slovence kot

prvo svojo knjigo: *Koledar slovenski za navadno leto 1865*. Izdala „Slovenska Matica“. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blažnik. 8°, str. 110.
— Tudi tej knjigi je dodal geslo:

Doba preblaga
Narôdu zori,
Leto za letom
Naj lepše svetí!

Koledarski del (str. 1—76) je sestavljen do cela tako, kakor pri prejšnjih letnikih; le zgodovinski koledar ob robu strani vsakega meseca je nekoliko bolj obširen. Pod zaglavjem: „Narodne stvari“ objavlja zgodovino, pravila in ustanovnike Maticе Slovenske. Razven tega objavlja: Lujize Pesjakove slavospev Matici; o raznih pomenih besede „Matica“, spisal Davorin Trstenjak; štirinajst slovenskih sestric, njihov brat in njihova mati.

Tega koledarja se je natisnilo 1200 izvodov; ustanovnim členom se je poslal trdo vezan, letnim pa mehko vezan. Ker je imela Matica le 717 členov, zato je trpela s koledarjem izgubo 201 gld. 72 kr. S tem pa se društvo nikakor ni oškodovalo, ker toliko vsoto bi itak moralo potrošiti za ono letno poročilo, katero se mora po društvenih pravilih vsako leto dati udom. Vrhu tega se ne smé prezreti, da je le-ta koledar Matici mnogo več koristil, nego napravil troškov, ker so družabniki začeli jako pristopati, ko so zvedeli, da jim že prvo leto nekaj podá. V prvih šestih mesecih se je zglasilo namreč le 157 udov; ko pa se je zvedelo, da izide koledar, narastlo je število kmalu na 717.¹⁾

Pri prvem občnem zboru Maticе Slovenske dné 11. velikega travna leta 1865. je predlagal dr. Bleiweis, da Matica to knjigo zopet dá na svetlo. Dav. Trstenjak pa je izrazil željo, naj bi prvi del imel le kratko koledarsko vsebino

¹⁾ Letopis Mat. Slov. za l. 1866., str. 6.

in naj se imenuje: *Letopis Maticе Slovenske*. Zbor je sprejel ta predlog.

Nato je pri prvi odborovi seji dné 22. rožnika leta 1865. dr. Bleiweis svetoval, naj bode Letopis iz dveh delov, koledarskega in poučnega, in naj se izvoli oddelek treh odbornikov, da ga dadó na svetlo. Ker pa so nekateri odborniki izjavili željo, naj bi v Letopisu ne bilo nič koledarskega, in je Praprotnik povedal, da prideta že dva druga koledarja na dan, sklenil je odbor, da izdá Matica Letopis brez koledarja in sicer v več zvezkih.

A že v naslednji seji 11. prosinca l. 1866. je profesor Jožef Marn v imenu tajništva povedal, da je za Letopis došlo premalo zrelih spisov. „Ko bi se torej prvi zvezek tudi spravil na dan“, tako je dejal, „kdo nam je porok, da ne bode prvi zvezek tudi zadnji, — kar se je bilo primerilo nekdanjemu slovenskemu društvu.“ Po tej izkušnji nasvetuje, da se razpisani letnik za zdaj pusti, in da se izdá le po Maticinih pravilih „Letno sporočilo“ o njenem delovanju in gibanju. Ta predlog je bil sprejet. Ko se je pa pri prihodnji seji prečital zapisnik prejšnje seje, nasvetoval je dr. Bleiweis k točki o „Letnem sporočilu“ iznova, naj izdá Matica po vzgledu drugih Matic za leto 1867. koledar z letopisom ter naj ga izdaja potem redno vsako leto. Koledarski del naj oskrbi dekan Peter Hicinger, a v nekoliko krajši obliki, letopis naj sestavi tajništvo, ostale spise pa odborniki. Sicer je Božidar Raič izrazil mnenje, bi se li mogla Matica združiti z družbo sv. Mohorja tako, da bi vkupe dajali obe družbi koledar in sporočilo o svojem delovanju. Ker pa je bilo za to leto že prepozno, razloči odbor, da se predsedništvo Maticе pismeno dogovori o tem z uredništvom družbe sv. Mohorja; sicer pa, da se za l. 1867. dá na svetlo koledar s sporočilom vred še pred občnim zborom, in da se po drja. Coste svétu imenuje „Koledar in letopis slovenske Maticе“.

(Dalje.)

Izprehod na Notranjsko.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Košana mi je v ljubem spominu. Ne samo, da mi je ljubeznivo prijateljstvo sladilo ure, ki sem jih preživel v njej, ampak tudi sam sem se nekako združil s Košanci — po božji službi. — Ni je prijetnejše poti za duhovnika, kakor če gre kam opravljat božjo službo. Najsvetejše delo mu je izročeno, najimunitnejša služba mu je oddana za oni čas. Bogu naj daruje za ljudstvo,

in ljudstvu naj oznanja božjo resnico in božjo voljo. Po tej poti pa se najtesneje in najlepše druží z ljudstvom. In kako rado in odkrito sprejme tudi ljudstvo vselej božjega služabnika, bodisi domač pastir ali ptuj gost! Zato ni čuda, ako se duhovnik rad spominja krajev, kjer je opravljal božjo službo, in ako se mu omilijo ljudje, za katere je molil pred oltarjem.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

Po tolikem preišljevanju je zagledal beli dan: *Narodni koledar in letopis Matice Slovenske za l. 1867. Izdala Matica Slovenska v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blažnik. 1866. 8°, strani XLIV + 111.* — Ta koledar nima več novoletnega gesla. Mesečna imena so tiskana v šestih slovanskih jezikih. — Med spisi v zabavnem in poučnem delu je gledé na pričujočo razpravo zanimiv sestavek: „Črtice o koledarji in pratiki“, spisal A. Lesar (strani 53 do 63). Ostali spisi v tem Letopisu, kakor tudi v naslednjih, so že od drugod dovolj znani, zato mi jih ni treba na tem mestu iz nova naštevati.

V društveni seji dné 7. sušca l. 1867. se je zopet sprožila misel, naj bi Matica izdala Letopis brez koledarja, a ker je došlo premalo spisov, odločil se je odbor za oboje. Koledarski del je sestavil zopet Hicinger, ostale stvari pa je uredil dr. Bleiweis. *Narodni koledar in Letopis Matice Slovenske za leto 1868. Izdala in založila Matica Slovenska v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnil Jožef Blažnik. 1867. 8°, strani XLIV + 128.* Tak je bil naslov tej knjigi.

Ker je spretni koledarnik Hicinger 30. velikega srpana l. 1867. umrl, prevzel je sestavo koledarja prof. Anton Lesar. Leta 1868. je prišel na svetlo: *Národní koledar, Sporočilo in Letopis Matice Slovenske za leto 1869. . . . 8°, str. XXXII + 166.*

Tudi za l. 1870. je že sklenil odbor izdati koledar in je to delo naročil društvenemu tajniku prof. Lesarju. Ker pa so se opetovano čuli glasovi, naj se koledar popolnoma opusti ali pa združi z Mohorskim, in ker se je med tem za Letopis obilo gradiva nabralo, Matica za leto 1869. ni več dala na svetlo koledarja, temveč le: *Letopis Matice Slovenske za l. 1869. Uredil dr. E. H. Costa . . . 1869. 8°, str. 297.* S tem letom je jel Letopis priobčevati slovensko „Bibliografijo“.

Poslej podaje Matica Slovenska redno vsako leto svojim členom Letopis brez koledarja; le jedenkrat ga je izdala za dve leti vkupej (l. 1872. do 1873.). Do leta 1881. je objavljal Letopis vsakovrstne poučne in zabavne spise; od tedaj pa prinaša le poučne.

V tej dóbi so prišli na svetlo tudi prvi slovenski zabavniki ali almanahi brez koledarja. Bili pa so le skromne poskušnje navdušenih dijakov-abiturijentev ali pa vseučilišnikov, ka-

terih večina se pozneje ni več prikazala na slovenskem slovstvenem polju. Navajamo jih le po naslovu:

Nanos. Slovenski zabavnik za l. 1862. Izdal Janko P. Vijanski. V Ljubljani 1862. 16°, strani 294. Natisnil J. R. Milic. — Pisatelj razven izdajatelj: J. K.; T. L.; Leop. Molj; J. J-k-č; J. Pajk; A. Okiški; J. Ljubič; J. Ogradi; M. P. in drugi.

Lada. Almanah za l. 1864. Vredil in izdal J. V. Zadravski. V Mariboru. 8°, str. 128. Natisnil E. Janžič. Sotrudniki: Pohorski, Podgorjanski, Rogački, Ločki, M. Flegerič, J. G. i. dr.

Goriški letnik za čitatelje vsacega stanu. Prvi tečaj za leto 1864. Vrednik Fr. Zakrajšek. Založnik Karl Sohar v Gorici. 8°, str. 241. To je bil prvi, a tudi zadnji tečaj. Med vsebino so nekateri koledarski spisi, n. pr. o vremenoznanstvu, o pisemnini in štempeljnini itd.

S sodelovanjem raznih slovanskih vseučilišnikov (slovenski: R. Poznik, Fr. Zbašnik, V. Eržen, Fr. Podgornik, A. Strle), prišel je na svetlo: *Slavjanski almanah. Izdajatelj Radivoj Poznik. Na Dunaji 1879. 8°, str. 339.* — Ta knjiga je razdeljena v osem oddelkov: ruski, maloruski, češki, slovaški, slovenski, hrvaški, srbski in bolgarski.

IX.

Društvo sv. Mohorja, ki je leta 1852. jelo dajati med slovenski narod nabožne, poučne in zabavne knjige, poslalo je leta 1857. in 1858. svojim tedaj jako pičlim členom med drugim tudi koledar z naslovom: *Slovenska Koleda za leto 1858. slovenskemu ljudstvu v poduk in razveselovanje. Vredil Anton Janežič, c. kr. učitelj višjih realnih šol v Celovcu. V Celovcu. Natisnil Janež Leon. 8°, str. XXXI + 267.* — Strani I—XXX obsegajo pratiko za l. 1858., imenik vseh papežev, imenitnejše sejme in drugo slično pratikarsko drobnjav. V ostalem podaje na 267 stranéh obilo pesniških, poučnih in zabavnih spisov. Po istem načrtu je sestavljena *Slovenska Koleda za leto 1859. . . 8°, strani XXVIII + 170.*

Ti dve obširni knjigi (v veliki osmerki) sta nekaj uvod dolgi, nepretrgani vrsti poznejših koledarjev družbe sv. Mohorja. Zanimivo je, kako je „Koleda“ takoj prvo leto koledovala med Slovenci. Predgovor se glasi: „Koleda je navada stara in častljiva. Vsem Slovanom je

znana in tudi na Slovenskem doma. Zvečer pred Božičem, pred novim letom in pred svetimi tremi kralji hodijo koledniki ali koledavci od vasi do vasi, od selišča do selišča in voščijo srečo in zdravje vsem domačim. Njih pesem vesela se razlega v nočni tihoti po celi dolini:

Novo leto nosimo,
Vas darova prosimo!
Naj solnce jasno, blagodarno sija,
Bogato rodi nograd in polje!
Nebeški dež obilno naj polija,
Kar sini kolj Slovenije sadé.
Na skalo se nam sloga vkorenini;
Kar nam je bratov v dragi domovini,
Ljubezen jedna v djanje jih zjedini!
Daj Bog prijatlom našim dni vesele,
Obvari milostno jih smrtné strele,
Za čast in srečo ki gore dežele.
Kar sejejo, naj vidijo zoreti,
V resnico želje svoje razcveteti! —
Med zvezdami naj se njih slava sveti.

Naj bo tudi pričujoča Koleda vsem Slovincem ljuba in prijetna novoletnica. Namenjena je mladim in starim, posebno slovenskemu ljudstvu na deželi; naj jim služi v pouk in razveseljevanje. Razven navadne pratike obsega lepo število večjih in manjših povesti, pesem, popisov in drugih poučnih sestavkov, izvirnih ali poslovenjenih. Čelo ji kinča v jeklo vrezana podoba Božje poti na sv. Višarjih.

Bog daj srečo in veselo novo leto!

Ta smoter si stavi mohorski koledar vsa leta, odkar prihaja med Slovence, in ga čim dalje lepše dosega, ker reči skoro smemo, da za Blaznikovo pratiko je ta knjiga izmed vseh slovenskih med narodom najbolj udomačena.

Ko se je l. 1860. društvo sv. Mohorja izpremenilo v družbo z značajem verske bratovščine, jelo je dajati na svetlo vsposedno z „Večernicami“ tudi „Koledarček“ za vsako leto sproti. Ker so vsi koledarji družbe sv. Mohorja z drugimi knjigami vred naštetih v 46. zvezku „Večernic“ leta 1892. (str. 14—42), ni mi jih treba tu iz nova navajati. Izhajali so l. 1860. do 1885. v osmerki, leta 1886—1893. v četverki, poslej pa v folio-obliki.

Strogo koledarski del je sestavljen po istem načrtu, kakor so drugi koledarji. Zanimiv je „vremenski koledar“ župnika B. L., katerega priobčuje po zvezdoznancu Herschelju; ljudstvo mu precèj zaupa, ker bojda navadno prav „ugane“. Naslovni listi posameznih mesecev so od l. 1887. lično slikani (delo slikarja Zeplichala); mesečna imena pa so od l. 1895. dalje zapisana razven v latinskem in slovenskem še v čveterih slovanskih jezikih.

Koledar je glasilo družbe sv. Mohorja. V njem priobčuje imenik¹⁾ vseh udov, postave in vodila opravičnega reda ter vsakoletno poročilo ali glasnik o družbenem dolovanju.

Koledar je ne le čim dalje večji in ličnejši po obliki, temveč tudi zanimivejši po vsebini. Priobčuje „razgled po svetu“, „razgled po katoliških misijonih“, opisuje razna slovenska mesta, podaje životopise slavnih rojakov, poučuje o gospodarskih vprašanjih, poroča o razvoju in napredku slovenskih posojilnic itd. Vmes vpleta pesmice, povesti ter izbrano narodno blago. Spise pojasnjujejo od l. 1886. vsakovrstne slike.

Urednik mohorskemu koledarju je bil do l. 1869. profesor Anton Janežič. Poslej ga sestavlja navadno istoletni tajnik.

Reči smemo, da je koledar družbe sv. Mohorja po imeniku družabnikov „častna knjiga“ slovenskega naroda. Ti koledarski letniki sami dovolj pričajo o napredku prosvete onega ljudstva, ki jih čita. Kako neznaatno je bilo številce društvenikov v prvih letih, in še tisto se je leta 1859. skrčilo na 263! Prestavljena na cerkvena tla je imela družba takoj prvo leto nad tisoč udov. V desetih letih se je dvignilo število nad 16.000. Leta 1891. je navajal koledar nad 51.000 družabnikov; štiri leta pozneje (1895) presega njih število že 71.000! „Pač res ne vemo kje na svetu naroda“, piše koledar za l. 1895., „ki bi se primeroma mogel meriti z nami Slovenci s podobno družbo! To je božje delo, to je božji blagoslov, ki neprenehoma z nebes rosi na družbo sv. Mohorja, ker si je postavila za namen delovanje uprav apostolsko: ‚podpirati pobožno, lepo obnašanje in ohranjati katoliško vero med slovenskim ljudstvom‘. Takemu delovanju je res božji blagoslov vsikdar zagotovljen, ali da bode kedaj tako obilen in pa še v slabih časih in v razmerno ubožnem narodu toli čudovit — tega se nismo nadejali niti mi niti prednamci. Zatorej zdaj, ko strmimo o tako velikanskem uspehu, tem hvaležnejši vsklikamo: Hvala in slava Bogu na višavah! Hvala Bogu predobrotnemu, ki nas v bridkih časih, bolj ko smo vredni, tolaži z družbo Mohorjevo, ter nam daje srčnost, da ne obupamo nad narodovo prihodnostjo, če le hočemo razumeti podani nam jasni migljaj: V tem znamenju, v katerem čez mero blagoslovljeno deluje družba tvoja, o narod, v znamenju sv. vere in nepremakljivo stoječ na skali svete cerkve, zmagal boš povsodi in premagal vse zapreke; od božjega blagoslova spremljan napredoval boš srečno in resnično vseskozi! V tem znamenju ti je zagotovljeno medsebojno zaupanje, sloga,

¹⁾ Le koledar za l. 1870. nima imenika.

ljubezen — in ta premaga vse, ker je Bog ž njo.“

Krasne, pomembne besede na pravem mestu! Ob ogromnem imeniku v Mohorskem koledarju, kateri po imenih navaja toliko tisoč Slovencev iz vseh stanov, iz mest in iz skrajnih gorskih vasic, v katerem je brez dvoma zastopan po kakem družabniku vsak še tako neznaten kraj slovenskega ozemlja, v katerem zasledimo celó rojake, bivajoče v daljni Ameriki in v vroči Afriki, razbije se vsako sramotilno očitjanje in zlobno oponašanje o slovenskem duševnem uboštvu.

Leta 1890. je sprožil nekdo v „Slovincu“ predlog, naj se imenik v koledarju opusti, češ, da se isti prostor napolni lahko s koristnejšim berilom, imenik pa nima stalne vrednosti. Tako je so se čuli nasprotni glasovi, naj se imenik vsakako ohrani, ker je v marsičem čitateljem celó praktične vrednosti, zlasti odkar je pri posamnih poverjenjskih krajih pripisana tudi bližnja pošta. Izkušnja uči, da večina Mohorjanov najpreje pregleda koledar, zlasti njega imenik, v katerem poišče marsikdo svoje prijatelje in znance, bivajoče daleč kje na ptujem. Reči moramo sploh, da je mohorski koledar z imenikom veliko večjega pomena za družabno življenje slovenskega ljudstva, nego se mu morda prisoja. Zato naj le še koleduje leto za letom in oznanja širnemu svetu slavo slovenskega imena ter spričuje vsem klevetnikom njegovim o duševnih vrlinah tisočeri svojih čitateljev!

Razven koledarjev družbe sv. Mohorja in Matice Slovenske zasledujemo v dóbi 1860 do 1870 še nekatere druge koledarje, katere so dali na svetlo nam že znani koledarniki.

Kmetijska družba za Goriško je že l. 1852. namerjala z letnim sporočilom podajati svojim udom koledar tudi v slovenskem jeziku¹⁾, kakor ga je menda že preje izdajala v laščini. Ta sklep se je obistinil šele l. 1861. Tedaj je kmetijska družba goriška izdala in založila: *Koledar kmetijske družbe za l. 1862. Poslovenil Štefan Kocijančič*. Ta koledar je ostal osamljen, ker ni mu sledil več noben letnik.

V Miličevi tiskarni v Ljubljani je zagledala beli dan prva slovenska *Viseča pratika za l. 1863.*; sledila je jednaka še za l. 1864. Potem je zastala: žalostno znamenje, da so tedaj imovitejši gospodarji, zlasti trgovci, rajši gledali ob svojih stenah „Wandkalender“, nego domačo „visečo pratiko“!

Miroslav Vilhar, ki je že za l. 1851. podal Slovincem koledarček, v katerem je priobčil prve svoje pesmice, postal je čez nekaj let kot

politik in urednik časnika „Naprej“, zopet praktkar. Poslal je v dežel iz nova dva pesniška koledarčka. *Sloga. Slovenski koledar za navadno l. 1863. Na svitlo dal Miroslav Vilhar. V Ljubljani. Egerjeva tiskarnica.* 12°, str. 55. — Pratikarskemu delu, ki je tiskan v dveh barvah, dostavljena je kôpa pesmic in šaloigra v dveh delih: „Slep ni lep“.

Ko je prišel iz ječe, v kateri je bil par let zaprt zaradi političnega prestopka, spisal in založil je: *Koledarček za navadno leto 1867. Na svitlo dal Miroslav Vilhar. Tisk Egerjev v Ljubljani.* 16°, str. 96. — Pisatelja samega kakor tudi tedanje javne razmere na Slovenskem dobro označuje uvod, v katerem piše:

Preteklo je

48 let, od kar nisem baron, pa vendar živim;
41 let, od kar so me učili: ih pin, du pin,
er pin;
32 let, od kar sem se prvič zaljubil;
23 let, od kar sem se oženil;
22 let, od kar sem prvič slovenski bral;
18 let, od kar sem bil vodja narodni straži;
15 let, od kar sem dal na svitlo prve pesmi;
10 let, od kar sem brez uspeha prosil ponizanja davkov na Krasu;
6 let, od kar so me volili v deželni zbor;
4 leta, od kar sem urejeval „Naprej“;
3 leta, od kar sem bival na Žabjaku;
1/2 leta, od kar zopet uživam državljanske pravice.

Pratiki je dostavljen zvezek izdajateljevih pesmic. Zadnja, v kateri opeva sam sebe, završuje se s temi-le kiticami:

Da tujcu bi stregel,
Bog ne daj nikdar!
Slovenija hoče
Od mene svoj dar!
Prepeval do zdaj sem,
Če Bog da, še bom;
Sem srečen, da pojem
Za ljubljeni dom.
Prepevam za narod,
Ker zanj le gorim,
In bolje ko pevam,
Bolj srce hladim.
In pevati hočem
Do zadnje noči;
Iz Žabjaka pevec
Se nič ne boji!

Tudi Praprotnik se je po preteku nekaterih let iz nova lotil koledarstva. Poslal je med svet tri leta po vrsti malo knjižico: *Palček. Koledar za navadno leto 1866. Dal A. Praprotnik. V*

¹⁾ Novice, 1852. str. 39.

Ljubljani. Natisnil R. Milic. 16°, str. 46. — Predstavil se je Slovincem z zabavljico:

To veste, da v žepu
Najraje tičim,
Da rad veseljujem
In muhe lovim.

„Učiteljski Tovariš“, priporočujoč ga svojim čitateljem, naročil mu je:

Če letos boš dobro
Po svetu sprejet,
Pa pridi povedat,
Boš drugič šel spet!

Ob listovi strani posamnih mesecev so ponatisnjeni znani mesečni napisi Vodnikov. V ostalem objavlja spiske: Bisaga narodnih stvari, narodna društva in časopisi, mali kruhek ženinom in nevestam.

Palček. *Koledar za leto 1867*. . . „Razven navadne pratike prerokuje vreme, pripoveduje, koliko je Slovanov na svetu in kako se jim je godilo, tolmači voščila pa dodaje še mali kruhek v kratkih pesmicah, — vse to na pol pôle, tako, da „Palčka“ res brez nadleže seboj nosiš v žepu, kateremu je namenjen.“¹⁾

Palček. *Koledar za prestopno l. 1868*. . . „V prav ličnem oblačilcu se je zopet prikazal . . . mala stvarca sicer, pa obilo obložena s kratkočasno in poučno tvarino . . . Sv. Miklavž naj ga prinese tudi našim rodoljubnim gospodičinam!“²⁾ Našteva tudi sejme.

Poslej je „Palček“ izginil iz slovenskega slovstva, a njegov pisatelj je čez par let spisal: *Učiteljski Koledar za navadno leto 1871*. Izdalo učiteljsko društvo za Kranjsko. Vredil Andrej Praprotnik. V Ljubljani. 1870. Natisnil Rudolf Milic. 8°, str. 117. — Obsega: koledar z opomini za učitelja v šoli in doma, važnejše šolske postave, društvo v pomoč učiteljskim vdovam in sirotam, učiteljsko društvo, knjižnica, imenik ljudskih učiteljev in društvenikov itd.

Temu po obliki in vsebini podoben je: *Slovenski učiteljski koledar za leto 1877*. Izdalo in založilo Učiteljsko društvo za slovenski Štajer. 1876. Nat. tisk. družbe sv. Mohorja v Celovcu. 16°, str. 48.

Omeniti nam je še, da je Janez Parapat v svojem molitveniku „Dušni vodnik“ l. 1871.

¹⁾ Novice, 1866. str. 370.

²⁾ Novice, 1867. str. 379.

priobčil tudi svetniški koledar po običaju starih evangelistarijev, in da je Jurij Volc l. 1874. jel v „Zgodnji Danici“ spisovati koledar svetnikov za celi teden sproti s posnetki iz njih življenja in s primernimi nauki, včasih celo v vezani besedi. Nadaljeval je to l. 1875. in krajše osnovano l. 1876.

Čudno se nam mora zdeti, da v dōbi od leta 1870.—1880. sta razven mohorskih koledarjev in navadnih pratik prišla na svetlo le prej omenjena učiteljska koledarja. Po zasebnem potu ni nobeden zagledal belega dné, vkljub temu, da je bilo slovstveno gibanje toli živahno. Vzrok temu nedostatku je bil morda politični razpor med rojaki, ki se je uprav v tej dōbi zanetil in razširil ter veliko pisateljskih močij obrnil na politično polje.

Nekaka živa slika tedanjih javnih razmer na Slovenskem je knjižica: *Brencelj v koledarjevi obleki*. Spisal Jakob Alešovec. V Ljubljani 1870. Natisnil J. Blažnik. Založil pisatelj. 8°, str. 79. Kar je časnik „Brencelj“ med slovenskimi časniki, to je le-ta knjižica med koledarji. Geslo ji je:

Kar bogatin še za groš ne dobi,
Se men' po očetu v možganih rodi.

Kakor navadni koledarji poročajo o nebesnih prikaznih, o vremenu, ter dostavljajo razne kmečke vremenske pregovore in statistična poročila, tako slika „Brencelj v koledarjevi obleki“ z bridko zbadljivostjo slovensko politično vreme, politične zvezde ter sploh prikazni na domačem političnem obnebjju. Po koledarskem običaju dostavlja kmečke pregovore za vseh dvanajst mesecev, načrt konstitucionalno-liberaluške ustave, blatnovaškega ministerstva itd. V ostalem biča z besedo in sliko istodobne politične veljake, slovenske odpadnike. Završuje se s pesmico „Brenceljnova“:

Sem mušica,
„Brencelj“ mi reko,
Sem značaja hudega,
Želo 'mam ostro.
Mi ostuden lib'raluh
In prevzet nemčurski duh.
Jaz ga pičim, da gorjé,
Četudi mi grozé.

Obljubil je sicer, da prihodnje leto zopet izleti v koledarski obleki, a ni ga bilo več.

Slovenskim časnikom, koledarjem in praktikam je prišla nova dōba. (Dalje.)

Celju je bil Trubar kapelan t. j. beneficijata pri sv. Maksimilijana cerkvi izvestno l. 1532. in je l. 1542. svojo „Caplanei Sand Maximilian vor der Stat Cilli“ cenil in to: „Anschlag im Lanndt-puech 26 Pfd. 4 ß 5 dl. Das Stöckl am platz meine behausung 50 Pfd. dl.“ Ali je pa Trubar že v Celju „mnogo govoril in deloval proti duševni tóposti in vražjim veram, katerim je sicer dobrodušno slovensko ljudstvo — kakor je on mislil, po krivdi duhovščine — bilo tolikanj udano“¹⁾ — ne more se trditi določno, ker nimamo temu gotovih dokazov. Za ženo si je vzel Trubar pač sestro Mihaela Klausaa, c. dvornega lekarja, rojaka celjskega. V Loki pa je postal Trubar župnik l. 1540. in zajedno je bil tudi vikarij na Laškem od l. 1541. do leta 1542.²⁾

¹⁾ Kakor piše prof. M. Valenčak v „Zori“ 1877. 113.

²⁾ Ig. Orožen: Dek. Cilli 48, 211; Dek. Tüffer 126, 449; Dek. Neukirchen 595.

V drugi polovici XVI. stol. je morala biti nova vera v celjski strani že jako utrjena in daleč razširjena, dakako med grajščaki in drugo odličnejšo gospôdo, a tudi že med navadnimi meščani in nekoliko med tržani. V Celju se namreč omenja neki Andreas Lang, luterski predikant, pozneje predikant v Celovcu, kateri v svoji knjigi „Von der Seligkeit. Frankfurt. 1576“ sam priznaje, da je naše ljudstvo pristopalo k „evangeliju“ nekaj iz nerazumnosti, nekaj pa zaradi svoje luterske gosposke, posebno pa zaveden po lažeh, katere so luterani o papežu trosili po svetu. Iz te dóbe se tudi pripoveduje, da si je neka plemenita gospa nepravno prisvojila patronstvo celjske mestne župnije ter je tukajšnjega katoliškega župnika z njegove župnije pregnala; a ko se je ta župnik vrnil na svojo župnijo celjsko, da ga je ona gospa zaplela v pravdo, katero je tudi ona s pomočjo luterskih deželnih stanov dobila.¹⁾ (Dalje.)

¹⁾ Prim. Orožen, Cel. Kronika 127, 128.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratike“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

X.

Bleiweisova pratika, ki je nekdanj med Slovence zahajala kot krotka svetovalka v domačih rečéh, kot vodnica na gospodarskem in obrtnem polju, postala je v novi dóbi od l. 1870. sem tudi bojevita. Med Slovenci namreč se je začel domači boj, kakoršen je bil tudi že pri drugih avstrijskih narodih, v katerem je bil dr. Bleiweis vedno v prvi vrsti one stranke, ki je zagovarjala stara načela. Vse tedanje časnikarstvo slovensko se je razcepilo v dva tabora, v kolikor že poprej ni bilo razcepljeno. Ni čuda, da se je tudi v pratikarstvu začel razkol, saj so „Novice“ že l. 1847. pozdravile „Pratiko“ kot svojo „mogočno sestrico“! Že l. 1872. je stopila pratika med Slovence z geslom:

Proč hudoba, nejevera,
Ki nam srečo, mir razderal!

Kot komentar tem besedam starega pratikarja Potočnika je sledil prihodnje leto Bleiweisov „Pogovor pod lipo“, v katerem svari med drugim tudi pred onimi, ki „skušajo po vseh kotih s priliznjeno besedo ali z grdim zasejati pogubljivo ljuliko na polje cerkve naše.“

Sredi tega duševnega preobrata sta umrla Potočnik in Blaznik. Strogo pratikarski del in

deloma spise „Pod lipo“ je prevzel posej Jožef Poklukar, svak pokojnega Blaznika; poučne, gospodarske spise pa je prirejal še nadalje dr. J. Bleiweis.

Doslej je Blaznik vsako leto plačeval Kleinmayru neko vsoto kot odškodnino, da tudi ta ni dajal na svetlo svoje posebne pratike. Po Blaznikovi smrti se ta vsota ni več izplačala. Zato je Kleinmayrovo založništvo jeseni l. 1873. po nasvetu Dežmanovem v naglici priredilo povsem novo pratiko z naslovom: „Slovenska pratika za navadno leto 1874.“

Poslej imajo Slovenci tri pratike: iz Blaznikove tiskarne „Veliko“ in „Malo pratiko“, iz Kleinmayrove pa „Slovensko“. Prvi dve sta za leto 1881. prišli na svetlo opremljeni z novimi lepimi sličicami svetnikov, katere je slikal Zeplichal. Tudi poučni in zabavni del je bil to leto prvič ilustrovan s slikama poročencev cesarjeviča Rudolfa in princeze Štefanije. Sličice „Slovenske pratike“ pa so bile jako stare in marsikatero neprimerne in skóro nedostojne.

„Veliko“, oziroma tudi „Malo pratiko“ je po smrti dr. Bleiweisa (29. listop. l. 1881.) urejeval jako spretno Poklukar sam do svoje preane smrti 17. sušca 1891. Od tedaj sestavlja pristni pratikarski del Avg. Pucihar, upravitelj

Blaznikove tiskarne, ostalo poučno tvarino s spisom „Pogovor pod lipo“ vred pa spisujejo razni pisatelji.

„Slovenska pratika“ je v letu 1875—1879. objavila razven pratikarske vsebine in inseratov tudi nekaj malih večinoma političnih spisov, katere je spisal bojda Karol Dežman. Pravi pratikarski del je urejal do l. 1889. vpokojeni major Avgust vitez Födransberg, za njim dve leti vpokojeni uradnik Ferdinand Janesch, poslej pa opravlja to delo učitelj Frančišek Gerkman.

Strastni politični boj med strankama na Kranjskem odseva v živih barvah iz obeh tedanjih pratik. Dočim je dr. Bleiweis l. 1873. le nekoliko omenil domači razkol, piše v pratiki za l. 1874. doslovno: „Ko je lanska Pratika pogovarjala se z našimi ljudmi pod lipo o mnogoterih zadevah, kazala je na brezverce, ki pogubljivo ljuljko skušajo po vseh kotih zasejati na polje sv. naše cerkve. Spoznali jih boste — je lani rekla — že po tem lahko, da — ne ravno vsi taki — pa vendar večjidel taki tudi zaničujejo in preganjajo naš materni, naš lepi slovenski jezik in nas Slovence hočejo v Nemce ali Lahe prestrojiti. Bog je vstvaril več narodov na svetu, in kakor mi ne silimo Nemcu in Lahu svojega jezika in zmerom radi mirno ž njima živimo, tako pa nočemo tudi, da bi nam ona vzela naš jezik, s katerim pridemo prav daleč okoli po svetu. Zato zavarujmo si svojo vero in svojo narodnost, da nas ne izneverijo in ne izrodijo tujci! Tako lani. — Letos Vam ima pratika — bodi Bogu potoženo! — še kaj več in žalostnejšega povedati.

V vrsti brezvercev ali kakor se sami imenujejo, „konfesijonslozerjev“, nahajamo dandanes tudi nekoliko naših ljudij, ki so jih nemčurji v svoje mreže vjeli. Ime so si dali „mladoslovinci“. Oni sicer ongavijo, da vero s svojimi cerkvenimi običaji pri miru puščajo; ali to je laž, prav grda laž, kateri za živo pričo so njihovi časniki skoro da ne vsak dan. Najočitnejše pa je to, da so zavrgli starodavno slovensko geslo: „Vse za vero, dom, cesarja!“ in na njegovo mesto posadili: „Vse za narod, omiko, slobodo!“ Obdržali so torej samo dom (narod), odstranili pa, „vero in cesarja“. Zato jim je duhoven le „far“, in vsak časnik, ki na njihovih goslih ne gode, „farški“. V tem in edino v tem obstoji liberalstvo (sloboda) mladoslovensko, da so jim duhovni in cerkvene zapovedi trn v peti, in zato vse druge psujejo „klerikalce“ (cerkvenike)! Če pa ni edino to, kar „mladoslovence“ loči od slovenskega našega naroda, pokažejo naj, kaj so oni za narod slovenski in omiko njegovo storili, kar ni bilo že pred njimi storjeno, ali ž njimi, ko je še sloga in edinost kraljevala? Pokažejo naj kaj, če morejo! — Za tega voljo torej mo-

ramo žalostnega srca leto 1873. zapisati ne v rudeče bukve zgodovine slovenskega naroda, ampak v črne bukve; kajti tacega razkolništva ne pomni zgodovina naša. Naš Vodnik l. 1809. je gotovo le iz srca svojega naroda vzel besede, ko je pel:

Za božjo reč namenjen bod'
Ognjeni strel in meč!
Za svetlega cesarja rod
Na vojsko hoč' mo teč'!

L. 1873. pa so „mladoslovinci“, prišleci iz drugače nam predrazega Štajarja, ki so že par let popred na prsih nemških liberalcev srkali brezverstvo, vpijanili se onega lažiliberalizma tako, da besni grizejo po vsem, kar se njihovi „slobodi“ v bran stavi. Kakor se tič spozna po petju, tako se ti ljudje spoznavajo po svojih besedah in svojem dejanju. Bomo-li roke križem držali in nemarno gledali, kako nam oni hočejo naše stare lastnine jemati in nas pod svoj strah siliti? Zato z Vodnikovimi besedami sklenemo letošnji „pogovor pod lipo“: „da v takih nevarnostih se kaže, kdo je mož!“ Komur je v pogledu na tako „omiko“ in „slobodo“, ki jo svetu oznanujejo mladoslovinci, bridko pri srcu, ta ne govori več mehkih besed, ampak iz polnega srca in prav na glas jim s Prešernom kliče:

Pojte rakom žvižgat, lažnjivi vi preroki!“

Prihodnje leto se je oglasila tudi „Slovenska pratika“ v do cela nasprotnem zmislu. Že prvo njeno okorno, a ostro geslo priča jasno, kaka načela je namerjala razširjati med slovenskim ljudstvom. Razlagala je, „kaj pomenijo nove verske postave“. V obliki pogovora dveh kmetov napada brezozirno katoliško cerkev, smeši v robatih izrazih duhovnike in semenišče ter pobija katoliško časopisje. Pišoč „o šenpeterskem ali papeževem penezu, o denarnih birah za misijone, za nevernike in romarska pota“ obrekuje papeštvo in jezuite z besedami, katere so še čitale tedaj dan na dan v zagrizenih židovskih listih. Zato ne ponatisnemo doslovno istih napadov.

Ako pošteevamo vse to, moramo priznati, da je bilo voščilo „Slovenske pratike“ za l. 1876. pač le bridka ironija, ko je zakročila:

Med Slovenci naj kraljuje ljubi mir,
Neha naj med domačini vsak prepir!
Kdor med nami razprtije ljuljko seje,
Naj odnese burja ga čez naše meje!

Uprav v tem zvezku piše pod zaglavjem: „Kaj nam dela slabe letine?“ doslovno: „Leto na leto še množijo nesreče na polju. Toča, povodnji, suša, vetrovi, slana in mnoge druge šibe božje uničujejo setev . . . Ali je vse to res kazen božja zavoljo preganjanja krščanstva,

kakor vam duhovni gospodje radi pripovedujejo? To ni mogoče; saj smo že lani jasno dokazali, da cerkve nihče ne preganja, da vsi previdni ljudje spoznavajo vero za prvo potrebo vsakega človeka. Dalje vas pa tudi vprašamo: Ali se ogne toča kedaj fajmoštrovih njiv? Ali je cerkveno polje o času suše manj razpokano ko katero drugo? Bog je pravičen; on ne bo kaznoval pravičnega z grešnikom vred! Še eno: Nevihite delajo po deželi največjo škodo; v mestih jo veliko manj čutijo. In vendar vsak dan lahko slišite, da so ravno po mestih tako hudobni ljudje. Ali pa je mogoče, da bi Bog zavoljo meščanov kmetovalce tako hudo tepel: . . . Bolezni se množijo vsako leto. Z lakoto gre kuga roko v roki. Tudi to je kazen božja, pravijo vam drugi. Mi pa vam moramo reči . . .“ — Sapienti sat!

Za l. 1878. je opisala ta „moderna“ pratika v sestavku „Mirni dol“, črtice iz življenja dušnega pastirja na kmetih. Blagôta — tako se je imenoval ta „mirni“ duhovni gospod — je bil jako blag, „vzoren“ duhovnik. Rad je hvalil in proslavljal cesarja Jožefa II. ter povsodi povdarjal, da je — „ustavovernež“, da je popolno nespametno rogoviliti zoper ustavo, zoper majeve postave, da se on v politiko noče mešati, ker to se ne strinja z njegovim stanom, tem rajši pa poučuje v cerkvi in zunaj cerkve svoje vernike, kako naj po najnovejših pravilih obdelujejo polje, travnike gnojé in zasajajo gozde itd. — Prvo leto potem pa je podala pratika: „Še nekaj o Mirnem dolu“ ter poročala svojim čitateljem, koliko „lepih uspehov“ je dosegel gospod Blagôta s svojimi „poljskimi pridigami“. ¹⁾

„O tempora! o mores!“ zaklicati mora razsoden človek, čitajoč te politične in gospodarske nauke „Slovenske pratike“. Tudi preprosti ljudje so kmalu spoznali, da ta pratika ne le laže, temveč tudi zapeljuje. Zlasti so ji zamerili, da semtértje niti cerkvenih godov ni postavila na pravi dan; tako je n. pr. l. 1877. postavila „žegnansko nedeljo“ za cel teden prezgodaj. Ni čuda, da se je na kmetih kmalu raznesel glas, da ta pratika je — „luterš“, ker jo ljubljanski nemški „lutrajnari“ pošiljajo na deželo. Da bi celo najpreprostejši čitatelji pratike, ki znajo čitati le po njenih sličicah, ne pa po črkah, mogli že po vnanjosti razsoditi, katera je prava, pritisnil je dr. Poklukar leta 1877. na naslovni list „Velike in Male pratike“ sličico

¹⁾ Ko bi „vzorni“ gospod Blagôta imel v naših dneh dokaj posnemovalcev, izpremenila bi se razburkana Slovenija v kratkem — v rajski „Mirni dol!“ In hvala bi se jim pela, ne v pratiki, temveč na odličnejšem mestu!!

Op. pis.

sv. Jožefa, patrona Kranjske dežele, katero nosi še sedaj kot varstveno znamko. Zato ljudstvo še sedaj najrajše kupuje tiste pratike, ki so s tem znakom zaznamovane, češ, te so „stare vere“.

Slovenska pratika, ki je zaradi tega najbrže čutila gmotno škodo, od l. 1883. pa do l. 1894. ni prinesla nikakih poučnih spisov, temveč le voščilo, koledar, sejme in naznanila ali inserate. Z letom 1895. pa je začela iz nova priobčevati poučne članke z ličnimi slikami vred, a poslej v vse drugačnem zmislu kakor v prvih letih!

„Velika pratika“ se naravnost ni nikoli prepirala z mlado svojo tovarišico, a svoja načela je vedno neustrašeno in brez ovinkov priznavala in zagovarjala, včasih obširneje, včasih krajše, kakor so zahtevale časovne razmere.

L. 1876. poučuje o deželnozborskih volitvah, kjer piše med drugim: „V vsaki naši pratiki smo se zadnja leta vsedli pod našo lipo in se pomenili zdaj to, zdaj drugo, kakor potrebe časa naneso. Kaj pa bo letos posebno potreba? Volitve poslancev v deželne zборе . . . Treba je v takih okoliščinah, da se ljudem o pravem času in na pravem mestu mirno in neustrastno kaže in razklada, kaj naši nasprotniki hočejo in počenjajo“ itd.

Bilo bi preobširno, ko bi še nadalje navajal odlomke iz tega najbolj znanega, najbolj priljubljenega in skoro bi rekel najbolj vplivnega ljudskega glasila. Ker so tudi novejšje pratike, Blaznikove i Kleinmayrove, že jako redke med narodom, navajam tu njih gesla ali novoletna voščila z naslovi poučnih sestavkov vred.

I. „Velika pratika“ Blaznikova.

1874.

Naj lepše bo nam letos vreme,
Naj davkov se nam zljajša breme!

Vremenski prerok Pogodnik. — Kaj med drugim tirja današnji čas za zboljšek kmetijstva. — Pregled denarne podpore, katero po kmetijski družbi dobivajo kmetovalci iz drž. kase. — Gospodarske drobtinice. — Pogovori pod lipo. — Zavarovalnica „Slovenija“.

1875.

Razpor naj neha in prepir,
Naj vrne zopet k nam se mir!

Vremenski prerok Pogodnik. — Nova mera in vaga. — Kateri kovač dobi od zdaj naprej pravico konje in drugo živino podkovati. — Gospodarske drobtinice.

1876.

Naj polje, vinograd obilo rodi,
Kmetiču, mestjanu se dobro godi!

Deset zapovedi za posestnike gozdov. — Združena moč velika moč tudi pri kmetijstvu. — Pogovori pod lipo. — Gospodarji poslušajte! — Nova mera in vaga. — Namesto „Pogodnika“ poslej zastavice.

1877.

Naj Bog blagoslovi vinograd, poljé!
Da žuljaste roke kaj cvenka dobé.

Kmetijske šole zraven ljudskih. — Šest glavnih zapovedi za gospodarstvo z gozdi ali boršti. — Cesarske postave pri živinski kupčiji prav na kratko razložene. — Vsacega marsikaj. — Pogovori pod lipo.

1878.

S pridelki na bolje, pa z davki nazaj,
V letu tekočem Bog priti nam daj!

Podučne stvari našim gospodarjem in gošpodinjam. — Vodila srečnega gospodarstva. — Posnemajmo Francoze! — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje.

1879.

Bliža se dôba, pospeši jo Bog!
Da rešen Slovenec bo sile nadlog.¹⁾

Zadnji čas je, da zboljšamo domačo govejo rejo. — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo.

1880.

Naj srečno pričeto se dobro vrši!
Slovenec in kmet si pravico dobi!

Postavo za zboljšanje naše goveje živine imamo. — Kaj so kmetijske družbe in kako so vredjene? — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — Koliko živine se redi v naši državi.

1881.

Zemljo slovensko in zvesti njen rod,
Blagoslov božji naj spremlja povsod!

Cesarjevič Rudolf in nadvojvodinja Štefanija. — Trtna uš in nova grozna kuga vinogradom. — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo.

¹⁾ Gesla 1879—1882 merijo na Taaffejevo ministertvo (1879), s katerim so zažareli Slovincem novi žarki upanja o boljši bodočnosti.

1882.

Obljube, ki sjale so leti se dve,
Naj vendar vsaj letos nam že dozoré!

Ss. brata Ciril in Metodij (s sliko). — Dva glavna opomina. — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo.

1883.

Bogu, domovini, cesarju zvesti
Stoletja smo bili in bodemo mi!

V spomin šeststoletnega združenja Kranjske s presvetlo Habsburško rodovino. Spisal —y—. — Dr. Janez Bleiweis. Spisal dr. Poklukar. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Rudolf I., Albreht, Franc Jožef I., dr. J. Bleiweis.)

1884.

Obrt in kmetijstvo, poduk naj cveté
Boljšo prihodnjost Slovincem odpre;
Veren, razumen in priden Slovenec
Kinč bo za Avstrije narodov venec.

Kratek popis slavnostij, ki so se vršile o priliki bivanja Nj. Veličanstva presvetlega cesarja Franca Jožefa I. na Slovenskem od 9. do 17. julija 1883. Spisal —y—. — Dva slovenska škofa: dr. Andrej Golmajer in dr. Jernej Vidmar. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Slavolok na Dunajski cesti v Ljubljani, spomenik na Kongresnem trgu in cesarski paviljon v Tivoli; dr. Golmajer.)

1885.

Treznost in pridnost pa vera v Boga,
Narod naš mili naj k sreči pelja!

† Kanonik dr. Janez Gogala. — Spisal —y—. — Blaž Potočnik. — Nova dvorna palača in nova zbornica državnih poslancev na Dunaji. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Gogala, Potočnik, c. kr. dvorna palača, nova zbornica od zunaj in od znotraj.)

1886.

V delu marljivem in bratovski slogi
Lepša prihodnjost začeta nam bodi!

Friderik knez Schwarzenberg, kardinal in knezonadškof Praški. Spisal —y—. — Velehrad in ss. brata Ciril in Metod. Spisal —y—. — Novi ljubljanski muzej Rudolfinum. Sp. —y—. — Dunajska mestna hiša in novo vseučilišče. Spisal —y—. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Knez Schwarzenberg, Velehrad, Rudolfinum, dunajska mestna hiša, dunajsko novo vseučilišče.)

1887.

Poštenost, razum in pridnost ti da
Veljavo in moč v širini sveta.
Pa nikdar ne zabi slovenski svoj rod
Tedaj bodeš čislán doma in drugod.

Dr. Jakop Missia, knezoškof ljubljanski. — Trije slavni možje. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — (Slike: Dr. Jak. Missia, grof Karol Hohenwart, grof Julij Falkenhayn, grof E. Taaffe.)

1888.

Storimo obljubo za leto novo,
Da vsako porabimo uro vestno,
Da nam polje, obrt in šole cveto,
Da v slogi narodov čas sreče nam bo!

Knezoškof dr. A. M. Slomšek. — Knezoškof A. A. Wolf. — Dr. Alojzij baron Pražak. — Dr. Julijan vit. Dunajevski. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Pogovor pod lipo. — Deset pravil, kako drevje rezati. — (Slike: Slomšek, Wolf, Pražak, Dunajevski.)

1889.

Slovenski naj rod
Napredava povsod
Državi v veljavo
In sebi v slavo!

Sv. Oče Leon XIII. — Nadvojvoda Albreht. — Andrej Einspieler. — Franc Erjavec. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — (Slike: Leon XIII., nadv. Albreht, Einspieler, Erjavec.)

1890.

Glejte Slovenci kak' leta beže,
V bratovskem delu složimo se!
Bistrimo glave, ganimo roke,
Veljavno da bode slovensko ime!

Matej Cigale. — Vodnikov spomenik v Ljubljani. — Avstrijska mornarica. — Nova vojašnica v Ljubljani. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Rodopis vladajoče cesarske hiše avstrijske (katerega pri naša poslej vsako leto). — (Slike: Cigale, Vodnikov spomenik, vojna ladija „Franc Jožef“, nova vojašnica.)

1891.

Da smo edini
V čast domovini!

Nadvojvodinja Marija Valerija in nadvojvoda Franc Salvator. — Andrej baron Winkler. — Dr. Anton J. Gruscha, nadškof dunajski. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske

skušnje. — (Slike: Valerija, Franc Salvator, Winkler, Gruscha.)

1892.

Prepir in sovraštvó naj mine
V blagor in srečo domovine!

Nadvojvoda Karol Ludovik. — Dr. Josip Poklukar. — Dr. Mihael Napotnik, knezoškof lavantinski. — Deželnoobrantska vojašnica. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — Namesto zastavic: Vremenski preroki (v vezani besedi). — (Slike: nadvojvoda Karol Ludovik, Poklukar, Dr. Napotnik, vojašnica.)

1893.

Sreča naj nam pot rosi,
Hvala Večnemu doni!

Radeckega spomenik na Dunaji. — Deželno gledališče. — Cerkev sv. Jožefa na Selu. — Nov denar. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — (Slike: Radeckega spomenik, gledališče, cerkev Karmelčank na Selu, novi denarji.)

1894.

Združeni so v eni veri,
Da bi vsi Slovenci tako živeli!

Petdesetletnica papeževega škofovanja. — Potovanja nadvojvode Franca Ferdinanda. — Nova cerkev na Brezji. — Prvi slovenski katoliški shod. — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — (Slike: Leon XIII., nadvojvoda Franc Ferdinand, cerkev na Brezji.)

1895.

Krščansko, zložno skup živeti,
Da lepo nam domoviua cveti.

Nadvojvoda Karol Štefan. — Narodni dom v Ljubljani. — Frančiškanska cerkev v Ljubljani. — Slovenci, podpirajte družbo sv. Cirila in Metoda! — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. (Slike: nadvojvoda Karol Štefan, Narodni dom, frančiškanska cerkev v Ljubljani.)

1896.

Šibe potresa in družih nezdod
Varje naj Bog nas letos povsod!

Nadvojvoda Evgen na Kranjskem. — Ahileon, grad cesarice Elizabete. — Zlata maša č. g. Luke Jerana. — Potres. — Kdo dovoljuje, da se pašniki, skupni gozdi in jednaka zemljišča delé, ali da se njih užitek in posest ureja? — Slovenci, podpirajte družbo sv. Cirila in Metoda! — Pogovor pod lipo. — Mnogovrstne gospodarske skušnje. — (Slike: nadv. Evgen, Ahileon, slike o ljubljanskem potresu.)

II. „Slovenska pratika“ Kleinmayrova.

1875.

Naj pride ob veljavo samopridna sleparija,
Naj vsacemu pošten' mu delu sad obilen bod',
Naj z ljudsko se omiko širi prava bogatija,
Naj zdrava pamet, prosti duh Slovence k sreči vod'!

Kaj pomenijo nove verske (konfesionalne)
postave? So-li te postave koristne, ali škodljive?
— Nekaj o šempeterskem ali papeževem pe-
nezu, o denarnih birah za misijone itd. —
Kmetje, varujte gozde! — Nova mera in vaga
ste pred durmi!

1876.

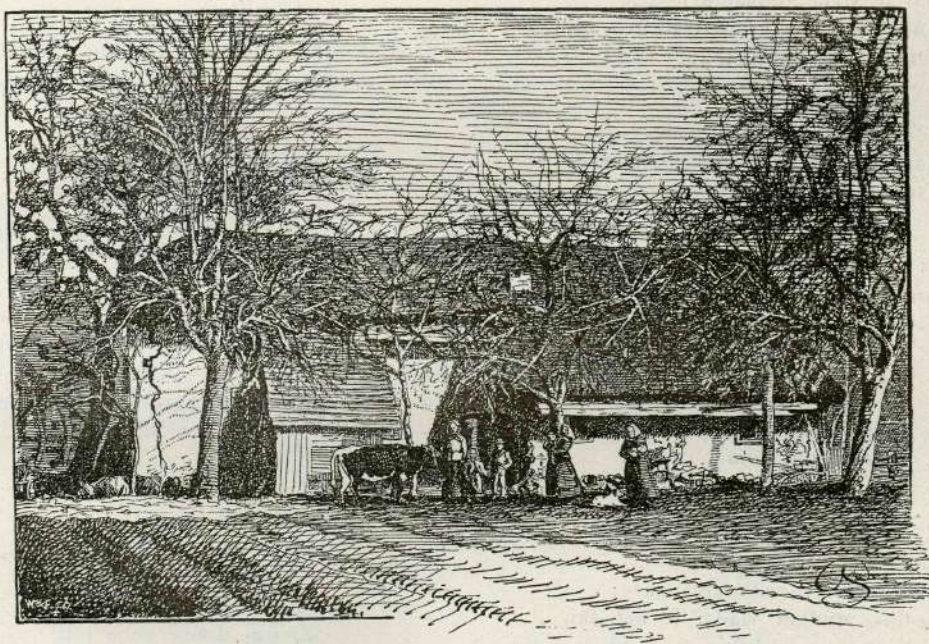
Med Slovenci naj kraljuje ljubi mir,
Neha naj med domačini vsak prepir!
Kdor med nami razprtije ljuljko seje,
Naj odnese burja ga čez naše meje!

Nova mera in vaga. — Kaj nam dela slabe
letine? — Za gospodarje. — Za gospodinje.

1877.

Vsem obilno, plodonosno delo,
To je sreče nevsahljivi vir,
Duh pogumen, krepko, zdravo telo,
Občno blagostanje, ljubi mir!

Nova mera in vaga.

Hiša v Vodicaх po potresu. (Risal G. P.)

1878.

Vsaka ura naj ti srečno izide,
Kar počenjaš, naj v korist ti pride!

Mirni dol. (Črtice iz življenja dušnega pa-
stirja na kmetih.)

1879.

Naj drugi razdele med sabo si kraljestva,
Slovenci niso željni tacega posestva.
Dovolj zakladov hrani v seb' njih domačija,
Je pridna roka, bistri um njih bogatija.

Še nekaj o Mirnem dolu.

1880.

Navadno scer je lepih dnov samo voščit',
Pa kakor pratka kaže, to ne more bit'!

Zaznamovana so tud' vremena hudih stisk
Naj srečno vam izide napačnih časov blisk!

1881.

Naj se skoro srečni čas približa,
Da se kmetu težki dav'k poniža;
Veči dav'k ko fronkov ga pobira,
Tisti je, ki ga krčmar, žganjar stirja.

Kaj se je letos v Avstriji važnega prigodilo?

1882.

Ako se ti zljajša davka breme,
Nastopilo bode boljše vreme,
Če bahaštva p'janč'vanja navada
Ti še hujš'ga davka ne naklada.

Razni dogodki v človeškem življenju. (S
slikami.)

1883.

Le tam doma je sreča prava,
Kjer ne kali se mir in sprava,
Naj torej podpih'vavstva bese
Čez hribe burja proč odnese!

1884.

Zdravim fantičem,
Čednim dekličem
Bog daj živet'
Mnogo let!

1885.

Vsem obilno, plodonosno delo,
To je sreče nevsahljivi vir,
Duh pogumen, krepko, zdravo telo,
Občno blagostanje, ljubi mir!

1886.

Kar slabega nam prerokovano je,
Vse naj na dobro obrne se!¹⁾

1887.

Vsegamogočni vam blagoslovi polje, log,
A vas obvari boleznij in nadlog!

1888.

Bog daj Avstriji ljubi mir
In zatri naš domač prepir!

1889.

Pravijo ljudje, da pratika laže,
Vreme zadeto le redkokrat kaže;
Nezmotljiv prat'kar vladar je nebeški,
Nič ne veljajo mem'njega preroki človeški.

1890.

Obilo razlij nam Bog blagoslova
Na žitno polje in vinske gore;
Nesreč naj vsakeršnih ljudstva zemljé,
Dobrotno varuje roka Njegova!

1891.

Pratika letošnja kakor lani
Vošči ljudem veselje, mir;
Vsakoršne sreče in blaginje vir
Dolgo nam ga Bog ohrani!

¹⁾ Spominja na prerokbo: „Quando Marcus Pascha dabit“ etc.

1892.

Novo leto dobro bodi,
Sreč obilo daj povsodi!
Bolje letos kakor lani
Vsega hudega nas brani!

1893.

Vsem prinesi novo leto
Shrambe polne do vrha;
Srce vsem za dobro vneto,
Zadovoljnost in zlata!

1894.

Vsaka naj se vaša želja
Z novim letom izvrši,
Mnogo sreče in veselja
Novo leto vam deli!

Rodopis cesarske rodovine, (katerega pri-
občuje poslej vsako leto).

1895.

Staro leto poslovalo,
Novo tir je nastopilo;
Zdravje, srečo naj vam nosi,
Od Boga vse dobro sprosi!

Kaj se za ljudstvo na Kranjskem dela? —
Devet dni živi pokopani. — Družba sv. Mo-
horja. — Božja pota. — Nekaj domačega. —
Nadvojvoda Viljem. — Peronospora. — Dr. Jurij
Posilović, nadškof v Zagrebu. — Domači račun.
— Zmes. — Voščilo sv. Silvestra dan 1894. leta
na večer:

To želim ob novem letu:
Dokler hodite po svetu,
Dober naj se kruh vam peče,
Vse po volji vam izteče;
Čisto da bi vino pili,
Zmiraj dobre volje bili!

(Slike: Sv. Višarje, nadvoj. Viljem, dr. Posi-
lovič.)

1896.

Vsaka naj se vaša želja
Z novim letom izvrši,
Mnogo sreče in veselja,
Novo leto vam deli!

Dobro berilo za krščanske družine. — Postna
postava za ljubljansko škofijo v letu 1895. —
Velika noč. — Božja pot matere sv. Ane v Tu-
njicah pri Kamniku na Kranjskem. — Nad-
vojvoda Albreht. — Potres v Ljubljani dné
14. aprila 1895. — Molitev za odvrnitev potresa.
— (Slike: Cerkev v Tunjicah, nadvoj. Albreht,
štirje prizori Ljubljane po potresu.) (Dalje.)

in slava. Posebno Rafael se zrcali tako lepo na njegovih delih, da se Veronese po vsej pravici sme imenovati učenec onega „nebeškega slikarja“ in prištevati med rimske umetnike.

Nekaj časa se je bavil s slikarstvom v svojem rojstvenem mestu. A kmalu ko se je razglasilo njegovo ime, poklical ga je radodarni kardinal Gonzaga v Mantovo, kjer je slikal v sloveči prestolnici svojo od vseh kritikov pohvaljeno podobo: „Izkušnja sv. Antona.“ Snov je jako težka, za mladega in neizkušenega umetnika zdi se nezvršljiva. A vendar, kako vrolo je zadet značilni obraz velikega puščavnika, na katerem bereš, s kakšno grozno silo ga hudi duhovi mučijo, prilizovaje se mu s sladko zapeljivostjo! Toda ne le obraz, celi život trpi in oznanja notranji pogubni boj, v katerem je pa sv. Anton zmagal s svojo krepostno stanovitnostjo.

S to sliko je stopil Veronese med prve umetnike. Jednako dovršenega se kaže na drugih. Njegove osebe so povsodi krepostne, naravne; barve vselej sijajne, posebno oblačila je znal ukrojiti nad vse spretno. Zraven pa ima vedno zdravo versko prepričanje, ki tako blagodejno prešinja vse njegove slike.

Ko se je zopet vrnil v Benetke, olepšal je veliko dvorano tamošnje knjižnice, a tako mojstersko, da mu je hvaležna republika podarila dragoceno zlato verigo, s kakoršno še ni bil odlikovan nobeden umetnik v Benetkah.

Ako tudi češčen od vseh strani, čutil je vendar v sebi neko nedostatnost. I to je hotel premagati. Zato je hitel hrepeneč v ono svetovno mesto, kjer je stoloval genij lepih umetnostij, v večni Rim. Tam šele se je čutil srečnega, njegove želje so bile izpolnjene, njegovo koprnenje nasičeno. V Rimu je deloval neprestano. Med slikami, ki jih je ondi dovršil,

slovi „Apotheosa Beneška“, s katero poveljuje ono bogato mesto, ki ga je toli laskavo odlikovalo. Čudna je ta slika; kdor nima žive domišljije, je ne umeje.

V pariškem Louvresu je njegova slavna „Sv. tba v Kani“, velika in obširna slika, polna dobro zadetih oseb. Na njej se najbolj opazi, kako velik je bil upliv nesmrtnega Rafaela na Veronesa. Znano je, da je Rafael rad osebe iz starodavnih časov predstavljal z osebami svojega časa. Tako je i Veronese na to sliko duhovito spravil cesarja Karola V., kralja Franca I., avstrijsko cesarico Eleonoro, angleško kraljico Marijo, slovečo pesnico Vittorio Colonna (1490—1547); celo sultan Soliman II. se kratkočasi med svati. Tizian in Veronese sam sta tudi med njimi in sicer v podobi godcev, prvi se opira ob bas, drugi lahkotno vije svoj lok po goslih. Ta slika je čarobna, pogled omamljiv, vse delo je umotvor klasično dovršen. Svati — pri katerih se pa, kakor rečeno — takoj poznajo evropski obrazi, gibljejo se skoro na sliki, toliko živahnost in naravnost je umel umetnik udahniti sliki. Različne skupine, ki se vsaka zase zabavajo, delajo vendar vse harmonično jednotnost — kakor da bi bil Rafael ustvaril to sliko!¹⁾

Jednako se mu je posrečila slika „Obedi pri Levi ju“, zgodovinsko posneta po znani svetopisemski povesti.

Plodovito je bilo umetnikovo delovanje. Užival je toliko spoštovanja, da je bila po Tizianovi smrti med vsemi sodba jednoglasna: Veronese je odslej največji umetnik. A ni se dolgo radoval zasluženega prvenstva, zakaj nagloma je umrl l. 1588. (Konec.)

¹⁾ Upamo, da jo bomo mogli objaviti bodoče leto. Pred leti jo je objavila hrvaška „Vila“.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Dalje.)

XI.

Bliža se dōba, pospeši jo Bog!
Da rešen Slovenec bo sile nadlog.

Tako je radostno pozdravila stara naša praktika novo leto 1880. Dočim se je slovenski narod v pretekli dōbi probujal iz narodnega spanja, jel se je po letu 1879., ko je prišla na krmilo nova, Slovencem bolj prijazna vlada,

duševno prerojen in poživiljen samostojno organizovati. Ustanovila so se mnoga društva, katera so si stavila za namen probujanje in utrjevanje verskega ali narodnega duha med rojaki, ali pa obojega vkupe. Zlasti so se namnožila razna stanovska društva ali vsaj stanovske zveze, ki so delovale in še delujejo po svoje.

Tudi književno delovanje se je jako dvignilo in razširilo. Jele so delovati razne slovenske

tiskarne, ki tiskajo vsaj po jeden slovenski časnik ali pa celó njih več. Ni čuda, da se je s časnikarstvom namnožilo tudi koledarstvo. Poslej daje skoro vsaka tiskarna na svetlo svoj posebni koledar v raznovrstnih oblikah, bodisi redno vsako leto, bodisi v večjih obrokih.

Nekatera stanovska društva, ki so jela izdajati strokovne časnike, navrgla so kot nameček koncem leta — stanovski koledar. Vse te knjige so urejene po potrebah dotičnega stanú. Poučujejo navadno o poštnih in denarnih stvaréh, navajajo imenik društvenih členov in društvena pravila, dalje imenik raznih oblastev in statistična poročila. Za trgovskimi naznanili sledi navadno „dnevnik“: zvezek belega papirja kot zapisnik. Nekateri novejših koledarjev dostavljajo katoliškim krstnim imenom tudi „narodna imena“. V zabavnem delu podajajo življenjepise slavnih rojakov s slikami, zgodovinsko-zemljepisne črtice o raznih krajih naše domovine ter poročila o kulturnem napredku našega naroda. Do malega vsi stanovski koledarji so krasno vezani v platno.

Novo, recimo: moderno dóbo slovenskega koledarstva je začel tiskar Ivan Krajec v Novem mestu. Za l. 1881.—1885. je dal na svetlo *Koledar in dnevnik* v 16°. To delce podaje poleg koledarskih stvari pouke o pošti in brzozjavu, o novi meri in raznovrstnih novcih domačih in ptujih, o kuponih, srečkah itd. Dalje priobčuje pregled vseh političnih, finančnih in pravosodnih oblastev ter šolskih zavodov po vsi slovenski zemlji, včasih tudi kak spisek o šolski statistiki.

Za leta 1883.—1885. je dal Ivan Krajec na svetlo tudi *Žepni koledar* v mali obliki (Portemonnaie-Kalender). Od l. 1883. dalje pa izhaja v njegovi tiskarni vsako leto *Viseča pratika*, prilepljena na trd papir s kovinskim obešalom. Izpodrinila je po slovenskih domovih „Wand-Kalender“.

Po vzgledu Krajčeve tiskarne v Novem mestu je založila in izdala *Le nova* tiskarna v Mariboru za leti 1884. in 1885. *Južnoštajerski koledar za na steno* v veliki 4°. Obsega poleg popolnega koledarja kmečke pregovore o vremenu in letini, vse letne in živinske sejme, dozdevno vreme, lestvice za pristojbine kolkov itd.

Istodobno je zagledal beli dan *Koledar za prestopno l. 1884. in kažipot po Trstu. I. Letnik. Uredil V. Dolenc. Založila in natisnila Nova tiskarna v Trstu.* 8°, str. 158. Obsega razven koledarja po imenu vse c. kr. duhovske in civilne urade, cerkve, šole, društva, javne zavode, časnike itd.

Nastavljajoč na ta zvezek, ki ni več dosegel II. letnika, prišel je na svetlo *Dodatek koledarju*

in kažipot po Trstu za l. 1884. 8°, str. 66. Vsebina mu je zabavno-poučna.

Ivan Dolinar v Trstu je svojemu zabavno-šaljivemu listu „Juriju s pušo“ dodal koncem leta *Jurijev Koledar za navadno leto 1885. Uredoval: Jurij s pušo s pomočjo drugih velikih in malih Jurijev. I. letnik. Trst. Natisnila tiskarna C. Amatija sinov 1884.* 8°, str. 109. — Ker je v nastopnem letu še pohajal med svet „Jurij s pušo, dolgočasen list za lahone, nemškutarje, madjarone in druge nerodne ljudi“, zato je zopet stopil za njim *Jurijev Koledar za navadno leto 1886 . . . II. letnik . . . 1885.* 8°, str. 112. — Ker pa je tekom l. 1886. „Jurij s pušo“ prenehal „dolgočasiti“ lahone in drugove, zato tudi njegov koledar ni več zagledal belega dneva.

Krajčevi „Viseči pratiki“ se je pridružil *Slovenski koledar za steno za 1887. leto. Tiskala tiskarna sv. Cirila v Mariboru.* Pa na Štajerskem se pratika v taki obliki menda ni udomačila, ker poslej ni več stopila na dan.

„Popotnik, list za šolo in dom“, (VII. letnik l. 1886.) je dobil kot nameček *Popotnikov koledar za slovenske učitelje 1887 s popolnim šematizmom šolskih oblastnij, učiteljišč, ljudskih šol in učiteljskega osebja po Južno-Štirskem, Kranjskem, Primorskem in slovenskem delu Koroškega po stanju v začetku šolskega leta 1886/7. Sestavil in založil Miha J. Nerat, nadučitelj in Popotnikov urednik v Mariboru. Maribor. Tisk tiskarne sv. Cirila.* 12°, str. 128. — Ta knjiga izhaja odslej koncem vsakega leta kot „Učiteljski koledar“: za l. 1888 str. 161, — za l. 1889 str. 156, — za l. 1890 str. 183, — za l. 1891., str. 182, — za l. 1892. str. 192, — za l. 1893. strani 198 z „Beležnico“, — za l. 1894. ni izšel, za l. 1895. str. 200. — Naslov sam dovolj označuje vsebino in smer teh društvenih koledarskih letnikov.

Blaznikova tiskarna, ki je sicer le „Veliko in Malo pratiko“ natiskovala, poslala je med svet *Koledar za l. 1889.* 8°, str. 48. — A poslej je to delo opustila in ostala pri starih svojih pratikah.

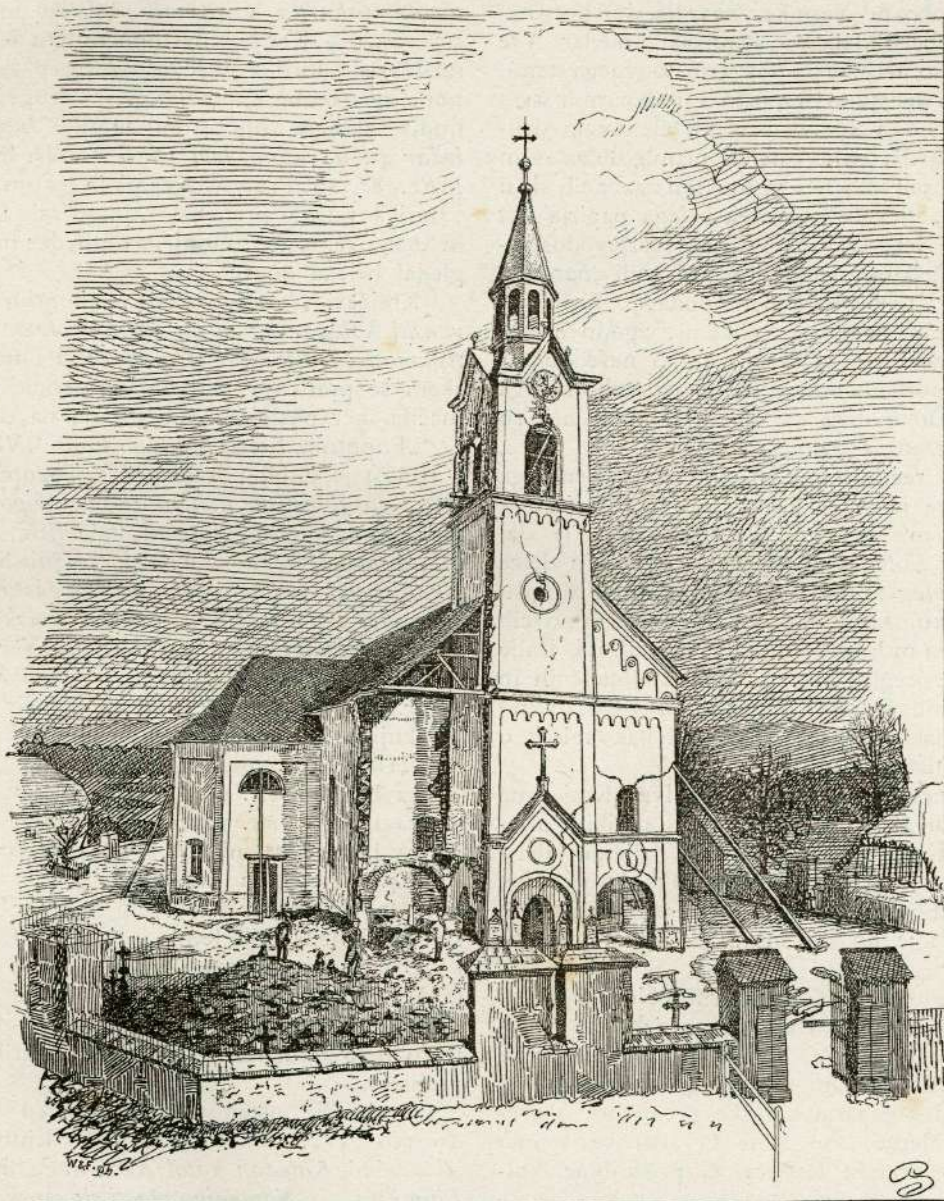
Ko se je ustanovilo „Katoliško tiskovno društvo“ s „Katoliško tiskarno“ v Ljubljani, jel je izhajati *Koledar katol. tiskovnega društva v Ljubljani . . . Namenjen zlasti slovenski duhovščini . . . Izdalo in založilo Katoliško tiskovno društvo. Natisnila Katoliška tiskarna.* 12°.

Prvi letnik tega glasila so prejeli društveni člani za l. 1889. Poslej se vrsté letniki leto za letom. Vsebina jim je: koledar, rodopis cesarske rodovine, imenik evropskih vladarjev, avstrijsko-ogerskih škofov in višje svetne ter redovne duhovščine na Slovenskem, pouk o poštnih določbah, brzojavstvu, kolkovinah itd., pravila in

imenik Katoliškega tiskovnega društva, imenik učencev in učenk, dnevnik, inserati itd. V vsakem letniku sproti je tudi sestavek „Ocena slovenskih knjig za mladino in ljudstvo“, ki poroča, katere knjige so primerne šolskim in župnim knjižnicam.

„Katoliška tiskarna“ je poleg tega dala na svetlo majhen *Žepni koledar za leto 1889.* in zopet za leto 1890. v 16°.

V „Narodni tiskarni“ je zagledal prvič beli dan *Ilustrovani narodni koledar za navadno leto 1889. Za pouk in kratek čas. Uredil, izdal*

Cerkev D. M. v Polju pri Ljubljani po potresu. (Narisal G. Porenta.)

in založil Dragotin Hribar. V Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna. 1888. 8°, str. 88. — Za l. 1890. je izšel II. letnik „Ilustrovanega narodnega koledarja“; in poslej izhaja redno vsako leto. Ko je urednik Dragotin Hribar ustanovil v Celju svojo lastno tiskarno, preselil se je z

l. 1892. tudi koledar tje. — Koledarski del je priobčeval preje „imenitne zgodovinske dogodke“, sedaj le še beležnico. V ostalem prinaša: „dvorni koledar“, pouk o pošti, „adresno knjigo“ oblastev in učilišč na Slovenskem, imenik znamenitejših domačih trgovcev in obrtnikov križem domovine,

poročila o vojaštvu, življenjepise zaslužnih slovenskih mož s slikami, razgled po svetu s posebnim ozirom na slovanske narode, kratke zemljepisno-zgodovinske črtice slovenskih krajev s slikami, sejme in naznanila. V zadnjih letnikih je opustil mnogo koledarjem lastnih podatkov, a tembolj je napredoval v poučno-zabavnem delu in v vnanji obliki.

Po vzorcu Krajčeve „Viseče pratike“ je dala na svetlo „Narodna tiskarna“ *Stenski koledar za prestopno leto 1892.* v štirih barvah na trdem prilepku. Le-ta koledar, ki bo poslej izhajal menda vsako leto, zalaga od leta 1895. dalje knjigotržec A. Zagorjan v Ljubljani, ki mu je obliko zelo povečal in dostavil majhen dnevnik.

V napredku slovenskega koledarstva je storila nov korak „Narodna tiskarna“, ko je poslala med Slovence *Skladni koledar* (Block-Kalender) in *Dijaški koledar*, oba prvič za l. 1892.

„Skladni koledar“ navaja katoliške, protestantske in grško-ruske svetnike, praznike na Avstrijskem in žrebanja avstrijsko-ogerskih srečk. Koledar v taki vnanji obliki je bil Slovencem jako potreben, ker dotlej jim je rabil le nemški.

Dijaški koledar za prestopno leto 1892. I. letnik. Izdala in založila Narodna tiskarna. V Ljubljani. 1891. 12°, 111 str. (S podobo Miklošičevo.) — Ta knjižica je brez dvoma prvenec sličnih koledarjev, ker slovensko dijaštvo se ga je radostno oklenilo. Prinaša poleg koledarja in dnevnika spise iz slovanske književne zgodovine, kratke življenjepise za slovensko mladino zaslužnih mož in razne druge, dijakom primerne sestavke. Ta koledar izhaja poslej vsako leto.

Knjigotržec A. Zagorjan je izdal *Žepni koledar za leto 1894. Tisek Narodne tiskarne.*

16°, 32 strani, ki bo menda izhajal poslej v letnikih.

Dočim je v zadnjih letih slovensko koledarstvo v Trstu usahnilo, vzbudilo se je v Gorici. Izšel je *Stenski koledar za leto 1894. Založila prva slovenska tiskarna A. m. Obizži v Gorici.* Tudi ta bo najbrže v bodoče krožil samo po Primorskem.

Uprav o stoletnici Vodnikove „Velike pratike“ je zagledal beli dan *Prvi ameriškansko-slovenski Koledar in kažipot za leto 1895.*

New York. Tisk in založba „Glas Naroda“. 8°, 160 str.

— Dal ga je na svetlo urednik časnika „Glas Naroda“, Fran Saksler, ki piše v „Predgovoru“ med drugim: „Dragi rojaki po širni Ameriki! S to knjižico vam podajamo Koledar in nekako vodilo, kam naj se Slovenec obrne, ako pride v tuji kraj, da najde svoje znance ali vsaj rojake, kateri mu bodo šli na roko vsaj s svetom, kaj naj stori in kam naj se obrne za delo, ker ogromna množica Slovencev se ukvarja tu, v širni Ameriki, s trdim delom za vsakdanji kruh. Potrudili smo se kolikor mogoče, da postane prvi koledar vsaj nekoliko zanimiv; kar letos nismo dopolnili, poskusiti hočemo, da drugo leto popolnimo. Pri izdaji pr-

Cerkev D. M. v Polju pred potresom.

vega koledarja so nam pomagali gospodje: Aleksander Toman, Ignacij L. Burger in nekateri drugi rojaki itd.“ — Pravi koledarski vsebini sledé ti-le spisi: Rojakom za novo leto (pesem). Zgodovina zjedinjenih držav, (s sliko Krištofa Kolumba). Postave, tikajoče se državljanstva zjedinjenih držav. Službenske pogodbe. Pošta v zjedinjenih državah. Patenti. Najemne pogodbe. Slovenski duhovniki v zjedinjenih državah, (s sliko škofa Ireneja Friderika Barage). Opatija svetega Janeza Krstnika v Collegeville,

Stearns Co., Minn., (s sliko opatije). Opat dr. Bernard Ločnikar, O. S. B., (s sliko njegovo), spisal J. L. Burger. Imenik slovenskih društev v Ameriki, ki so združena v „Kranjsko-slovenski katoliški Jednoti.“ Imenik nekaterih znanih rojakov, kateri bolj stalno na enem kraju bivajo. Iz najdbe donašajo bogatije. Za Krono. Inserati.

Prvi letnik je obljubil, da bo izhajal poslej vsako leto. Bog daj, da bi z obema slovenskima časnikoma v Ameriki, z „Amerikanskim Slovincem“ in z „Glasom Naroda“ vred delal vstrajno na to, da si naši rojaki onkraj morja ohranijo neomadeževani najdražji svetinji: vero katoliško in besedo materino!

Novo vrsto koledarstva je po vzoru večjih političnih časnikov ptujih narodov uvedel med Slovence naš politični dnevnik „Slovenec“ s tem, da je l. 1894. jel v sobotnih številkah priobčevati *Tedenski koledar* za bodoči teden z luskimi izpremembami in s sejmi na Slovenskem. Že pred njim je rabil to „Amerikanski Slovenec“, ki je začel izhajati 3. kimovca l. 1891., in po kratkem prestanku zopet stopil v javnost. Le-ta prinaša v vsaki številki, ker je tednik, *Cerkveni koledar* za prihodni teden. Ob jednem priobčuje nedeljski evangelij s kako homilijo ali pridigo vred, da s tem po svoji moči skrbi za dušni blagor daleč okoli razkropljenih slovenskih rojakov.

Omeniti nam je še, da so jeli nekateri imovitejši trgovci izdajati lastne *Stenske koledarje*, katere kot novoletna darila razpošiljajo svojim naročevalcem in znancem. Tako je n. pr. ljubljanska lekarna „Pri zlatem orlu“ razposlala koledar za l. 1895, tiskan na dveh trdih tablah, ki poleg koledarja podajata lestvico za kolek in priporočilo zdravlja. Semtertje tudi dimnikarski pomočniki na običajno živobarvano „novoletno voščilo“ pritisnejo poleg častitke koledar. Malenkostni sicer so ti slovstveni pojavi, a napovedujejo brez dvoma, da tudi pri nas koledarstvo napreduje po vzgledu drugih omikanih narodov!

XII.

Omenili smo že, da je koledarstvo jedna izmed premnogih bujnih cvetic, ki so vzrastle tekom časa iz cerkvenih tal, katero je prvotno le cerkev gojila v tihih samostanskih celicah. Tu so se spisovali koledarji, ki so rabili v cerkvi kot priloga brevijarju, misalu in deloma drugim obrednim knjigam. Tu so sestavljale tudi prve preproste pratike za splošno rabo. Celó do najnovjših časov opazujemo, da so se s koledarstvom in pratikarstvom ukvarjali do malega skoro le duhovniki, zlasti katoliški.

Ta cerkveni značaj nosi koledarstvo še sedaj; ohranilo ga je celó tam, kjer je drugi (zabavno-poučni) del po vsebini naravnost nasproten

prvemu (godovnemu) delu. Ko bi se pa tega hotelo otresti, otreslo bi se bistvenega koledarskega značaja in tak koledar bi ne bil več koledar v tem pomenu, kakor si ga sedaj mislimo.

Kakor nekdanj, tako vidimo še sedaj pri vseh narodih med koledarniki največ duhovnikov, deloma redovnikov, ki pišejo in rišejo za ta svoja glasila. Svoje lastne koledarske letnike dajejo na svetlo nekateri veliki in slavni samostani, dobrodelna društva, bratovščine itd. v duševni in gmotni prospeh svojega idealnega smotra. Ako katoliški blagovestniki v ptujem svetu med neomikanimi ali celo divjimi narodi ustanové poleg cerkve tudi tiskarno, je navadno za molitvenikom prva knjiga koledar, ki se tam natisne.¹⁾

Koledarstvo v sedanji obliki je po vsebini in smotru v sredi med nabožnim, poučnim, zabavnim in političnim slovstvom: nekaj novinarski „Quodlibet“. Zato mora nositi v javnosti celo časnikarsko-koledarski kolek! Ni je znanosti, ni je slovstvene stroke, ki bi ne našla svojega prostorčka v tem ali onem koledarju. Ni čuda torej, da je ta knjiga, sama na sebi sicer brez trajnega pomena, ljudem vseh vrst vendarle tako zelo priljubljena. Reči smemo, da v naših dneh skoro ni več hiše, katera ne bi hranila vsaj po jeden koledar, če ne celó več. Zato smelo trdimo, da je s časnikarstvom postalo tudi koledarstvo velemoč sedanje dóbe zlasti med preprostim ljudstvom. Zavedajoč se tega dejstva, sklenil je prvi nižjeavstrijski kat. shod l. 1894. med drugim resolucijo, v kateri priporoča, naj se med katoliškimi tiskovinami razširjajo s časnikarstvom vred zlasti koledarji. Priznati moramo, da so v tem pogledu Nemci nad vsemi drugimi narodi.²⁾ (Konec.)

¹⁾ Slavni trapist o. Francišek Pfanninger se je l. 1880. z nekaterimi sobrati naselil med divjimi Kafri v južni Afriki. Leta 1882. je sezidal cerkev in samostan, okoli katere se množé krščanske vasi civilizovanih Kafrov po več milj v okrožju. L. 1883. se je ustanovila s samostanom tiskarna, ki je poleg kaferskih knjig jela dajati na svetlo majhen časnik s prilogo; od leta 1888. dalje izdaja tudi v letnikih ilustrovan „Marianhill-Kalender“ tako krasno opremljen, da bi delal čast vsaki večji tiskarni v Evropi.

²⁾ Navajam le nekatere nemške katoliške koledarje, ki izhajajo kot letniki in so deloma že jubileje obhajali: Kalender für das kath. Volk; Kath. Volkskalender; Kalender für Zeit und Ewigkeit; Grosser Marien-Kalender; Haus- und Familien-Kalender; Allgem. Bauern-Kalender; Universalkalender; Regensburger Marien-Kalender; Benzinger's Marien-Kalender; Kath. Daheim-Kalender; Feierabend-Kalender; Bunte Welt-Kalender; Glücksrud-Kalender; Arbeiter-Kalender; Raphael-Kalender; Monica-Kalender; Caecilien-Kalender; Herz Jesu- und Marien-Kalender; Kinder-Kalender; Thierschutz-Kalender; Bernadette-Kalender; Der Soldatenfreund; Glück auf! Kalender für alle Angehörigen und Freunde des Berg- und Hüttenwesens; Der Feuerwehr-Kamerad; Die heilige Familie; Kalender für das liebe christliche Volk; Dominicus-Kalender; Mariann-Hill-Kalender, etc. etc.

kaj to celo delo je znak neodpustljive zmote, katera je tem večja, ker se je rodila v glavi inache genijalnega umetnika. Mi poznamo Magdaleno po sv. pismu v dveh popolnoma nasprotnih dobah: prvič kot javno pohotnico, ki je bila vsemu mestu v pohujšanje, in drugič kot objokano spokornico, ki je s solzami Jezusu noge umivala in jih brisala s svojimi lasmi, poljubovala in mazilila jih z dragocenim oljem. Katero Magdaleno je imel Correggio v mislih, ko jo je slikal? Prve Magdalene umetnik brezdvomno nikakor ni namerjal povečati s svojim čopičem, ker takó ostudna oseba nikakor ne sme in ne more biti predmet lepi umetnosti; to bi bilo naravnoč nečuvno. Druge nam pa tudi ni podal, ker Magdalena na njegovi sliki je vse drugo, le spokornica ni. Kaj in kdo je torej? Zmota — drugega nič, za Correggia usodna zmota. Te hibe ne izbrišejo tudi najsijajnejše barve ne, ktere je Correggio na tej sliki uporabil z veliko spretnostjo. Tako globoko utegne torej pasti tudi odlični umetnik, ako se dá zapeljati na polzko pot pogubnih strastij. Zgoraj imenovani Nemeč sicer lahkomišelnost pravi: „Sie (Magdalena) ist zwar keine Büsserin, aber die Farben sind schön.“ Glejte jo no, nemško površnost! Ali je za sliko dovolj, da ima samo lepe barve? Je-li slikar samo barvar? . . .

Leta 1530. se je Correggio preselil domov v svoje rojstveno mesto, kateremu je bil vedno otročeje udan. Slikal je še mnogo, a žal, da je njegova domišljija sčasoma jela iskati snovi za nove umotvore v — poganstvu, in sicer, kar se mora naglašati, ne v najlepših pojavih grškega bajeslovja. Slikal je „Ledo“, „Danao“, „Antiope“, o katerih nič drugega ne vemo, kakor

da jih je goljufivo zapeljal Jupiter, v tem oziru pravi vzglednik podle strasti.

Tudi na teh slikah se kaže Correggio izvrstnega mojstra, posebno kar se tiče barv. Kakor povsodi, velja i tukaj o Correggiu laskava sodba, s katero ga je pohvalil Kugler, rekoč: „Correggio je umel ‚svetlo‘ in ‚temno‘ svojih barv nepopisno dobro razdeliti; tem potem je znal proizvesti čaroben blesk. Naslikal je ‚luč‘, ne da bi očesu preveč bliščalo, ‚temo‘, ne da bi oko s črno barvo užalil.“

A hvale vredni niso ti predmeti, katere nam predočuje. V tem oziru se dá tem manje opravičiti, ker nam je one bajeslovne, v npravstvenem oziru itak grozno propale osebe vrh tega naslikal še v nagoti. In to ni lepo, ni estetično, najmanje pa krščansko. Duhoviti Hettinger pravi modro: „Die christliche Kunst verbietet das Nackte. Krščanska umetnost prepoveduje nagoto. Do tega je ne vodijo samo versko-npravstvena načela, temveč s tem je hotela umetnost sploh vrniti k njenim idejalom, katere je imela v starem veku v lasti. Le pogledjte nesmrtnega Fidija! Nobeno njegovih del ni razgaljeno . . . Jednako sodita Platon in Ciceron . . .“

Umril je Correggio dné 5. sušca l. 1534.

Plemeniti Vasari mu je posvetil lep življenjepis, v katerem med drugim milo pravi: „Correggio ni imel o sebi preponosnega mnenja. Tudi si ni domneval, da razume vso umetnost, ker je le predobro poznal njene težave. On je bil z malim zadovoljen in je vedno živel kot dober kristijan.“

Zadnje besede so pač najlepša sodba o tem pomenljivem, odličnem umetniku. Čednost je povsodi lepa; diči tudi najlepše spomin slavnih mož.

Slovenski koledarji in koledarniki.

(V 100letni spomin prve Vodnikove in v 50letni spomin prve Bleiweisove „Nove Pratique“ spisal Josip Benkovič.)

(Konec)

Slovensko koledarstvo smo pregledali od začetka do današnjega dné. Neznaten je bil začetek, visoko je dospelo naše koledarstvo danes. A izmed koledarjev naših ima izvestno pratika še vedno prvo mesto. Zato se sedaj ob koncu tega spisa še nekoliko pomudimo pri njej.

Kakor je narod slovenski majhen in skromen, tako je tudi ona, ki ga drami in poučuje, majhna in skromna. Do najnovejših časov so bili Slovenci skoro že med mrtve prišteti, pozabljen rod; ptujec se jih je spomnil le tedaj, ko je od njih kaj tirjal. Pratici se ni godilo nič bolje.

Prav so „Novice“ že l. 1847. pisale o njej, „da jo imajo ljudje v veliki časti od prvega presence noter do zadnjega grudna!“ Komaj pa zazori novoletni dan, glasi se nehvaležni klic:

Pojdi solit se ti, pratika stara!

Da si pobegnila, bil je že čas;

Leto je tvoje zavržena šara;

Prav je, da šlo je že enkrat od nas!

Staro pokopljemo torej zdaj prat'ko

Radi vsi — in priteženge vse

Jaz sem še spisal nagrobnico kratko.¹⁾

¹⁾ Novice, 1864. 2.; Dobrovoljka, zložil M. Froelich.

Kakor pa je narod slovenski vkljub svoji skromnosti trdoživ, tako je trdoživa tudi pratika, ker sme biti ponosna, da je med vsemi domačimi časniki in letnimi zborniki najstarejša, da bo slavila čez nekaj let že svojo dvestoletnico! Res lepa, častitljiva starost, — polna zaslug!

O slovenski pratiki smemo reči latinski rek: „Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo.“ Bila je res le mala svetla kapljica, ki je leto za letom kapala med ljudstvo. Po skromnih svojih močéh je dramila k zavednosti, poučevala in zabavala: vse to do leta 1844. skoro nehoté in nevedé. Priobčevala je slabe svetniške sličice, nevkusno počeckane z barvo, prave karikature. Sličicam so bili pristavljeni napisi celi ali vsaj okrajšani in znaki dozdevnega vremena. Oče Marko Pohlín je jel po malem dodajati tudi uganke. To je bilo vse tje do leta 1844.! In vendar je bila vdomačena skoro v vsaki kmečki koči, celó tam, kjer ni znal nihče po črkah brati.

Pratika v taki prvotni obliki je najboljši z nák tedanje mrtvične dóbe v slovenskem slovstvu. Ko je z Japljem in Vodnikom zazorila nova dóba, poskusili so najboljši možje najprej z obširnejšim pratikarstvom, potem celó s časnikarstvom (leta 1795. in 1797.); a niti jedno niti drugo se ni posrečilo. Narod še ni bil gođen. Šele z Bleiweisovimi „Novicami“ (1843) in z njegovo „Pratiko“ (1845) je napočil veselejši čas.

Vsakdo uvidi lahko, da se razvoj slovenskega naroda v glavnih potezah odsvita v pratiki, ki je storila za njega naobrazbo mnogo več, nego bi si kdo mislil na prvi hip. Sto let in še čez je bila pratika jedino redno slovensko glasilo. Še l. 1795. je pisal Vodnik v „Veliki pratiki“: „Veliku Krajncov zna krajnsku brati, škoda, da nimajo več dobrih krajnskih bukuv!“ V oni tožni dóbi, ko so bili med našim ljudstvom po deželi redki celó molitveniki, ko je duševna suša trla zapuščeni narod čez in čez, bila je jedina pratika znan domači prijatelj, pravcati družinski Mentor! Ta drobna stvarca je bila zadnja nit, ki je marsikako samotno selsko hišo vezala na knjigo. Iz nje so se mnogi učili brati in pisati, spomin vaditi, da, celó — slikati po pratikarskih vzorcih. Svetniške sličice in vremenska znamenja so bila in so deloma še sedaj nekaki narodni „hijeroglifi“, katere je znala vedra slovenska umnost spretno in umetno tolmačiti in rabiti sebi v naobrazbo.

Ta duševna lakota in žeja je trajala tje do Bleiweisovih „Novic“. Marsikdaj je mladina v šolah, kjer se je le ponemčevala, pozabila še tisto malenkost slovenskega znanja, kar si ga je priborila iz pratike ali kakega molitvenika. Znani

pesnik Anton Oliban je kot učenec modroslovja celó l. 1845. v „pesmi Krajnskih učencev o začetku šolskega leta“ zakrožil otožno:

Lahko prebiramo gramatko
Ptujinov in uč'mo se radi,
Kako se njih beseda gladi;
Težko beremo krajnsko prat'ko!
Zatorej, bratje, se med prave
Li smemo domorodce šteti,
Če nočemo si prizadeti
Učit slovenščine se prave?
... Vsi trdno obljubimo:
Domači jezik gladko znati,
Reči slovenske prej č'mo brati,
In potlej klasike berimo!

Pratika je pisala čist slovenski jezik v jako lahkem, prijetnem slogu, ki je preprostim čitateljem nad vse prikupljiv; smeli bi ga imenovati „pratikarski slog“. Pogoditi sta ga znala zlasti dr. Bleiweis in Potočnik, deloma tudi dr. Poklukar. Kot strogo konservativna je pratika najdalje pisala z bohoričico; opustila jo je šele l. 1849. Pratika je mnogo pripomogla, da se je probudila narodna zavest. O nji veljajo iste besede, s katerimi je leta 1823. pozdravil „Kalendarec“ Varaždinsko pratiko:

O vi mali kalendarci!
Ne terpiju vas Magarci...
Ti si stiman prorok stari
Poznan vre on vsakoj fari:
Ak y neznaš pravog sleđa,
Samo lezi vse brez reda...
Nut! ljubljeni o Hrvati,
Ja vam hoću alduvati
Ov moj poslek se vsem mali,
Da bi ljubav bar imali
Vašem slavnom prot jeziku
Ki nam čini lepu diku.

Največ je pratika blagodejno vplivala na slovensko poljedelstvo, živinorejo, gozdarstvo, svilorejo, čebelarstvo, trtarstvo s kratkimi, a jednatimi spisi o vseh teh strokah. V novejšem času je z vsakoletnimi „gospodarskimi izkušnjami“ zvesta svetovalka našim gospodarjem in gospodinjam. Veliko zaslug si je nabrala tudi z naznanili ali inserati. Obe pratiki, „Velika“ in „Slovenska“, jih leto za letom priobčujeta celo kôpo. Mislimo si lahko, kako izborna sredstvo je to v prospeh in napredek domačega obrtstva in prometa; domače tvrdke spoznavajo prebivalci najzadnjih gorskih sêl.

Pratika je služila tudi kot domači zdravnik, ker je podajala nasvete za razne bolezni. Razlagala je zakone, v kolikor se tičejo kmeta, pisala o novem denarju, kadarkoli je prišel v rabo, poučevala o volitvah ter v kratkih pos-

tezah slikala istodôbni politični položaj. Bojevita je bila le okoli l. 1873. Pozneje je pač vedno branila in zagovarjala svoja konservativna narodna načela, a le s kratkimi besedami. Sploh moramo omeniti, da v pratikarstvu in koledarstvu slovenskem se ne opaža toliko oni narodni razdvoj, katerega zasledujemo zadnja leta do malega v vseh naših političnih časnikih. Značilno je, kako „Velika pratika“ od l. 1879. dalje radostno napoveduje v geslih „boljšo dôbo“, „Slovenska pratika“ pa toži sočasno „o vremenih hudih stisk“, želeč: „Naj se srečno izide napačnih časov blisk!“ Odkar je pratika poročala o vojski v Bosni leta 1878., popisuje navadno obširneje politični položaj tudi ptujih držav. Dr. Poklukar je dodal tem poročilom življenjepise členov cesarske hiše, zaslužnih rojakov in slavnih ptujih politikov s slikami vred. — Zabavni del v pratiki so zastavice, katere so bile v prejšnjih letih mnogo bolj duhovite nego so sedaj. Nekaj let jih je namestoval „Vremenski Pogodnik“ Potočnikov, poln zdravega humorja.

Vse to skromno, a vendar obširno delovanje pratike je pridobilo med preprostim ljudstvom nenavaden ugled. Globok poklon so ji naredile „Novice“ že leta 1847. kot svoji „sestrici“, pišoč: „Z veseljem te bo sprejelo veliko tisoč ljudij. Brez tebe jim ni moč živeti, zato si pa tudi tako silno mogočna. Akoravno si majhna stvarca, se vendar imenuješ vélika pratika, ker veš, da te ljudje v veliki časti imajo od prvega prosenca noter do zadnjega grudna. Zatorej ti tudi me to pismice pišemo in se tvoji besedi prav ponižno priporočimo . . . Zato ti pišemo, da nas kmetom kar najbolj priporočiš. Tvoja beseda je mogočna: Tebi ljudje vse verjamejo“ itd. „Novice“ niso nič pretiravale; pisale so golo resnico! S ponosom je pisal pratikar l. 1858. doslovno: „Kaj je na ti mali stvarci vélikega? Res je, da ni debela; pa za dvojačo tudi ne morejo biti debele bukve; zatega voljo je treba, da na malo prostora spravimo vsako leto veliko in dobrega blaga . . . Pristavljamo le to še, da iz majhnih bukvic utegne bravec marsikrat veliko več dobička imeti, kakor iz debelih, katere prebravši jih, položi brez škode na vekomaj v omaro.“ L. 1876. se je oglašil iz nova: „Rodoljubi, ne prezirajte opomina naše pratike, ki, četudi je drobna stvarca, je vendar že koristila več, kakor centi nekaterih listov, ki jih nikdo ne bere, ali če se tudi beró, ostanejo brez plodnega semena!“

Čeprav se je naše časnikarstvo, koledarstvo in slovstvo sploh zeló naminožilo, čeprav je sedaj mohorski koledar razširjen po celi slovenski zemlji, vendar pratika še slovi kot najbolj potrebna knjiga, „brez nje jim ni moč živeti“. Celó gospóda jo rabi semtertje, lično z

beležnico vred v platno vezano. Natiskuje se še vedno v ogromnem številu leto za letom. Že najprimitivnejše pratike v 18. stoletju so v 30.000 izvodih krožile po deželi. Začetkom 19. stoletja se je pridružila „kranjski pratiki“ v tolikih izvodih semtertje tudi „štajerska pratika“. Prva Bleiweisova pratika l. 1845. je šla med rojake v 32.000 iztiskih. O nje 50 letnici leta 1894. pa je natisnila Blaznikova tiskarna 80.000 „Velikih“ in 15.000 „Malih pratik“, torej vkupe 95.000 pratik! Približno toliko se jih natiskuje zadnja leta. — „Slovenska pratika“ Kleinmayrova se je izprva natiskovala v 15.000 izvodih; l. 1894. pa se je to število že več nego podvojilo, ker natisnilo se jih je 31.000. Tudi nje število raste.

Iz tega vidimo, da roma koncem 19. stoletja leto za letom okoli 125.000 pratik med Slovence.¹⁾ Ogromno število! Povprečno dobi vsakih deset Slovencev po jeden izvod. Zadnja leta se jih razproda okoli 2000 Blaznikovih in Kleinmayrovih med našimi rojaki v Ameriki; leta 1895. pa so par stotin Blaznikovih naročili tudi Slovenci v Afriki, bivajoči v Aleksandriji in okolici.

V naših dneh na slovenskem ozemlju ni hiše, kjer bi bila pratika do cela neznana stvar; a vendar je na Gorenjskem mnogo bolj priljubljena in udomačena, nego na Dolenjskem ali na Notranjskem.

Celó v sedanji dôbi, ko zna že skoro vsakdo brati, ko ima svojo lastno šolo že vsaka večja vas, še vedno vse rado sega po pratiki. Stari ljudje proučujejo vreme, so-li stari vremenski reki zanesljivi ali ne, ali pratikar več vé, nego stari pregovori. Mladini na kmetih je pratika prvi „album“ slik ali nekaj „Belvedere“. „Na njo se hoče zastopiti“, iz nje želi čitati marsikako dete, ki jo komaj zna prav v roki držati; čita po svetniških hijeroglifih, kakor ga je učila morda stara mati ali teta ali stari sivi oče. Na podlagi tega zvé prve zgodovinske povesti iz življenja svetnikov, ki so v pratiki naslikani, pred vsem seveda o svojem patronu. Izkušnja uči, da preprosto naše ljudstvo daje otrokom najrajše taka imena, ki so v pratiki zapisana. Marsikdo pa ji celó zameri, ako njegov zavetnik nima prostorčka v nji! In ko vidi otrok toliko sličic, katere ogleduje skoro vsak dan, kadar nima druge igrače, ni čuda, da poskusi sam kaj pripisati ali celó naslikati. Slovenska deca na kmetih napravi navadno prve svoje nedolžne križe-kraže v pratiko, kakor vidi očeta ali mater, ki v nji delata znamenja raznih

¹⁾ Ako prištejemo še nad 72.000 mohorskih koledarjev, visečo pratiko, skladni koledar i. dr., uvidimo, da sedaj leto za letom nad 200.000 koledarjev in pratik preplavi slovenski svet! Kako pa je bilo pred 100 leti?!

„brištov“ o gospodarskih stvareh. Uprav zaradi tega, ker pratika po otroških rokah največ trpi, zato se ne ohrani dolgo. Spred in zad ji odpada list za listom. Zamazane ostanke prišije mati ali stara mati k novi pratiki, da se le ta tem dalje ohrani, in jo položi na kako polico ali v omaro ali zad za ogledalo, najrajša tje, kjer otrok ne more do nje. Nekaterim starim ljudem je pratika celó nekaka „relikvija“, katero s častjo hranijo, seveda le tam, kjer nimajo malih otrok.¹⁾

„Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci!“ Ta rek zvršujejo dejansko naše pratike. „Utile dulci!“ jim je geslo. „Kadar ajda najlepše cvete in medene dišave puhté po lepem polju naše slovenske domovine, prihajajo tudi čitateljem našim v roke prve, nove pratike za slednje leto. Zato se zbiramo okrog Vélikega Šmarna v hladni senci domače lipe in se razgovarjamo o raznih novicah minulega leta.“ Tako je pisal dr. Poklukar v zadnjem svojem „Pogovoru pod lipo“ za l. 1891. Res je, kar piše „Slovenska pratika“ za l. 1896.: „Pratika je v prvi vrsti družinska knjižica, zato ji je tudi najbolj na skrbi družinska sreča.“ Koliko dolgih zimskih večerov skrajša in osladi ljudem na kmetih, ki si zastavljajo zastavice ali razmotrivajo to, kar jim pratikar „pod lipo“ pripoveduje, in kaj se po svetu godi, so-li vremenska pravila prava ali gospodarske izkušnje zanesljive itd. Celó vremenski znaki še vedno mikajo in vlečejo, ker so — v pratiki! Ko bi jih opustila, ne bila bi več — pratika!

Slovenski književniki doslej niso ocenjevali domačega pratikarstva in tudi ne mnogo omenjali. Le prepir zaradi mesečnih imen (l. 1845. do 1849.) je vzbudil malo pozornosti. „Ko pa se je „listognoj“ umaknil „listopadu“, in ko je l. 1865. Ivan Navratil „kozopersk“ namestil z „vinotokom“, potihnilo je vse o naši pratiki, če ne vpoštevamo F. Kočvarjevega spisa „Slo-

¹⁾ Neka mati je hranila vse pratike od istega leta naprej, ko so njenega ediniga sina vzeli v vojake. V njih je zaznamovala dneve, kdaj mu je pisala, kdaj ji je on odgovoril. Druga žena je hranila cel sklad pratik. Na stara leta je vse oddala, češ, škoda jih je v peč zmetati; le dve si je pridržala: ono, v kateri je imela zaznamovan dan svoje poroke, in ono, ki ji je napovedovala dan smrti njenega soproga. „Če hočem biti vesela“, tako je dejala, „pogledam v prvo pratiko, če pa hočem biti žalostna, da lože jokam, vzamem drugo v roko.“ — Neki kmet na Štajerskem je podedoval od svojih dedov in pradedov do 160 pratik in še vedno jih je zbiral. Ne vem, kje so sedaj. — Neka stara preprosta žena (Ana Hrenova) je l. 1894. poslala družbi sv. Cirila in Metoda 50 gld. z opombo: „V letošnji pratiki sem brala, kako dobra je ta družba in koliko dobrega stori za naše otroke; zato ji to pošiljam.“ Takih in enakih vzgledov bi se dalo še mnogo naštet. Iz tega uvidimo, da še sedaj veljajo besede: „Ti si silno mogočna, tebi ljudje vse verjamejo!“
Pis.

iz Krakovskega

venski kmečki koledar“, v katerem priobčuje razne vremenske pregovore in reke.¹⁾ Ravnikar-Požencan pa je l. 1863. v „Zgodnji Danici“ zopet izrekel željo, naj bi pratika štela mesece tako kakor ljudstvo, namreč z vsakim mlajem nov mesec; a to seveda ni obveljalo.²⁾

Zgodovina slovenskega pratikarstva nam priča, da so se vedno odlični, celó najodličnejši pisatelji ž njim bavili. Verjetno je, da je Paglovec sestavil prve pratike. Pozneje zasledujemo pri tem delu Pohlina, deloma Japlja, Vodnika, barona Zoisa, Linharta, Debevca, Metelka, Potočnika, Bleiweisa, Poklukarja, Dežmana idr. Vodnikova „Vélika pratika“ je objavila prve poučne spise o zemljepisju in zgodovini slovenske zemlje v domačem jeziku. Velike zasluge za slovensko pratikarstvo ima poleg Potočnika zlasti dr. J. Bleiweis. Sicer je J. Stritar l. 1872. v svojih sonetih zaradi tega spustil nanj puščico:

Ti nam grmiš, ti delaš dež in jasno,
Ti pišeš véliko in malo pratko;
Slovenija te moli jednoglasno!

Toda s tem ni mogel utajiti zaslug, katere si je slavni „oče Slovencev“ nabral poleg drugega tudi s pratikarstvom. Dr. Jožef Poklukar je celó kot deželni glavkar kranjski marljivo sestavljal pratiko do svoje prerane smrti. Kot nekako pratikarsko oporoko njegovo smemo smatrati besede, katere je zapisal v zadnjem „Pogovoru pod lipo“ za l. 1891.: „Slovenci! spolnite svojo dolžnost, bodite složni, volite zastopnike, ki so s svojo preteklostjo in značajnostjo poroki za to, da vsi Slovenci združeni ostanemo krog našega starega gesla: Vse za vero, dom, cesarja!“ Njemu kakor tudi drugim sotrudnikom se je pratika s tem skazala hvaležno, da je podala o njih prijazen nekrolog.

Poldrugsto let je pratika tiho delovala, vstrajno, brez prestanka. Za zasluge, katere si je pridobila v duševni in gmotni prospah slovenskega naroda, zaslužila je brez dvoma častno svetinjo. In prejela jo je! V onih kočljivih dnevih, ko so se strastno napadala načela, katera je ona vsekdar in povsodi razširjala in zagovarjala, po dobljeni zmagi v tem duševnem boju, pritisnil ji je na čelo rabsoden mož ne zlato, tudi ne srebrno, temveč njeni skromnosti in poštenosti najbolj primerno — svetinjo svetega Jožefa, zavetnika slovenskega ozemlja! S to častno svetinjico odlikovana, pod tem na-

¹⁾ Koledarček družbe sv. Mohora za l. 1871., stran 167—181.

²⁾ „Danica“ l. 1863., str. 392. Obžaluje tudi, da je v pratiki preveč ptujih, a premalo domačih, Slovincem znanih svetnikov naslikanih.

rodnim praporom naj deluje vstrajno in zvesto še v bodoče!

Uprav v 50. letniku prenovljene „Vélike prátike“ se glasi geslo:

Združeni so v eni veri,
Da bi vsi Slovenci tako živeli!

Piše pa o papežu Leonu XIII., o nadvojvodi Francu Ferdinandu, o prvem slovenskem katoliškem shodu itd.

S krepkim, vzornim geslom je nastopila tudi drugo polstoletje, opominjajoč:

Krščansko, zložno skup živeti,
Da lepo nam domovina cveti!

Sicer je takoj v tem letu morala poročati o pretožnem in usodnem potresu, ki je poškoval metropolo slovensko; a zaupati smemo, da nam bo v bodoče prinašala veselejše novice. V to Bog pomozí! V pogledu na „preroškega duha“ pratikarskega in na zadnjo velikansko nesrečo, pod katero je zaječala cela Slovenija, pa pomnimo besede izkušenega pratikarja, „očeta Slovencev“, dr. J. Bleiweisa, ki je l. 1846. zapisal v „Novice“: „Pričakujmo od Boga, česar nam je namenila njegova previdnost, in ne dajmo se strašiti od hudega, pa tudi ne prevzeti od veselega prerokovanja!“

Iz počitniškega dnevnika.

V. V Marijinem svetišču v Genazánu.¹⁾

Pozdrávljena v svetišču ljubeznívem
Ti hči prelepa svojega Sinú,
Ti zóra, ki si nam rodila Solnce,
Tolažba Ti človeškega rodú;
Pozdrávljena, déhtéča roža skrita,
Devica čista, Mati plodovita!

Kakó so módrí božjí veční sklepi:
Tu sém pred vekí se drevíl je svet
Částít pohótností bogínjo gnusno —
Zdaj Tebi hodi vredno slávo pet,
Ki se blestíš v devíštva luči zláti,
Ki sama si ljubezni čiste Mati!

Pozdrávljena! Glej, pótnik jaz do Tebe
Prirómál truden sem v svetišče to,
O dáj, ozrń se v mé, ljubezni Mati,
Uslíši vročo srčno mi prošńjó;
Ljubezni mi do Tebe plámen sveti
Čímdalje bolj v nestalnem srcu néti!

VI. Sabinske goré.

Sabinske goré, sabinske goré,
Kakó mi ve čarate v prsíh srcé!

Na oknu sloním, na oknu sloním
Pa nemo tjékaj do vas strmim.

Po zemlji polega redek mrak,
Zamika se duša mi v sèn sladak.

¹⁾ Mesto v Láciju, sloveča božja pot k sliki in cerkvi „sv. Marije dobrega sveta“ (S. Maria del buon Consiglio.)

Pa se mi dozdeva, sabinske goré,
Da víšajo v mraku se vam glavé . . .

In bolj ko se víšajo, bolj spomin
Do dragih me žene, do lepših planin.

Do lepših drugih rôdnh gorá,
Kjer jezik in rod je slovenski domá —

Kjer cvétno mladost še enkrat vesel,
Še enkrat bi rad jo živeti pričel!

VII. Tivoli.

Tibur, Argeo positum
colono . . .
(Horacij Od. II. 6.)

Níkoli pač nisem sánjal,
Da bodem kdaj hódil tod,
Kjer nêkoč zveneli, Horacij,
Glasoví so tvojih od —;
Kjer ti si v Mecenoví káščí
Brezskrbno življenje žil,
Ob Aniju se sprehajal
In sládko si vince pil.

In vèndar sem tukaj resnično
In gledam ta lepi kraj,
In pel bi, Horacij, da petí
Znam, kakor si ti znal kdaj —
A mêní, preljubi Horacij,
Takó se čímdalje bolj zdí:
Če moje bi čítal pesmi,
Glasnó bi smejál se tí!